

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Laura Miklič

Vpliv arabske pomladi na bližnjevzhodno regijo; analiza učinkov z vidika objektivnih dejavnikov in subjektov regionalne mednarodne skupnosti

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Laura Miklič

Mentorica: doc. dr. Ana Bojinović Fenko

Vpliv arabske pomladi na bližnjevzhodno regijo; analiza učinkov z vidika objektivnih dejavnikov in subjektov regionalne mednarodne skupnosti

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

*»Demokracija je avtobus, iz katerega izstopiš,
ko si prišel na cilj.«*

(Recep Tayyip Erdogan)

ZAHVALA

*Posebna zahvala gre moji mentorici za neizmerno pomoč,
potrpežljivost in strokovne nasvete
pri nastajanju magistrskega dela.*

*Iskrena hvala tudi obema intervjuvancema za dragocene informacije,
kakovostne razprave in drugačen pogled na svetovna dogajanja.*

*Hvala tudi mojim staršem in Mihi, ker so verjeli vame,
me spodbujali in mi stali ob strani.*

Vpliv arabske pomladi na bližnjevzhodno regijo; analiza učinkov z vidika objektivnih dejavnikov in subjektov regionalne mednarodne skupnosti

Magistrsko delo obravnava učinke pojava arabske pomladi na bližnjevzhodno regijo z vidika objektivnih dejavnikov in subjektov kot elementov strukture regionalne mednarodne skupnosti. Razsežnosti pojava arabske pomladi so tako predstavljene na primeru geografskega, demografskega in ideološkega dejavnika, v okviru razvoja znanosti in tehnologije ter tudi na primeru regionalne civilne družbe in regionalnih mednarodnih vladnih organizacij. Arabska pomlad označuje revolucionarni val protestov in demonstracij, ki so se pričeli konec decembra 2010 v Tuniziji in se nato razširili na območje pretežno celega arabskega sveta. Mladi ljudje so se v iskanju politične svobode, demokracije in gospodarskih priložnosti uprli dolgoletnim voditeljem, diktatorskim režimom in podkupljivi politiki ter postali prevladujoča sila družbene in politične spremembe. Pri raziskovanju me je zanimalo vprašanje, kakšne spremembe je z vidika objektivnih dejavnikov in subjektov v bližnjevzhodni regiji povzročila arabska pomlad. Ugotovitve so pokazale, da je arabska pomlad vplivala na spremenjeno ravnotežje moči v regiji, povzročila revolucionaren aktivizem žensk, okrepila politični islam, zmanjšala gospodarsko aktivnost najbolj prizadetih držav, aktivirala regionalno civilno družbo ter vplivala tudi na agendo regionalnih mednarodnih vladnih organizacij. Poleg tega omejitve raziskovanja in aktualnost pojava odpirajo možnosti za nadaljnje raziskovanje.

Ključne besede: arabska pomlad, bližnjevzhodna regija, struktura regionalne mednarodne skupnosti, objektivni dejavniki, subjekti.

The impact of the Arab Spring on the Middle East region; analysis of the effects in terms of objective factors and subjects of regional international community

Master's thesis focuses on the effects of the Arab Spring phenomenon on the Middle East region in terms of objective factors and subjects as elements of the structure of regional international community. The extent of the Arab Spring phenomenon is thus presented on the cases of geographic, demographic and ideological factors, considering the development of science and technology, as well as on the cases of regional civil society and regional international governmental organizations. The term "Arab Spring" refers to revolutionary wave of protests and demonstrations which began in late December 2010 in Tunisia and then spread mostly to the entire Arab world. Young people in search of political freedom, democracy and economic opportunities resisted long-time leaders, dictatorship and corrupt politics and became a dominant force of social and political changes. In the research my main question was the changes in terms of objective factors and subjects that the Arab Spring brought to the Middle East region. The findings showed that the Arab Spring affected changed balance of power in the region, led to revolutionary activism of women, strengthened political Islam, decreased economic activity in the most affected countries, mobilized regional civil society and affected the agenda of regional international governmental organizations. The limitations of my research and still ongoing phenomenon open up opportunities for further research.

Key words: Arab Spring, Middle East region, structure of regional international community, objective factors, subjects.

KAZALO

1 UVOD	7
1.1 Opredelitev problema	7
1.2 Metodologija magistrskega dela.....	11
1.3 Struktura magistrskega dela	12
2 PREDSTAVITEV STRUKTURE REGIONALNE MEDNARODNE SKUPNOSTI IN SESTAVNIH ELEMENTOV TE STRUKTURE.....	14
2.1 Dejavniki kot element strukture regionalne mednarodne skupnosti	16
2.1.1 Prostor (geografski dejavnik)	16
2.1.2 Prebivalstvo (demografski dejavnik).....	17
2.1.3 Ideologija.....	18
2.1.4 Razvoj znanosti in tehnologije	18
2.2 Subjekti kot element strukture regionalne mednarodne skupnosti.....	19
2.3 Drugi elementi strukture regionalne mednarodne skupnosti – procesi in odnosi ter mednarodnopravne norme	22
3 PREDSTAVITEV REGIONALNE MEDNARODNE SKUPNOSTI BLIŽNJEGA VZHODA	23
3.1 Predstavitev značilnosti Bližnjega vzhoda prek objektivnih dejavnikov in subjektov kot elementov strukture regionalne mednarodne skupnosti	23
3.2 Zgodovinsko-razvojna analiza pojava arabske pomladi	28
3.2.1 Časovni pregled arabske pomladi.....	29
3.2.2 Države, na katere arabska pomlad ni bistveno vplivala	33
4 ANALIZA UČINKOV ARABSKE POMLADI NA BLIŽNJEVZHODNO REGIJO Z VIDIKA STRUKTURE REGIONALNE MEDNARODNE SKUPNOSTI.....	35
4.1 Učinki arabske pomladi na objektivne dejavnike bližnevzhodne regije	35
4.1.1 Geografski dejavnik	35
4.1.1.1 Vzpon Katarja	35
4.1.1.2 Širjenje vpliva nearabskih Turčije in Irana	37
4.1.1.3 Izolacija Izraela	40
4.1.1.4 Prvi delni sklep – Geopolitične spremembe po arabski pomladi	41
4.1.2 Demografski dejavnik	43
4.1.2.1 Aktivizem žensk.....	43
4.1.2.2 Mladi – gonilna sila protestov	46
4.1.2.3 Drugi delni sklep – Prelivanje protestov iz države v državo.....	48
4.1.3 Ideologija.....	49
4.1.3.1 Vzpon zmernih islamistov	50

4.1.3.2 Zgledovanje islamistov po turškem modelu.....	52
4.1.3.3 Krepitev islamskega bančništva	54
4.1.3.4 Tretji delni sklep – Dvig političnega islama in zmernih islamistov.....	56
4.1.4 Razvoj znanosti in tehnologije ter ekonomski razvoj	57
4.1.4.1 Napredek v informacijski tehnologiji – povečan delež internetnih uporabnikov	58
4.1.4.2 Učinki arabske pomladi na gospodarstva držav v regiji	59
4.1.4.3 Četrti delni sklep – Porast uporabnikov interneta in ekonomski učinki arabske pomladi na države v bližnjevzhodni regiji	67
4.2 Učinki arabske pomladi na subjekte bližnjevzhodne regije	70
4.2.1 Regionalna civilna družba	70
4.2.1.1 Peti delni sklep – Prebujena arabska civilna družba	75
4.2.2 Regionalne mednarodne vladne organizacije.....	76
4.2.2.1 Arabska liga.....	76
4.2.2.2 Svet za zalivsko sodelovanje.....	79
4.2.2.3 Organizacija islamskega sodelovanja.....	81
4.2.2.4 Šesti delni sklep – (Ne)odziv regionalnih mednarodnih vladnih organizacij na dogodke v regiji.....	83
5 SKLEP.....	86
6 LITERATURA.....	89
PRILOGA A: Intervju z Boštjanom Videmškom, dolgoletnim novinarjem Dela za svetovna krizna žarišča.....	110
PRILOGA B: Intervju z dr. Marjano Harcet, strokovnjakinjo na področju islama in vloge žensk s Teološke fakultete v Ljubljani	113

SEZNAM SLIK, TABEL in GRAFOV

Slika 4.1: Starostna struktura arabskega sveta leta 2010	47
Tabela 4.1: Celotna vrednost izvoza v izbranih državah v milijonih ameriških dolarjev	65
Tabela 4.2: Celotna vrednost uvoza v izbranih državah v milijonih ameriških dolarjev	65
Graf 4.1: Negativen vpliv arabske pomladi na gospodarsko rast v bližnjevzhodni regiji	61
Graf 4.2: Upad turizma v izbranih petih bližnjevzhodnih turističnih destinacijah	61
Graf 4.3: Zmanjšan obisk turistov v bližnjevzhodni regiji.....	62
Graf 4.4: Zmanjšanje prilivov tujih neposrednih investicij v Egiptu, Libiji in Tuniziji	63

SEZNAM KRATIC

GCC	<i>Gulf Cooperation Council</i> – Svet za zalivsko sodelovanje
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> – Organizacija severnoatlantske pogodbe
OIC	<i>Organization of Islamic Cooperation</i> – Organizacija islamskega sodelovanja
ZN	Združeni narodi

1 UVOD

1.1 Opredelitev problema

Še pred pojavom arabske pomladi je le malo arabskih držav kazalo kakršnokoli tranzicijo k demokraciji, saj so se te države dolgo časa zdele imune na demokracijo, njihovi avtoritarni režimi pa so proti demokratizaciji kazali močne znake odpornosti. Proti večini pričakovanj in na presenečenje mnogih strokovnjakov, ki niso uspeli predvideti trenutnih političnih sprememb, se zdi, da arabska pomlad pomeni val demokratizacije in obsežnih političnih sprememb v arabskem svetu ter označuje revolucionarna gibanja, ki so se prelila na območje pretežno celega arabskega sveta. Avtoritarnim voditeljem, ki so se oblasti držali tudi po več desetletij, so se lastna ljudstva uprla in zahtevala večje spoštovanje človekovih pravic, vključenost v procese odločanja in tranzicijo v demokratično ureditev (Al-Momani 2011, 159–60; Freedom House 2012). Arabski svet je bil priča prelomnemu letu 2011, ki bo v zgodovino vstopilo kot izjemno arabsko leto, saj je prineslo spremembe takšne globine in obsega, da so postulati, institucije, mentalitete, osebnosti in vzorci obnašanja, ki so obstajali pred letom 2011, danes praktično neveljavni. Dogodki, ki so se zgodili leta 2011, tako niso bili prelomni samo za Tunizijo, Egipt, Libijo, Jemen, Bahrajn in Sirijo, ampak za celoten arabski svet (Abdullah 2012, 2). Prav tako poslednje besede arabske pomladi še niso bile izrečene, saj se nasilje in nemiri v regiji nadaljujejo; v Siriji državljanski vojni med uporniki in vladnimi silami zaenkrat še ni videti konca, protivladni protesti so junija 2013 zajeli Turčijo,¹ v Egiptu pa je napeta politična situacija konec junija in v začetku julija 2013 vodila k vnovičnim, tokrat najbolj množičnim² protestom v zgodovini države. Le-ti so povzročili, da je vojska z oblasti odstavila aktualnega predsednika Mohameda Morsija, kar so večina svetovnih medijev in Morsi sam označili za državni udar, Egipt pa je s tem že drugič v dveh letih in pol ostal brez predsednika države (Rtvslo.si 2013c).

---

¹ Analitiki protestov v Turčiji ne povezujejo z arabsko pomladjo, pa čeprav so le-ti podobni, tj. protivladni. Protest v Turčiji je bil sprva mirne okoljevarstvene narave, saj so ljudje želeli preprečiti krčenje enega izmed zadnjih zelenih delov Istanbula, tj. trga Taksim, na katerem je turški premier Recep Tayyip Erdogan želel zgraditi nakupovalno središče. Kljub nestrinjanju ljudi je Erdogan dejal, da bodo s tem projektom nadaljevali, po nasilnem posredovanju policije pa so protesti postali izrazito protivladni, razširili pa so se tudi v druga turška mesta (Dnevnik.si 2013). Kasneje, natančneje v začetku julija 2013, je turško upravno sodišče ustavilo sporno prenovo trga Taksim, ki tako ostaja nespremenjen, s tem dejanjem pa je sodišče ugodilo tudi zahtevam protestnikov (Rtvslo.si 2013b).

² Po navedbah vojaških virov (Rtvslo.si 2013c).

Vstaje v arabskem svetu so se pojavile kot popolno presenečenje doma in v tujini, čas revolucij, njihove zrelosti, hitrosti, tok dogodkov in spontanosti, pa so ustvarili atmosfero začudenja in presegli vsa pričakovanja. Prav vse so presenetili milijoni ljudi na ulicah, eksplozija mladih in padci režimov. Slednji so bili ujeti nepripravljeni, saj so se počutili varne v sedanjosti in prihodnosti, revolucije pa so jih zadele tam, kjer so najmanj pričakovali (Abdullah 2012, 3). Po drugi strani so nekateri strokovnjaki mnenja, da arabska pomlad vendarle ni bila presenečenje, ampak je presenečenje vprašanje, zakaj je trajalo tako dolgo, da se je pojavila. Ni šlo torej za vprašanje če, ampak kdaj se bo pojavila (Spindel 2011, 6; AbuZayyad 2012). Demonstracije so se pričele v Tuniziji, kjer se je 17. decembra 2010 v znamenje protesta in obupa nad razmerami v državi zažgal 26-letni Mohamed Bouazizi, ki kljub univerzitetni izobrazbi ni uspel najti ustrezne zaposlitve in se je zato preživljal kot ulični trgovec. Čez nekaj dni je Bouazizi zaradi posledic opeklin umrl, njegova smrt pa je v Tuniziji na ulice pognala več tisoč ljudi, ki so zahtevali reforme ter odhod predsednika države Zina el-Abidina Ben Alija (Dnevnik 2011b). Mnogi strokovnjaki samosežig Bouazizija vidijo kot dogodek, ki je pomagal zanetiti arabsko pomlad (Al-Momani 2011, 160; Spindel 2011, 1; Byman 2012, 25). Od takrat so namreč v arabskem svetu padali režimi avtoritarnih voditeljev; Egipt, Libija, Sirija, Bahrajn in Jemen so se soočili s številnimi protivladnimi protesti (Byman 2012, 25), res pa je, da se arabska pomlad na takšen način ni dotaknila vseh držav v regiji. Tako so se Alžirija, Katar, Maroko, Kuvajt, Oman, Jordanija, Združeni arabski emirati, Saudska Arabija in Palestinsko ozemlje sicer soočili z nemiri različnih stopenj, vendar pa se nobena izmed vlad v teh državah ni resneje zamajala (Byman 2012, 28).

Bilo je jasno, da so arabski režimi v domači javnosti izredno nepopularni, saj so se soočali z resnimi političnimi, gospodarskimi in družbenimi problemi. Ob tem je potrebno opozoriti na zanimiv in nenavaden vidik arabske politike – vztrajnost nedemokratičnih voditeljev. Moamer Gadafi je v Libiji vladal od leta 1969, Ali Abdullah Saleh je postal predsednik Severnega Jemna in kasneje Jemna leta 1978, Hosni Mubarak je Egiptu vladal od leta 1981, tunizijski predsednik Zine el-Abidine Ben Ali pa se je na mesto predsednika države povzpел leta 1987. Voditelji arabskih monarhij so na oblasti še dlje – vse od nastanka Jordanije leta 1920 tej državi vlada dinastija Hašemitov, družina al-Saud je na čelu Saudske Arabije od leta 1932, dinastija Alaouitov v Maroku pa je prvič prišla na oblast v 17. stoletju (Gause III 2011). Kombinacija družbeno-gospodarskih težav, neenakosti in obsežna mlada populacija družb Bližnjega vzhoda, so delovali kot glavni pobudnik za politične spremembe v regiji. Poleg tega je bila demografija Bližnjega vzhoda zrela za revolucijo, saj je 60 % prebivalstva starih manj

kot 25 let, mladi ljudje pa veljajo za najbolj energičen in močan segment družbe, ki ima tendenco spremeniti režim. Kajti ko se mladi počutijo diskriminirane s strani režima, se z njim tudi soočijo. Prav to se je zgodilo na Bližnjem vzhodu, kjer so ravno mladi ljudje bili tisti, ki so strmoglavili vlade ter postali prevladujoča sila družbene in politične spremembe (Al-Momani 2011, 160–1; Khan 2012). Tako ne preseneča dejstvo, da so za spremembe v letu 2011 v prvi meri zaslužni mladi. Brez njihove udeležbe na protestih se namreč revolucionarni trenutek za arabske države ne bi pričel in vztrajal, poleg tega pa so se ti mladi svetu predstavili s svojo prvo spontano revolucijo brez standardnega političnega vodstva in ideologij (Abdullah 2012, 3–4). Nekateri razlogi za nemire in proteste so si bili med seboj zelo podobni – globoko nezadovoljstvo s splošno gospodarsko situacijo v državah, varčevalni ukrepi s strani vlad, visoka brezposelnost itd. Poleg tega je proteste povzročilo tudi močno zatiranje in razširjeno podkupovanje med vladajočimi elitami, izguba legitimnosti režimov ter povišanje cen za osnovna živila, kar je bilo odraz suše, poplav in požarov v več pomembnih državah izvoznicah žita (Orlov v Bebler 2012, 98).³ Glavna tarča protestnikov so bili izključno domači režimi in osovraženi diktatorji (Manoilo v Bebler 2012, 98),⁴ potrebno pa je poudariti, da sicer lahko navedemo splošne vzroke, ki so pripeljali do množičnih protestov, vendar pa moramo zaradi edinstvenosti vsake države opazovanja prilagoditi vsaki državi posebej (Spindel 2011, 1).

Moje glavno zanimanje je bilo analizirati učinke arabske pomladi do konca leta 2012 na regionalni ravni, tj. na območju Bližnjega vzhoda, te učinke pa sem analizirala z vidika strukture regionalne mednarodne skupnosti. Pri tem so me najprej zanimali učinki arabske pomladi na prvi objektivni dejavnik, tj. **geografski dejavnik**. Ti učinki se kažejo v spremenjenem ravnotežju moči oz. spremenjeni interpretaciji tega prostora kot geografskega ozemlja, pri čemer so nemiri še posebno prispevali k večjemu vplivu nearabskih Turčije in Irana, vzponu Katarja in izolaciji Izraela. Učinki arabske pomladi so vidni tudi na drugem objektivnem dejavniku, tj. **demografskem dejavniku**, saj je arabska pomlad povzročila to, kar je bilo poprej nepredstavljivo – udeležbo žensk v protestih. Ta dejavnik sem raziskala tudi z vidika starostne strukture arabskega prebivalstva (mladih) v povezavi z učinki na subjekt – regionalno civilno družbo, kar navajam v nadaljevanju. Učinki arabske pomladi se kažejo tudi na tretjem, tj. **ideološkem dejavniku**, saj je arabska pomlad povzročila vzpon islamističnih

---

³ Orlov, A. 2011. The first revolutions of the XXI century. *Mezhdunarodnaia Zhizh* (5): 45–52. V Bebler (2012, 98).

⁴ Manoilo, A. 2011. The fig revolutions. *Mezhdunarodnaia Zhizh*: 63–78. V Bebler (2012, 98).

političnih sil (Heneghan 2011), pri četrtem objektivnem dejavniku, tj. **razvoju znanosti in tehnologije**, pa se učinki arabske pomladi kažejo na način, da množice ljudi vseh težav niso zmogle mobilizirati same. Pri tem so jim namreč pomagala spletna družabna omrežja, ki so ljudem zagotovila možnost, da se zbirajo in ohranjajo proteste. Objektivni dejavnik razvoja znanosti in tehnologije se kaže tudi v **gospodarski uspešnosti in razvoju držav**, učinki arabske pomladi pa so vidni tudi na tem področju. Kajti medtem ko se Bližnji vzhod sooča s pomembno demokratično tranzicijo, njegove gospodarske strukture ostajajo toge, saj niso zmožne ustvariti produktivnih zaposlitvenih priložnosti za nove udeležence na trgu dela (Malik in Awadallah 2011, 2). Pri analizi učinkov arabske pomladi sem se osredotočila tudi na dva subjekta regionalne mednarodne skupnosti Bližnjega vzhoda, in sicer na regionalno civilno družbo in na regionalne mednarodne organizacije. Vprašanje dejavnosti **regionalne civilne družbe** kot ključne sestavine demokratizacije je namreč zopet prišlo v ospredje, saj je arabska pomlad vplivala na premislek strokovnjakov o sami definiciji in konkretni uporabi koncepta civilna družba (Cavatorta 2012, 80). Učinki arabske pomladi pa se kažejo tudi na drugem subjektu, tj. **na regionalnih mednarodnih vladnih organizacijah**, saj je arabska pomlad oživila potrebo slednjih, tj. Arabske lige, Sveta za zalivsko sodelovanje in Organizacije islamskega sodelovanja po pospešitvi multilateralnih pristopov za upravljanje zapletenih in nestabilnih razmer v regiji (Global Partnership for the Prevention of Armed Conflict 2012, 4).

Demokratične vstaje in temu sledeča kriza v arabskem svetu so imele leta 2011 in 2012 pomemben učinek na interpretacijo Bližnjega vzhoda (Ayoob 2012, 84), prav tako pa je kriza vznemirila mednarodne odnose bližnjevzhodne regije s spreminjanjem obstoječih trendov in ustvarjanjem novih izzivov (Phillips 2011), kar je bil tudi moj glavni motiv za bolj poglobljeno analizo. Ravno zaradi razsežnosti učinkov in posledic arabske pomladi na bližnjevzhodno regijo menim, da je to področje relevantno za raziskovanje. Dodaten razlog za raziskovanje je tudi to, da gre na Bližnjem vzhodu za pomemben primer tako množičnih demonstracij s hitrim prestopanjem meja in z namenom spremembe režima v državi. **Cilj** magistrskega dela je tako analizirati in razložiti učinke arabske pomladi na bližnjevzhodno regijo z vidika strukture regionalne mednarodne skupnosti (poudarek na objektivnih dejavnikih in subjektih). Posredni cilj, ki izhaja iz glavnega, je tudi prispevati k razumevanju in boljšemu poznavanju držav, ki so posredno ali neposredno vključene v arabsko pomlad.

V magistrskem delu si zastavljam naslednje **raziskovalno vprašanje**: kakšne spremembe je z vidika objektivnih dejavnikov in subjektov v bližnjevzhodni regiji povzročila arabska pomlad? Pri tem so moja **odvisna spremenljivka** struktura regionalne mednarodne skupnosti, natančneje objektivni dejavniki (geografski dejavnik, demografski dejavnik, ideologija ter razvoj znanosti in tehnologije) in subjekti (med slednjimi samo regionalna civilna družba in regionalne mednarodne vladne organizacije). **Neodvisno spremenljivko** pa predstavlja arabska pomlad, ki jo operacionaliziram kot pojav čezmejnega procesa demokratizacije arabskih držav.

Postavljam si tudi naslednji **tezi**, katerih veljavnost bom preverjala;

- **Teza 1**: Arabska pomlad je vplivala na spremenjen pomen geografskega in demografskega dejavnika, ideologije ter razvoja znanosti in tehnologije bližnjevzhodne regije.
- **Teza 2**: Arabska pomlad je vplivala na agendo regionalnih mednarodnih organizacij, natančneje Arabske lige, Sveta za zalivsko sodelovanje in Organizacije islamskega sodelovanja ter tudi na aktivacijo regionalne civilne družbe.

Omejitve mojega raziskovanja se kažejo v naslednjih vidikih: analizo učinkov arabske pomladi podajam samo za bližnjevzhodno regijo in ne tudi za preostali svet; učinke analiziram z vidika strukture regionalne mednarodne skupnosti (znotraj tega zgolj učinki z vidika objektivnih dejavnikov in izbranih subjektov), prav tako pa učinke arabske pomladi raziskujem zgolj v času pisanja in izdelave magistrskega dela – slednji se lahko skozi čas do določene mere spremenijo. Poleg tega ne proučujem protestov v Turčiji junija 2013.

1.2 Metodologija magistrskega dela

V magistrskem delu sem uporabila različne znanstveno-raziskovalne metode, pri čemer je bila moja glavna metoda analiza in interpretacija sekundarnih virov (članki, knjige, zborniki, raziskovalna poročila, strokovne analize raziskovalnih inštitutov), ki je bila uporabljena v vseh delih magistrskega dela. Analizo in interpretacijo sekundarnih virov sem nadgradila z ažurnimi podatki o dogodkih v regiji, pridobljenimi s spletnih strani t. i. *think tankov* in zanesljivih mednarodnih medijev (na primer *Foreign Affairs*, *Al Jazeera*, *Al Ahram*, *BBC*). Za opredelitev elementov strukture regionalne mednarodne skupnosti sem uporabila konceptualno metodo, za opredelitev arabske pomladi kot čezmejne demokratizacije arabskih

držav pa zgodovinsko-razvojno metodo. V magistrskem delu sta bili uporabljeni tudi kvantitativna metoda (prikaz povečanega deleža ljudi z dostopom do interneta in deleža uporabnikov spletnih družabnih omrežij ter prikaz deleža blagovne menjave, tujih neposrednih investicij, zaposlenosti in gospodarske rasti pri analizi dejavnika razvoja znanosti in tehnologije) in primerjalna metoda (primerjava deleža blagovne menjave, tujih neposrednih investicij, zaposlenosti in gospodarske rasti pred in po arabski pomladi).

Analizi učinkov arabske pomladi sem v magistrskem delu dodala še metodo intervjuja, s katero sem teoretične ugotovitve nadgradila z mnenjem dveh strokovnjakov, ki se poklicno ukvarjata (med drugim) s tematiko Bližnjega vzhoda. Intervju sem najprej opravila z Boštjanom Videmškom, dolgoletnim novinarjem Dela za svetovna krizna žarišča, ki sem ga spraševala o učinkih arabske pomladi na regionalno civilno družbo in na ideološki dejavnik. Nato sem intervjuvala še dr. Marjano Harcet s Teološke fakultete v Ljubljani, ki velja za strokovnjakinjo na področju vloge žensk v islamu, zato sem jo spraševala o vplivu arabske pomladi na demografski dejavnik, natančneje na ženske.

1.3 Struktura magistrskega dela

V uvodu magistrskega dela sem opredelila problem, navedla cilje, raziskovalno vprašanje in tezi ter predstavila metodologijo in strukturo dela.

V prvem delu magistrskega dela je zajeta predstavitev strukture regionalne mednarodne skupnosti in sestavnih elementov te strukture. V drugem poglavju sem tako opredelila dejavnike objektivnega značaja, subjekte, procese oz. odnose in na koncu še mednarodne norme. V tretjem poglavju je zajeta predstavitev regionalne mednarodne skupnosti Bližnjega vzhoda in tudi zgodovinsko-razvojna analiza pojava arabske pomladi (podpoglavje 3.1), katerega učinki so se prelivali iz ene v drugo državo v regiji (Gause III 2011; Ajami 2012). To pojasnjuje tudi koncept t. i. povezovalne politike (*linkage politics*), katerega avtor je James N. Rosenau (1969) in s katerim bom v konceptualnem poglavju osmislila obnašanje družb v arabskih državah, ki je sprožilo prelivanje množičnih demonstracij (podpoglavje 2.2).

Drugi del magistrskega dela je namenjen povezavi elementov strukture regionalne mednarodne skupnosti Bližnjega vzhoda in analize učinkov arabske pomladi. Ta del zajema obsežnejše četrto poglavje. Analizo učinkov sem najprej izvedla na objektivnih dejavnikih

(podpoglavje 4.1), kjer so me zanimali učinki arabske pomladi na geografski dejavnik (podpoglavje 4.1.1). Tukaj sem se osredotočila na prostor kot na prizorišče mednarodnih odnosov in okolje, v katerem se uveljavlja zunanja politika neke države (Benko 2000, 137). Zanimalo me je predvsem to, na kakšen način se je spremenila interpretacija te regije v smislu ravnotežja moči med državami v regiji. Pri učinkih arabske pomladi na demografski dejavnik (podpoglavje 4.1.2) sem izpostavila aktivizem žensk, ki so se zaradi vsesplošnega razočaranja nad razmerami v državi pridružile moškim v protestiranju na ulicah. Še pred izbruhom arabske pomladi je bilo to dejanje za Bližnji vzhod nepredstavljivo. Poleg tega sem ta dejavnik raziskala tudi z vidika starostne strukture arabskega prebivalstva, tj. mladih, ponovno pa sem vpeljala tudi koncept povezovalne politike, ki sem ga na tem mestu konkretnije ponazorila na primeru arabske pomladi. Učinke arabske pomladi na ideološki dejavnik (podpoglavje 4.1.3) sem ugotavljala z vzponom islama oz. islamističnih političnih strank v državah, ki so neposredno izkusile arabsko pomlad ter tudi prek krepite islamskega bančništva. Zadnji proučevani dejavnik je bil razvoj znanosti in tehnologije (podpoglavje 4.1.4), katerega vpliva ne gre prezreti, saj je arabska pomlad vplivala na povečan delež internetnih uporabnikov ter rastočo popularnost spletnih družabnih omrežij kot sta Facebook in Twitter, kar je pripomoglo k večji mobilizaciji protestov na arabskih ulicah. Nato pa sem v okviru dejavnika razvoja znanosti in tehnologije proučila še učinke arabske pomladi na gospodarstva držav v regiji, kjer me je še posebno zanimal trend gibanja gospodarske rasti, turizma, tujih neposrednih investicij, brezposelnosti in blagovne menjave.

Učinke arabske pomladi na regionalne subjekte (podpoglavje 4.2) sem proučevala na regionalni civilni družbi (podpoglavje 4.2.1), ki jo je arabska pomlad prebudila in aktivirala, na tem področju pa so se pojavili tudi novi akterji (mladi). Učinke arabske pomladi na subjekte sem nato proučevala še na primeru regionalnih mednarodnih vladnih organizacij (podpoglavje 4.2.2), natančneje na Arabski ligi, Svetu za zalivsko sodelovanje in Organizaciji islamskega sodelovanja, kjer me je zanimala predvsem (spremenjena) agenda teh organizacij glede na nastale politične razmere v regiji.

V četrtem poglavju sem na koncu vsakega podpoglavja dodala še delni sklep s ključnimi ugotovitvami posameznega objektivnega dejavnika oz. subjekta.

V zaključku, tj. petem poglavju, pa sem okrepila oz. ošibila uvodoma zastavljeni tezi, odgovorila na raziskovalno vprašanje in podala ključne ugotovitve raziskanega problema.

2 PREDSTAVITEV STRUKTURE REGIONALNE MEDNARODNE SKUPNOSTI IN SESTAVNIH ELEMENTOV TE STRUKTURE

V magistrskem delu sem izhajala iz univerzalne mednarodne skupnosti v odnosu do regionalne mednarodne skupnosti Bližnjega vzhoda, pri čemer sem se sklicevala na Benka (2000), ki regionalne mednarodne skupnosti na primerih rudimentarnih (začetnih) mednarodnih odnosov tudi utemeljuje. Benkovo pojmovanje strukture univerzalne mednarodne skupnosti je namreč vsekakor uporabno za analizo regionalne mednarodne skupnosti, ni pa še bilo uporabljeno.

Mednarodno skupnost konstituira mednarodno pravo, saj med subjekti v mednarodnih odnosih obstajajo pravne vezi, ki jih ti subjekti solidarno prevzemajo. Pravila mednarodnega prava urejajo odnose med njegovimi subjekti in določajo norme njihovega vedenja ter na ta način vzdržujejo ravnotežje med dejavniki enotnosti in različnosti v mednarodni skupnosti. Za mednarodno skupnost je značilna medsebojna odvisnost, pluralizem subjektov in odsotnost višje avtoritete (Benko 2000, 128–9) ter tudi naraščajoča integracija in vse večja stopnja formalne organiziranosti. Slednji sta utemeljeni s cilji in interesi subjektov v mednarodni skupnosti, da to skupnost ohranijo, razvijajo in ubranijo pred uničenjem. S sociološko-političnega vidika mednarodno skupnost sestavljajo države, narodi, specifično organizirani sistemi držav, razredi in družbene skupine, različne socialne in politične sile ter organizacije. Med njimi se odvijajo kompleksni odnosi političnega, ekonomskega, diplomatskega, pravnega, ideološkega, vojaškega in kulturnega značaja, ki so pogojeni s strukturo in razvojem posameznih družbenoekonomskih formacij ter s političnimi in z ekonomskimi interesi razredov. Ta⁵ razčlemba vodi do pojma strukture mednarodne skupnosti, katere sestavni elementi so dejavniki objektivnega značaja, subjekti mednarodnega prava in mednarodnih odnosov (v nadaljevanju subjekti), procesi (konjunktivni ali disjunktivni) in odnosi kot zunanja stran procesov ter mednarodnopravne norme, ki uravnavajo te odnose (Benko 2000, 132–3).

Ne glede na univerzalno naravo mednarodne skupnosti danes obstajajo ideološke, rasne, ekonomske, politične, nacionalne, religiozne in druge razlike, ki svet še vedno delijo na posamezne regije (Benko 2000, 132). Regije so obravnavane kot podsistemi splošnega

---

⁵ Benko mednarodne odnose razume v pomenu svetovne politike (tako kot Baylis in dr. 2008).

mednarodnega sistema (Banks 1969, 357) oz. kot raven med državo in mednarodnim sistemom (Tavares 2006, 83), splošno sprejeta akademska definicija pojma regije pa še danes ne obstaja (Banks 1969, 338). Različne definicije in kriteriji zato pogostokrat ustvarijo različne regije, niti dva analitika pa se najbrž ne bosta povsem strinjala o tem, kateri kriteriji so tisti, ki določajo regije (Russett 1967, 2). Kljub temu pregled literature o mednarodnih regijah kaže, da so v definiciji regije v splošnem zajeti štirje različni elementi, ki so: geografija, pogostost in intenzivnost interakcij, skupna regionalna zaznavanja in organizacija (Tavares 2006, 82). Na preprost način lahko regijo definiramo tudi kot sosednji teritorij, kateri ustreza območju, ki ga zasedata vsaj dve suvereni državi (Tavares 2006, 84), včasih pa so regije izrecno definirane na podlagi soodvisnosti. V tem primeru so regije območja, znotraj katerih obstaja višja stopnja medsebojne odvisnosti kot v odnosih zunaj tega območja. Ljudje so namreč povezani na podlagi medsebojne odvisnosti, ki izhaja iz skupnih interesov. Iz vsega tega sledi, da mora biti regija sestavljena iz enot s skupnimi značilnostmi, predstavljala pa naj bi območje relativne homogenosti (Vance v Russett 1967, 2–3).⁶

Ne glede na to, kako definiramo regije, morajo le-te vsebovati geografsko podobne enote, ki morajo biti vgrajene v večji sistem z lastno strukturo (Buzan in Waever 2003, 27). Regije tako vključujejo podobnosti, interakcije in možnost sodelovanja, nanje pa lahko gledamo kot na enote ali 'cone', ki temeljijo na skupinah, državah ali ozemljih, katerih člani si delijo določene prepoznavne lastnosti (Fawcett 2005a, 24). Meje med posameznimi regijami so pogostokrat nedorečene (Russett 1967, 6) in niso nespremenljive, članstvo v regijah in njihove meje pa so zato določene prek političnih in ideoloških trenj ter prek zavestne strategije držav in družbenih akterjev. Kdo je v regiji in kdo izven nje, je večinoma predmet političnih razprav in pogajanj (Grugel in Hout 1999, 9), le-to pa se spreminja glede na politične okoliščine. Tako so regije tisto, kar si politiki in ljudje želijo, da bi bile (Banks 1969, 338). Manj enostavno je tudi razlikovanje med regionalnim in globalnim,⁷ pri čemer je jasno vsaj to, da je regija manj kot celota, pogostokrat veliko manj. Na drugi strani globalna raven ni preprosto cel sistem, ampak obsega strukturo makrosistema, ki omejujejo in oblikujejo vedenje enot v sistemu. Način, kako so te strukture definirane, tako oblikuje naravo regionalne ravni. Iz tega razloga je k razmejevanju med globalnim in regionalnim najlažje pristopiti od zgoraj navzdol (Buzan

---

⁶ Vance, Rupert B. 1951. The Regional Concept as a Tool for Social Research. V *Regionalism in America*, ur. Merrill Jensen, 119–40. Madison: University of Wisconsin Press. V Russett (1967, 2–3).

⁷ Buzan in Waever (2003, 27) navajata, da ne bi bilo veliko nasprotovanja predlogu, da so Združene države Amerike akter na globalni ravni, medtem ko varnostna vprašanja med državami Južne Amerike predstavljajo regionalno raven. Težava se namreč pojavi takrat, ko skušamo umestiti določene akterje kot sta na primer Rusija in Kitajska. Ju obravnavamo kot globalnega ali regionalnega akterja?

in Waever 2003, 27–8). Takšen pristop sem v magistrskem delu uporabila tudi sama, saj sem elemente strukture univerzalne mednarodne skupnosti obravnavala v odnosu do regionalne mednarodne skupnosti Bližnjega vzhoda. Izhajala sem torej od zgoraj navzdol, iz univerzalne na regionalno raven, pri čemer sem se pri analizi učinkov arabske pomladi osredotočila zgolj na elementa objektivnih dejavnikov in subjektov. Kljub temu zaradi celostnega razumevanja v nadaljevanju opredeljujem vse štiri elemente strukture regionalne mednarodne skupnosti.⁸

2.1 Dejavniki kot element strukture regionalne mednarodne skupnosti

Dejavniki objektivnega značaja so gibanje proizvodjalnih in materialnih sil, koncentracija proizvodnje v nacionalnih in mednarodnih okvirih, družbeni in naravni pojavi, neenakomeren politični, gospodarski in družbeni razvoj ter tudi geografsko okolje, demografski element, razvoj znanosti in tehnologije (Benko 2000, 133). Pri dejavnikih je težišče na samem pojavu, delujejo na osnovi objektivnih zakonitosti razvoja družbe ter na mednarodne odnose vplivajo na način, da ustvarjajo okvire in pogoje za delovanje subjektov v mednarodni skupnosti. Dejavniki vplivajo tudi na vlogo in položaj posameznih držav, zato se mora vsaka analiza mednarodne skupnosti lotiti opredelitve dejavnikov in določitve njihove teže. Dejavniki v mednarodni skupnosti so namreč raznoteri in z različno specifično težo, vprašanje te teže pa je predmet različnih pristopov (Benko 2000, 135–7).

2.1.1 Prostor (geografski dejavnik)

Že zgodovina pravi, da ima regija poleg politične tudi geografsko konotacijo (Tavares 2006, 82), izhodišče za razmišljanje o regijah pa običajno predstavlja ravno geografija. Le-ta definira regijo po njenih zunanjih mejah (Pastor 2005, 202–3), le malo avtorjev pa se ne bi strinjalo s pogledom, da bi za regijo morala biti značilna določena stopnja geografske bližine (Tavares 2006, 82). Za Russetta (1967, 158) geografska bližina predstavlja potreben, če ne celo zadosten pogoj za identifikacijo regije, za definiranje regije pa jo uporabi tudi on sam.⁹ Regije namreč predstavljajo relativno homogenost tudi v geografskem smislu, saj označujejo

---

⁸ V magistrskem delu sem temeljila na Benkovem razumevanju strukture mednarodne skupnosti, ki jo apliciram na omejen geografski prostor – na regijo. Za razliko od Benka drugi avtorji (na primer Bojinović Fenko 2010) k regijam pristopajo z drugačno epistemologijo, tj. v pomenu merjenja regionalne družbene strukture (regionalna pravila, norme), posledično pa uporabljajo tudi drugačne koncepte (regionalna struktura, regionalna skupnost itd.). Slednji prav zaradi drugačnega definiranja regije za moje magistrsko delo niso relevantni.

⁹ Russett (1967, 11) za definiranje regije uporabi pet kriterijev oz. elementov analize regij: družbeno in kulturno homogenost, skupna politična stališča ali zunanje vedenje držav, politično soodvisnost, gospodarsko soodvisnost in geografsko bližino. Z izjemo tretjega elementa so vsi ostali predstavljeni in navedeni v nadaljevanju.

vsak del Zemljinega površja, katerega fizične značilnosti so si med seboj podobne (Vance v Russett 1967, 2).¹⁰ Jasno namreč je, da geofizični, geološki, botanični in drugi geografski elementi na različnih točkah zemeljske oble niso enaki, na celoten sistem zunanjih odnosov neke države pa vplivajo na več načinov – z vidika njene samozadostnosti ali navezanosti na druge skupnosti kot možnosti hitrejšega ali počasnejšega razvoja proizvodnih sil, z vidika samostojnosti ali odvisnosti države, njenega razvoja in obrambe. Različen značaj Zemljine površine vpliva na medsebojne odnose med državami, na moč in položaj držav ter na politiko, ki jo države vodijo z namenom uresničevanja svojih interesov (Benko 2000, 137–8). Vpliv fizičnih geografskih faktorjev na meddržavne odnose imenujemo geopolitika (Agnew 2000, 92), v tem okviru pa lahko regijo definiramo tudi v smislu enotne zunanje politike (Pastor 2005, 203). Posledično se prostor obravnava kot objekt zunanje politike držav, prizorišče mednarodnih odnosov ter kot okolje, v katerem se uveljavlja zunanja politika neke države (Benko 2000, 137). Kot takega sem geografski dejavnik v magistrskem delu obravnavala tudi sama.

2.1.2 Prebivalstvo (demografski dejavnik)

Namesto na geografsko bližino se nekateri strokovnjaki pri definiranju regije primarno osredotočajo na stopnjo notranje kohezije določene regije, kar pomeni, da se takšna literatura običajno osredotoča na oblikovanje regionalnih družbenih (kultura, narodnost, jezik, zavedanje skupne zgodovinske dediščine), političnih ali ekonomskih povezav (Tavares 2006, 82). Eden izmed takšnih avtorjev je Russett (1967, 11), ki regije definira tudi na podlagi družbene in kulturne homogenosti, kar pomeni, da so regije sestavljene iz držav, ki so si med seboj podobne na podlagi več vrst notranjih lastnosti. Ob tem Russett (1967, 35) dodaja, da ne obstajajo splošno sprejeti nedvoumni družbeno-kulturni kriteriji za združevanje držav, ne glede na to pa relativno kulturno homogenost obravnava kot enega izmed glavnih kriterijev, po katerem bi se lahko ločevalo oz. razmejevalo regije po svetu (Russett 1967, 14). Tudi dinamično pojmovanje regije pravi, da so regije družbeni konstrukt (Bøås in dr. 1999, 1067), takšnega mnenja pa so tudi družbeni konstruktivisti, ki pravijo, da bi regije morali obravnavati kot nastajajoče družbeno oblikovane pojave (Jessop v Tavares 2006, 82).¹¹ Za družbeni kriterij obravnavanja regije sem v magistrskem delu izbrala prebivalstvo (ženske in mlade), ki

---

¹⁰ Glej opombo 6. V Russett (1967, 2).

¹¹ Jessop, Bob. 2003. The Political Economy of Scale and the Construction of Cross-Border Micro-Regions. V *Theories of New Regionalisms: a Palgrave Reader*, ur. Fredrik Söderbaum in Timothy Shaw, 63–80. London: Palgrave Macmillan. V Tavares (2006, 82).

ga opredeljuje tudi Benko (2000, 143–4). Pravi, da je pri obravnavi razporeditve prebivalstva, trendov naraščanja in njegove gostote, demografski dejavnik tesno povezan s prostorom. Ob tem dodaja, da je tradicionalna obravnava demografskega dejavnika zajemala stališče, da je bilo z vidika možnosti za ekspanzijo, obrambo, gospodarski razvoj itd. najpomembnejše veliko število prebivalstva, za kar so si države tudi prizadevale. Danes pa velja upoštevati starostne in kvalifikacijske strukture prebivalstva, izobrazbo, spol itd. (*ibid.*).

2.1.3 Ideologija

Vrednote in cilje, ki jih določena država zagovarja v mednarodnih odnosih, pogostokrat označujemo z ideologijo kot enim izmed najpomembnejših sredstev njene artikulacije. Ideologija ima izrazito usmerjevalno funkcijo ter kot taka izraža določene politične in družbenoekonomske razmere (Benko 2000, 147). O tem piše tudi Russett (1967, 11), ki regije definira tudi na podlagi podobnih političnih stališč ali zunanjega vedenja držav, tj. vedenja v mednarodnih odnosih. Regije se namreč oblikujejo tudi na podlagi regionalnih političnih povezav, kamor poleg političnih institucij in tipa vladavine uvrščamo tudi ideologijo (Tavares 2006, 82). Ideologije, ki imajo univerzalne vrednote in cilje s težnjami, da bi spremenile svet, aktivirajo in mobilizirajo množice ter ustvarjajo spremembe na način, da rušijo stari red in vzpostavljajo novega. Ideologije s širšim temeljem skupinske identifikacije imajo namreč večjo težo v mednarodnem prostoru, večje pa so tudi posledice njihovega delovanja. Univerzalnost vrednot in ciljev je tako pogoj, da ideologije dobijo transnacionalni značaj in se uveljavijo v mednarodnem prostoru. Poleg tega 'podržavljanje' transnacionalne ideologije ustvarja razvrščanje držav z enako ideološko identifikacijo in povzroča spopade med državami z različnimi ideologijami, zato lahko rečemo, da ideologije intenzivirajo odnose sodelovanja in konflikta (Benko 2000, 148–9). Za Bližnji vzhod kot regijo je tako najpomembnejša kulturna ideologija arabska ideologija, najpomembnejša politična oz. verska ideologija pa je islamska ideologija.

2.1.4 Razvoj znanosti in tehnologije

Razvoj znanosti in tehnologije je pomemben dejavnik razvoja mednarodne skupnosti, ki obenem relativizira dejavnik prostora in prebivalstva. Nagel razvoj znanosti in tehnologije je vplival na instrumente in metode v zunanji politiki držav (javnost diplomacije, nadzor nad obveščevalnimi službami, zmanjšana veljava diplomacije zaradi možnosti hitrih komunikacij

med voditelji), komunikacijska revolucija pa je omogočila hitrejše in bolj neposredno komuniciranje ter tudi integracijo v univerzalno mednarodno skupnost (Benko 2000, 146–7). Poleg tega znanost in tehnologija delujeta kot produkcijski sili in faktorja nacionalne strategije razvoja – transfer tehnologije iz razvitih v manj razvite države namreč le-tem omogoča gospodarski razvoj in odpravo tehnološkega imperializma (*ibid.*). Ne glede na globalno razsežnost tega dejavnika v smislu velikih izboljšav v transportu in komunikaciji, veliko ekonomskih (in družbenih) transakcij ostaja močno odvisnih od geografske oz. lokalne bližine. Ravno regionalna gospodarstva znotraj držav, še posebno tista, ki so povezana z mesti in njihovimi zaledji, so namreč tista, ki so pričela tekrovati z obstoječim sistemom držav kot edinim virom politične ureditve znotraj svetovnega gospodarstva (Agnew 2000, 98). Države se tako v regije združujejo tudi na podlagi ekonomskih povezav, tj. prednostnih trgovinskih sporazumov (Tavares 2006, 82), ekonomske povezave pa se oblikujejo prek trgovine, v kateri naj bi odprava carin in necarinskih ovir ustvarila pomemben dvig gospodarske blaginje za vse vključene države (Farrell 2005, 5). Eden izmed elementov analize regij je tako tudi gospodarska soodvisnost držav (Russett 1967, 11).

2.2 Subjekti kot element strukture regionalne mednarodne skupnosti

Subjekti so tiste družbene organizacije ljudi, ki usmerjajoče delujejo na razvoj v mednarodni skupnosti, med njimi pa se razvijajo odnosi posrednega in neposrednega značaja. Za razliko od dejavnikov je pri subjektih težišče na njihovi subjektivnosti, poleg tega pa so tudi nosilci določene politične moči in volje, ki lahko z večjo ali manjšo težo vplivajo na mednarodne odnose, najpogosteje z namenom, da bi s svojim ravnanjem ustvarili določene posledice (Benko 2000, 133–4, 136). Te lastnosti so skupne vsem subjektom v mednarodni skupnosti, tj. subjektom mednarodnega prava in subjektom mednarodnih odnosov.

Med subjekte uvrščamo države, mednarodne organizacije (vladne in nevladne) ter tudi vse ostale subjekte mednarodnega prava.¹² Osrednji položaj v strukturi mednarodne skupnosti imajo države, ker pa so odnosi med njimi skozi zgodovino postajali vse bolj kompleksni, intenzivni in prepleteni, klasična dvostranska diplomacija takšnim odnosom ni več zadoščala.

---

¹² Suverene države in mednarodne organizacije sta dva temeljna tipa subjektov mednarodnega prava, poleg njiju pa teoretiki mednarodnega prava mednje uvrščajo še kvazidržavne entitete, vstajnike in osvobodilna gibanja, Sveti sedež, Mednarodni odbor Rdečega križa in suvereni malteški viteški red. Po mnenju Türka (2007, 84) posameznik ni subjekt mednarodnega prava, kljub temu da nekatere teoretične konstrukcije trdijo ravno nasprotno.

Tako se je pojavila potreba po ustanovitvi mednarodnih organizacij, tj. posebnih struktur s stalno delujočimi organi, pravno podlago in relativno stabilnim članstvom, ki »naj bi na eksplicitno določenih območjih, bodisi univerzalno bodisi regionalno, uresničevale naloge politične, ekonomske, kulturne, humanitarne in funkcionalne narave« (Benko 2000, 175). Od konca hladne vojne imajo mednarodne organizacije izjemno pomembno vlogo v mednarodnih odnosih, veliko organizacijske dejavnosti pa je bilo prisotne ravno na regionalni ravni (Diehl in Cho 2006, 191). Tako so danes regionalne organizacije najpogostejši tip mednarodnih organizacij v svetovnem sistemu, sestavljajo pa jih države, ki imajo še posebno tesne politične, gospodarske, kulturne in družbene vezi (Gartner 2011, 380–1). Poleg tega so regionalne organizacije v zadnjih dveh desetletjih zaradi lotevanja vprašanj miru, varnosti, razvoja ter preprečevanja in ublažitve konflikta dobile novo veljavo (Wulf in Debiel 2010, 533), njihova aktivnost na tem področju pa pomembno prispeva k večjemu sodelovanju, demokratizaciji in soglasju v mednarodnih odnosih (Singhatey 2008, 1).

Med subjekte pa uvrščamo »tudi tiste sile in organizacije, ki vplivajo na mednarodne odnose ne glede na njihov mednarodnopravni položaj, stopnjo organiziranosti in homogenosti« (Benko 2000, 133). To so v prvi vrsti narodi, nedržavne družbene skupine, manjšine, transnacionalni subjekti, zavezniške grupacije in mednarodna delavska gibanja (*ibid.*). Med temi sem se v magistrskem delu osredotočila na transnacionalne subjekte, natančneje na (regionalno) civilno družbo, ki jo v nadaljevanju tudi opredeljujem. Civilna družba je sfera, ki zagotavlja prostor različnim družbenim vrednotam in interesom, kjer se ljudje lahko združujejo in povezujejo v debati z namenom vplivanja na družbo in politični proces. Ta prostor je zapolnjen z različnimi akterji, tj. formalnimi in neformalnimi združenji, organizacijami ter gibanji (Croissant in dr.;¹³ Merkel in Lauth¹⁴ v Svetovna banka 2006, 3). »Civilna družba ni entiteta sama zase, ampak deluje v uravnoteženi soodvisnosti z državo« (Bowden 2006, 158), saj se oblikuje prek okolja, ki ga določi država. Poleg tega civilna družba deluje kot vez med državo in državljani, saj posreduje informacije ter spodbuja odgovornost in vrednote (Croissant in dr.; Merkel in Lauth v Svetovna banka 2006, 3).¹⁵ Danes civilna družba ni več omejena z mejami teritorialne države, poleg tega pa so se spremenile tudi možnosti povezovanja z drugimi podobno mislečimi skupinami na različnih

---

¹³ Croissant, A., H. Lauth in W. Merkel. 2000. „Zivilgesellschaft und Transformation. Ein internationaler Vergleich“. V *Systemwechsel 5.: Zivilgesellschaft und Transformation*, ur. W. Merkel, 9–49. Opladen: Leske+Budrich. V Svetovna banka (2006, 3).

¹⁴ Merkel, W. in H. Lauth. 1998. Systemwechsel und Zivilgesellschaft. Welche Zivilgesellschaft braucht die Demokratie? *Aus Politik und Zeitgeschichte* 6 (7): 3–12. V Svetovna banka (2006, 3).

¹⁵ Glej opombi 13 in 14.

delih sveta ter naslavljanje zahtev ne samo lastnim državam, ampak tudi globalnim institucijam in drugim državam (Kaldor 2003, 2). To smo lahko zasledili tudi v arabski pomladi, kjer so množični protesti in vstaje pritegnili pozornost več družbenih akterjev, ki so se vse od izbruha protestov zavzemali za pomembno družbenoekonomsko in politično transformacijo v njihovih državah. Med temi akterji se je znašla tudi civilna družba, ki je bila v regiji še posebno prisotna in aktivna. V veliki meri in v različnih oblikah so bila namreč ravno regionalna civilnodružbena gibanja tista, ki so imela glavno vlogo za spremembe predvsem v Tuniziji, Egiptu, Libiji in Jemnu (The Graduate Institute Geneva 2013).

V regionalni mednarodni skupnosti Bližnjega vzhoda je tako prišlo do neposrednega vpliva družb ene države na drugo, saj so se učinki arabske pomladi prelivali iz ene v drugo državo v regiji (Gause III 2011; Ajami 2012), zato je na tem mestu potrebno omeniti koncept t. i. povezovalne politike (*linkage politics*), katerega glavni utemeljitelj je James N. Rosenau. Konec 60-ih let 20. stoletja je namreč Rosenau bolj kot kdorkoli drug opozoril na potrebo politologov po sistematični raziskavi nacionalno-mednarodnih povezav, s čimer ni bilo več dvoma o pomembnosti povezovalne politike v različnih oblikah in manifestacijah (Mayer in dr. 1982, 425). Izvirna definicija povezovalne politike pravi, da je povezava (*linkage*) vsako ponavljajoče zaporedje vedenja, ki izvira v enem sistemu in se nato kot reakcija izrazi v drugem sistemu (Rosenau 1969, 45). Načine, prek katerih transnacionalni akterji prodirajo v države ter vplivajo na družbo v državi, pa Rosenau imenuje povezovalna politika. Z vidika Rosenaua je tako povezovalna politika način razumevanja več stvari: težavnosti, s katerimi se soočajo vlade, ko se zaobide njihova zunanja politika; številnih povezav, ki obstajajo med mednarodnim sistemom in domačim okoljem ter narave transnacionalnih akterjev (Hill 2003, 209). Rosenau loči tri vrste procesov povezav oz. načinov vstopanja transnacionalnih akterjev v notranje okolje držav: a) prodiranje (*penetrative process*), kjer gre za nameren poskus ene družbe, da vstopi, vpliva in včasih tudi manipulira drugo družbo ali vlado; b) reakcija (*reactive process*), kjer dogodek iz ene družbe vodi do spontanij reakcij v drugi družbi, te reakcije pa potekajo same od sebe brez spodbujanja ali pomoči s strani vlade in c) posnemanje (*emulative process*), kjer državljani ene države posnemajo dogodek, ki se je zgodil v drugi državi (Hill 2003, 209–11). Na kakšen način je družba v eni državi vplivala na dogajanje in družbo v drugi državi, sem na primeru arabske pomladi natančneje analizirala v okviru demografskega dejavnika, kjer je koncept povezovalne politike tako osmišljen na konkretnem primeru.

2.3 Drugi elementi strukture regionalne mednarodne skupnosti – procesi in odnosi ter mednarodnopravne norme

Tako kot so v mednarodni skupnosti številni subjekti, so takšni tudi odnosi med njimi. Razpon teh odnosov je širok in obsega politične, vojaške, gospodarske, kulturne, ideološke, znanstvene idr. vidike (Benko 2000, 134). Procesi in odnosi kot zunanja stran procesov potekajo in se razvijajo v različnih sferah (mednarodna politika, mednarodna ekonomija, mednarodno pravo itd.) v znamenju kooperacije in konflikta, kar predstavlja dvoje temeljnih odnosov. To tipologijo mednarodnih odnosov pa moramo dopolniti še s tretjim tipom odnosov, tj. mednarodni odnosi kot sistem razvitosti in nerazvitosti (sistem dominacije in odvisnosti), ki so utemeljeni v socialno-teoretični kategoriji hegemonije (Benko 2000, 269–70). Benko (2000, 271) torej loči naslednje tipe odnosov: mednarodni odnosi kot kooperativni sistem, mednarodni odnosi kot konfliktni sistem ter mednarodni odnosi kot sistem razvitosti in nerazvitosti. Takšen tip odnosov najdemo tudi na regionalni ravni. Pri tem naj dodam, da sem oblike sodelovalnih odnosov med državami na Bližnjem vzhodu posredno spremljala prek njihovega delovanja v regionalnih vladnih organizacijah, razvitost teh držav pa sem proučevala v okviru tehnološkega elementa in gospodarske razvitosti. Sicer pa kot samostojni element strukture procesi in odnosi niso bili fokus mojega proučevanja.

Mednarodnopravne norme urejajo medsebojne odnose subjektov v mednarodni skupnosti in določajo standarde njihovega obnašanja (Benko 2000, 134). Med najpomembnejše mejnike na področju pravnega urejanja mednarodne skupnosti štejem uvrstitev problema človekovih pravic na agende mednarodnih in regionalnih organizacij (Benko 2000, 308). Druga svetovna vojna nas je namreč opozorila, da je prišel čas, ko »je potrebno uveljaviti splošne, za ves svet zavezujoče standarde /.../ varovanja /človekovih pravic/ (Perenič 2004, 49). Tega se je zavedala tudi Zahodna Evropa, ki je leta 1949 ustanovila nevladno organizacijo Svet Evrope. Ta organizacija si je že v statutu postavila temeljno nalogo »organizirati varstvo in razvoj človekovih pravic in temeljnih svoboščin« (*ibid.*), kar ji je na normativni ravni uspelo že leta 1950. Takrat je namreč sprejela Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (*ibid.*), ki danes velja za najpomembnejši dokument evropskega režima človekovih pravic. Mednarodnopravne norme so tako prisotne tudi na regionalni ravni, ne glede na njihovo pomembnost pa v magistrskem delu niso bile fokus mojega proučevanja.

3 PREDSTAVITEV REGIONALNE MEDNARODNE SKUPNOSTI BLIŽNJEGA VZHODA

V tem poglavju sledi predstavitev značilnosti regionalne mednarodne skupnosti Bližnjega vzhoda, in sicer prek objektivnih dejavnikov in subjektov kot elementov strukture regionalne mednarodne skupnosti. V podpoglavju 3.1 sem tako predstavila geografske, demografske in ideološke značilnosti bližnjevzhodne regije, kot tudi značilnosti razvoja znanosti in tehnologije, civilne družbe ter regionalnih vladnih organizacij. V drugem delu tretjega poglavja, tj. v podpoglavju 3.2, pa sledi zgodovinsko-razvojna analiza pojava arabske pomladi, časovni pregled tega pojava ter predstavitev držav, na katere arabska pomlad ni bistveno vplivala.

3.1 Predstavitev značilnosti Bližnjega vzhoda prek objektivnih dejavnikov in subjektov kot elementov strukture regionalne mednarodne skupnosti

Dogodki politične narave, ki se danes odvijajo na Bližnjem vzhodu, so deležni velike medijske pozornosti ter zanimanja s strani mednarodne skupnosti. Regija je namreč zanimiva in polna nasprotij na političnem, gospodarskem, družbenem in kulturnem področju, prav tako pa ne smemo zanemariti prispevka prebivalcev te regije k zgodovini, znanosti, kulturi, umetnosti, civilizaciji, politiki, religiji in glasbi (Milton-Edwards 2011, 4).

Geografsko gledano je regija zelo velika, njene meje pa so še vedno odprte za razpravo. Odvisno od tega, katero definicijo Bližnjega vzhoda uporabimo, se ta regija razteza od Maroka na zahodu in Irana na vzhodu ter lahko vključuje tudi podsaharsko Afriko, Afganistan, Turčijo in Perzijski zaliv (Milton-Edwards 2011, 4). Geografski obseg regije Bližnjega vzhoda bo v magistrskem delu zajemal naslednjih 19 držav: Maroko, Alžirija, Tunizija, Libija, Egipt, Sirija, Jordanija, Libanon, Saudska Arabija, Združeni arabski emirati, Oman, Katar, Kuvajt, Jemen, Bahrajn, Irak, Iran, Izrael in Turčija. Poleg tega v regijo spada tudi Palestinsko ozemlje.¹⁶

---

¹⁶ Takšno klasifikacijo Bližnjega vzhoda uporabi Milton-Edwardsova (2011, 5), medtem ko Hinnebusch (2002, 29) in Fawcettova (2005b, 2) pod sodobni Bližnji vzhod uvrščata vse države članice Arabske lige ter Turčijo, Iran in Izrael. Tako po njuni definiciji v regijo spadajo še Mavretanija, Sudan, Džibuti, Komorski otoki in Somalija, ki pa za moje magistrsko delo niso relevantne države, zato uporabljam klasifikacijo Milton-Edwardsove.

Jedro Bližnjega vzhoda tvorijo arabske države s skupno identiteto, intenzivnimi interakcijami in članstvom v regionalni organizaciji, tj. Arabski ligi. Nearabske države Turčija, Iran in Izrael zaradi relativne izključenosti iz jedra tvorijo obrobje tega sistema, kljub temu pa zaradi geografske bližine in vključenosti v konflikte bližnjevzhodne regije, te tri države predstavljajo sestavne dele ravnotežja moči tega območja. Iran in Izrael šibkejšemu jedru arabskih držav pogostokrat predstavljata grožnjo ali pa delujeta na način, da ohranjata nestabilnost arabskega jedra s pomočjo zavezništva z zunanjimi silami (Hinnebusch 2002, 29).

Populacija Bližnjega vzhoda se je leta 2010 raztezala od 0.8 milijona prebivalcev v Bahrajnu, do 84.5 milijonov prebivalcev v Egiptu. Slednji poleg Irana predstavlja najbolj gosto poseljeno državo v regiji. Bližnji vzhod je zaznamovan z visoko stopnjo brezposelnosti mladih, v obdobju med 2005 in 2010 pa se je zaradi slabih zdravstvenih razmer soočal tudi s precej nižjo življenjsko dobo v primerjavi z državami G6 (Združene države Amerike, Japonska, Velika Britanija, Nemčija, Francija, Italija). Pričakovana življenjska doba je bila še posebno nizka v Jemnu, ki se obenem sooča tudi z visoko smrtnostjo dojenčkov in otrok, mlajših od pet let. Prav tako so v regiji precej omejene državljanske svoboščine in politična svoboda, večina režimov pa je avtoritarnih. Ne glede na to izboljšani pogoji zdravljenja, izobrazba in kazalniki dohodka nakazujejo na izboljšano kakovost življenja v bližnjevzhodni regiji, o čemer pričajo tudi visoke uvrstitve držav na lestvici indeksa človekovega razvoja. Tako se je leta 2010 najvišje na tej lestvici povzpел Izrael (15. mesto), sledili so mu Združeni arabski emirati (32. mesto) in Katar (38. mesto), najslabše pa se je uvrstil Jemen (133. mesto) (Roy in dr. 2011, 1).

Bolj kot karkoli drugega regijo pogostokrat prežema pojem identitete, saj je Bližnji vzhod z ideološkega vidika zaznamovan z visoko neskladnostjo med narodom (identiteto) in teritorialno državo (suverenostjo) (Fawcett 2005b, 153; Milton-Edwards 2011, 7–8). Zanj je namreč značilna edinstvena kombinacija močnih subnacionalnih (*sub-state*) in supranacionalnih (*supra-state*) identitet, ki skupaj omejujejo in redčijo lojalnost državi (Fawcett 2005b, 153). Na Bližnjem vzhodu je bila identifikacija s teritorialno državo že skozi zgodovino šibka, takšna pa je tudi danes in se namesto na državo osredotoča na subnacionalne enote (mesto, pleme, verska ločina, družina) ali pa na večjo arabsko oz. islamsko skupnost, t. i. *umma*. Ta sistem je povsem nasproten vestfalskemu modelu, v katerem med identiteto in suverenostjo, med narodom in državo, vlada skladnost, to pa državam in sistemu držav zagotavlja legitimnost (*ibid.*). Pri tem je potrebno poudariti, da so bili pri izgradnji naroda

uspešnejši v nearabskih Turčiji, Iranu in Izraelu, kjer so bolj utrdili državne meje ter zagotovili skladnost med njimi in prevladujočo etnično-jezikovno identiteto (Fawcett 2005b, 158).

Med arabskimi državami, ki jih povezujejo jezikovne in kulturne podobnosti (Hinnebusch 2002, 30), obstaja razširjen občutek pripadnosti raznolikemu arabskemu svetu. Večina raziskav, izvedenih v arabskih državah tekom 80-ih let, je enotnih, da Arabci tvorijo en narod in da so državne meje, ki jih ločujejo, umetne (Fawcett 2005b, 155). Tako imamo v arabskem svetu edinstven primer, kjer so državne meje z vidika večine Arabcev videne kot samovoljno uvedene na račun panarabizma, zaradi česar jim primanjkuje legitimnosti. Pri tem ni res, da večina Arabcev zavrača kakršnekoli državne meje, saj niso vsi podpirali ideje enotne arabske države, drži pa, da je ekstremna razdrobljenost regije videna kot vzrok arabske šibkosti (Hinnebusch 2002, 30). Spomini iz zgodovine o veličini Arabcev, združenih v enotnosti, izkušnje, da so bili Arabci uspešni, ko so delovali skupaj in nasprotno bili prevladani, ko so bili razdeljeni, ohranjajo ideologijo panarabizma, ki zagovarja poenotenje in združitev držav v arabskem svetu, živo. Panarabizem je tesno povezan z arabskim nacionalizmom, ki zagovarja trditev, da vsi Arabci predstavljajo en narod (Fawcett 2005b, 155). Ideologija panarabizma je bila najbolj popularna v desetletjih po drugi svetovni vojni, natančneje v 50-ih in 60-ih letih. Takrat je ta ideologija pomenila neposreden odgovor na prevlado Zahoda in ustanovitev države Izrael leta 1948 (Andoni 2011). Zagovorniki panarabizma so bili prepričani, da so evropske države razdelile arabski narod, hkrati pa podprle ustanovitev Izraela, kar je razdeljenost arabskega sveta še povečalo. Tako so se cilji panarabizma v tistem času nanašali na soočenje arabskih držav s sionizmom, končanje politične in gospodarske prevlade evropskih držav v regiji ter na izbris nezakonitih meja. Med leti 1945 in 1973 je imel pri uresničevanju treh ključnih vrednot panarabizma, tj. boj proti sionizmu in imperializmu ter arabska enotnost, največjo vlogo Egipt. Njegov tedanji predsednik Gamal Abdel Nasser je namreč definiral panarabizem 50-ih in 60-ih let, pri čemer je potrebno poudariti, da interesi panarabizma in Egipta nikoli niso bili identični, ampak so obstajali v dinamični napetosti (Doran 2004, 109). Panarabizem je namreč Egiptu služil kot sredstvo za utrjevanje položaja na Bližnjem vzhodu in po svetu, ne glede na to pa se je Egipt zavzemal za večje sodelovanje med arabskimi državami in nasploh deloval kot vodilni zagovornik panarabizma na Bližnjem vzhodu (Hinnebusch 2002, 35–6; Doran 2004, 97).

Še bolj kot supranacionalna identiteta arabizma je v prepričanja in vsakdanje prakse družb Bližnjega vzhoda vgrajena islamska identiteta. Tako je upad panarabizma v 70-ih letih povzročil rast druge supranacionalne identitete, tj. političnega islama. To ne pomeni, da je islamska identiteta v celoti zatre identiteto arabizma, ravno nasprotno – prej kot tekmujeta, ti dve identiteti krepita druga drugo (Fawcett 2005b, 155–6). Res pa je, da je odstotek ljudi, ki se identificirajo z Arabci, v zadnjih desetletjih upadel, medtem ko so narasle preference za islamistične ali specifične nacionalne identitete. Ta proces veliko opazovalcev vidi kot upadajoč pomen ideologije panarabizma in njegove postopne zamenjave z državo, ki temelji na nacionalizmu ali političnem islamu (Bill in Springborg 2000, 23). Islam oz. muslimanska vera v veliko državah na Bližnjem vzhodu uživa primarni status, religija pa se znotraj regije še vedno uporablja kot sredstvo identifikacije in postavljanja meja med ljudmi. Verska raznolikost je tako ena izmed glavnih značilnosti te regije (Barth v Milton-Edwards 2011, 7), saj na Bližnjem vzhodu najdemo več verskih skupin. Med muslimani se nahajajo suniti, šiiti, alaviti, vahabiti, druzi in sufisti, v krščanski skupnosti pa najdemo katolike, protestante, anglikance, koptske kristjane, grške pravoslavce, maronite idr. Poleg tega se na Bližnjem vzhodu nahaja tudi judovska vera, njeni pripadniki pa so naseljeni ne samo v Izraelu, ampak tudi v Egiptu, Siriji, Maroku in Jemnu (Shabi v Milton-Edwards 2011, 7–8). Resda se v vsaki regiji na svetu nahaja več različnih verskih skupin, vendar pa je samo Bližnji vzhod tisti, kjer se nahaja najsvetejše mesto islama, tj. Meka v Saudski Arabiji, v Jeruzalemu pa se nahajata najsvetejši judovski verski objekt, t. i. zid objokovanja ter tudi bazilika Božjega groba, ki jo častijo kristjani (Milton-Edwards 2011, 7).

Čeprav sta sekularni panarabizem in politični islam v nekaterih pogledih ideološka rivala, se njune zunanjepolitične identitete v veliki meri krepijo. Tako oba dajeta prednost arabski ali islamski skupnosti pred državljanstvom posamezne države. Obe identiteti zavračata legitimnost Izraela, se zavzemata za gospodarsko in kulturno avtonomijo od zahodnega sveta ter se oddaljujeta od zahodnih politik, radikalna islamistična gibanja kot sta Hezbolah in Hamas pa prej kot promotorje verskega programa vidita kot znak odpora Arabcev do Izraela (Hinnebusch 2002, 33).

Na Bližnjem vzhodu se nahaja tudi eden izmed najdragocenejših virov energije na svetu – nafta, ki predstavlja večino izvoza te regije in je vse od začetka 70-ih let 20. stoletja poglobitnega pomena za gospodarski razvoj (Bill in Springborg 2000, 307). Odkritje in posledičen izvoz nafte sta vodila k velikemu bogastvu le nekaterih arabskih držav kot tudi k

večji revščini drugih, problemom uvozno-izvoznih dajatev in rentnih gospodarstev, ki so v določenih državah vplivala na naravo politične vladavine, k poskusom prerazporeditve naftnega bogastva znotraj regije, k pojavu migrantskih delavcev in nenazadnje k vojaškim konfliktom in vojni za ozemlje z izključno željo po nadzoru naftnih virov ali bogastva, ki ga predstavlja nafta. Poleg tega je proizvodnja nafte na Bližnjem vzhodu oblikovala odnose te regije z drugimi deli sveta kot tudi svojo vlogo v mednarodni skupnosti in na svetovnih kapitalskih trgih (Milton-Edwards 2011, 5).

V zadnjih treh do štirih desetletjih 20. stoletja je Bližnji vzhod v večini držav zabeležil naglo rast civilne družbe, še posebno nevladnih organizacij (Gubser 2002, 141). Največ civilnega aktivizma na Bližnjem vzhodu je tako prisotnega v storitvenem sektorju (dobrodelnost, pomoč pri izobraževanju, usposabljanje na delovnem mestu, razvojni projekti itd.), veliko je profesionalnih organizacij, ki svojim članom zagotavljajo ekonomske in družbene storitve (gospodarske zbornice, sindikati, delavska združenja), prisotna so združenja na podlagi religije, med katerimi izstopajo islamistične organizacije (Muslimanska bratovščina, Ennahda, Hamas ipd.), nekaj malega pa je tudi prodemokratskih združenj (Vallianatos 2013, 4–5). Nevladne organizacije na Bližnjem vzhodu imajo zaradi različnega operativnega okolja tudi različne izkušnje delovanja (Gubser 2002, 141) – države, kjer civilna združenja delujejo relativno svobodno, so Jordanija, Maroko in Libanon (tudi Palestinsko ozemlje); v Egiptu, Tuniziji, Kuvajtu in Jemnu civilna združenja sicer delujejo, vendar pod strogimi omejitvami s strani države; ponekod civilna združenja delujejo le na posameznih področjih, ki jih vnaprej določi država (odličen primer je Saudska Arabija); v Libiji, Siriji in Iraku pa režimi pred arabsko pomladjo niso bili naklonjeni nikakršnemu civilnemu združevanju izven nadzora države. Zatiranje, nadlegovanje in negotov pravni okvir so tako marsikje še vedno velika ovira za normalno delovanje civilnodružbenih organizacij, še posebno prodemokratskih gibanj (Vallianatos 2013, 4–5).

Velike ambicije po regionalni enotnosti obstajajo skupaj s konstantnimi konflikti in vidnim pomanjkanjem demokratične tradicije. Možnost arabske enotnosti v prihodnosti tako do neke mere muči vse Arabce, močno nasprotje med to idejo in slabimi rezultati navideznih prizadevanj v tej smeri, pa ostaja posebna značilnost današnjega arabskega sveta (Aarts 1999, 911). Medsebojno nezaupanje med režimi in njihovimi državljani ter tudi med samimi režimi

je visoko, zato je sodelovanje med arabskimi državami omejeno, regionalizem¹⁷ pa ostaja simbolnega pomena vse dokler bodo vlade arabskih držav nadaljevale s slabimi politikami. Medarabsko sodelovanje bi lahko izboljšal mir v regiji, ki pa ga v bližnji prihodnosti še ni na vidiku. Poleg tega med arabskimi državami na Bližnjem vzhodu prevladuje bilateralno sodelovanje pred multilateralnim, saj je regionalna organizacija Arabska liga šibka, unipolarna moč Zahoda pa vodi k strahu pred marginalizacijo. Posledično smo priča situaciji, v kateri je med arabskimi državami manj tekmovanja za vsesplošno arabsko prevlado, saj je veliko več rivalstva med pari držav, ki tekmujejo za prevlado v odnosih z nearabskimi partnerji (na primer med Egiptom in Jordanijo, Sirijo in Libanonom). Arabske države se tako med seboj ne usklajujejo, ravno nasprotno – med seboj tekmujejo, zato ni presenetljivo, da sta multilateralno sodelovanje ali regionalizem še vedno zapostavljena in potisnjena v ozadje (Aarts 1999, 920–1).

3.2 Zgodovinsko-razvojna analiza pojava arabske pomladi

Od tunizijske vstaje naprej, še posebno leta 2011, je v arabskem svetu odmeval slogan 'Ljudje želijo strmoglaviti režim', ki je z lahkoto prestopal meje držav, se pojavljal v časopisih, revijah in na internetu, odpisal arabski nacionalizem ter povzročil prebujanje panarabizma (Ajami 2012). Mladi ljudje so se v iskanju politične svobode, demokracije in gospodarskih priložnosti uprli dolgoletnim voditeljem, diktatorskim režimom in podkupljivi politiki, te revolucionarne demonstracije in proteste pa danes imenujemo arabska pomlad (Ajami 2012; Cornell University Library Guides 2013). Arabske revolucionarne vstaje so bile priljubljene, brez voditelja in so brezkompromisno zahtevale popolno spremembo (Cornell University Library Guides 2013).

»Arabska pomlad je rezultat upora številnih, ki so se za spoštovanje človekovega dostojanstva v lastnih deželah borili več kot dvajset let /.../« (Binebine v Primorski dnevnik 2011). Nenazadnje je bil Bližnji vzhod edina regija, ki se je globalni valovi demokratizacije v 70-ih in 80-ih letih 20. stoletja niso dotaknili. Prelomne politične spremembe so namreč v tistem času zajele Latinsko Ameriko, vzhodno Evropo, podsaharsko Afriko in dele Azije, le Bližnji vzhod je kazal močno odpornost proti demokraciji (Jones 2013). Tam so tirani zaprli politični

---

¹⁷ Regionalizem se nanaša na splošen pojav kot tudi na ideologijo regionalizma, ki zagovarja potrebo po regionalni ureditvi bodisi na določenem geografskem območju bodisi kot tip svetovne ureditve (Lawson v Russell 2008).

svet in v vseh pogledih postali lastniki svojih držav. Tako je bil arabski svet obdan z diktatorskimi režimi, nelegitimnostjo in nezadovoljnim prebivalstvom, Arabci pa so začeli verjeti, da so prekleti in obsojeni na despotizem. Bližnji vzhod torej ni ustrezal standardom ali vzorcem, ta posebnost pa ni postajala le človeška katastrofa, ampak tudi moralna sramota (Ajami 2012).

Začetni rezultati nemirov so bili navdihujoči, saj so vstaje z oblasti odstranile tunizijskega, egiptovskega in libijskega predsednika. Po odstavitvi teh predsednikov so vse tri države izvedle volitve, ki jih je veliko mednarodnih opazovalcev označilo za poštene in konkurenčne, milijoni ljudi na volitvah pa so lahko svobodno izrazili svoje politično prepričanje. Ne glede na to so možnosti za nadaljnjo demokratizacijo na Bližnjem vzhodu oslABLJENE, saj veliko režimov ostaja šibkih in nezmožnih vzpostavitve reda in miru. Tako se je Sirija znašla v državljanski vojni, Irak in Jemen ostajata nestabilna z veliko nasilja, šibka vlada v Libiji pa ni uspela razorožiti vojaških poveljnikov in milic, ki nadzorujejo veliko podeželskih območij v državi. Znakov umirjanja ne kaže niti odpor proti Združenim državam Amerike (Jones 2013).

3.2.1 Časovni pregled arabske pomladi

Kot zapisano že v uvodu, so se nemiri pričeli 17. decembra 2010 v Tuniziji, majhni, versko in etnično homogeni, uspešni in izobraženi državi, ki ima skupaj z Egiptom najnižjo stopnjo nepismenega prebivalstva na Bližnjem vzhodu (Binebine v Primorski dnevnik 2011; Byman 2012, 25). Po padcu režima Ben Alija je Tunizija v oktobru 2011 dočkala svobodne volitve, na katerih je zmagala islamistična stranka Ennahda z osvojenimi 41 % glasov (Abbasi 2012, 12). Dva meseca kasneje je država dobila tudi novega začasnega predsednika, ki je postal dolgoletni aktivist za človekove pravice, sekularist in pripadnik levice, Moncef Marzouki (Dalacoura 2013, 80). Marzoukija so na oblast izvolili člani tunizijske ustavodajne skupščine, le-ta pa je decembra 2011 z veliko večino potrdila tudi novo začasno vlado premierja Hamada Jebalija¹⁸ (Dnevnik 2011a). Nova začasna predsednika države in vlade bosta Tunizijo vodila do izvedbe naslednjih splošnih predsedniških in parlamentarnih volitev, ki so napovedane za obdobje med 15. oktobrom in 15. decembrom 2013 (Amara 2013).

---

¹⁸ Jebali je februarja 2013 odstopil s položaja, njegovo mesto pa je mesec dni kasneje zasedel Ali Laarayedh (Rtvslo.si 2013a).

Po uspehu v Tuniziji so nemiri nadaljevali pot proti vzhodu, preskočili Libijo in se ustavili v Egiptu (Ajami 2012). V tej državi, obremenjeni z gospodarskimi problemi in korupcijo, se je več sto tisoč protestnikov januarja 2011 začelo zbirati na glavnem trgu Tahrir v Kairu (Mansfield in Snyder 2012, 724). Protestniki so zahtevali odstop predsednika Hosnija Mubaraka, ki je Egiptu vladal natanko trideset let, to pa jim je februarja 2011 tudi uspelo (Ajami 2012). Po padcu Mubarakovega režima je državo v vseh pogledih vodila vojska, natančneje vrhovni vojaški svet (*The Supreme Council of the Armed Forces*) (Dalacoura 2013, 79). Kasneje, tj. konec novembra 2011, so v Egiptu potekale svobodne parlamentarne volitve, kjer so v večinski meri sodelovale islamistične stranke (Byman 2012, 30). Le-te so v času Mubaraka predstavljale najboljše organizirano opozicijo (Mansfield in Snyder 2012, 725). Na parlamentarnih volitvah je januarja 2012 zmagala Muslimanska bratovščina oz. njeno politično krilo, stranka Svoboda in pravičnost (*Freedom and Justice Party*), ki je osvojila 47 % glasov, tj. 235 od 498 poslanskih sedežev v spodnjem domu parlamenta (Delo.si 2012). Iz vrst Muslimanske bratovščine je maja 2012 na predsedniških volitvah zmagal Mohamed Morsi, po njegovi zmagi pa se je z oblasti sčasoma umaknila tudi vojska. Morsi je konec novembra 2012 nedovoljeno posegel v svoje nove pristojnosti, kar je povzročilo burne reakcije v državi in tako so se po dveh letih protestniki zopet vrnil na ulice (Dalacoura 2013, 79–80). Protestniki Morsija obtožujejo, da je sebi in svoji stranki pripisal prevelika pooblastila, duh revolucije naj bi izrabil v svoj prid, očitajo pa mu tudi novo obliko avtoritarnega vodenja države. Zaradi vsega tega so protestniki zahtevali njegov odstop, to pa je ogrozilo mir in stabilnost države¹⁹ (Švegl 2013). Politična kriza v Egiptu tako ni pojenjala, ampak se je le še bolj poglobljala, prebivalci pa so postajali čedalje bolj razdeljeni.

Po protestih v Kairu leta 2011 so se prav tega leta množični protesti razširili tudi v Jemen in Bahrajn. Jemen predstavlja najrevnejšo arabsko državo, v kateri jemenski predsednik Ali Abdullah Saleh ni imel nobenih sposobnosti razen umetnosti političnega preživetja, zato so si prebivalci Jemna močno želeli, da odide z oblasti (Ajami 2012). To se jim je novembra 2011 tudi uresničilo, saj je Saleh po triintridesetih letih vladanja v Rijadu podpisal dogovor o predaji oblasti. Februarja 2012 ga je nasledil njegov namestnik Abd Rabbuh Mansur Hadi,

---

¹⁹ Konec decembra 2012 je v Egiptu potekal referendum o spremembah nove ustave, ki so jih volivci sprejeli. Nova ustava določa islam kot državno religijo, načela šeriatskega prava pa so vir zakonodaje – to ostaja nespremenjeno iz prejšnje ustave iz časa Mubaraka, nova pa je omejitev predsedniškega mandata na največ dvakrat po štiri leta. V novi ustavi so določene tudi pravice judovske in krščanske manjšine, za kateri judaizem oz. krščanska vera predstavljata temelj zakonodaje (Švegl 2013). Ne glede na to naj bi nova ustava omejevala pravice žensk ter politične in verske svoboščine, sporno pa je tudi to, da se kleriki lahko vključijo v zakonodajne procese. Po razglasitvi rezultatov referenduma so se zato privrženci opozicijskih skupin podali na ulice in tam izrazili svoje nestrinjanje (Rtvslo.si 2012b).

preprečitev državljanske vojne s strani načrtovane spremembe vlade pa se je izkazal za pomemben dosežek. Novi predsednik ne deluje po Salehových navodilih kot so se sprva zbali, res pa je, da so Saleh in njegova družina še vedno prisotni in vplivni v jemenski politiki (Dalacoura 2013, 78). Zaradi izbora Salehovega namestnika na mesto predsednika države se zdi, da v Jemnu prave demokratične spremembe režima še ni na vidiku (Mansfield in Snyder 2012, 725). Prav tako ni jasno, ali bodo prebivalci Jemna dočakali bolj dostojanstveno in uspešno politiko ali ne, saj se gospodarski in družbeni dejavniki v državi slabšajo (Dalacoura 2013, 78).

Na drugi strani je bil Bahrajn redka izjema, saj so preostale arabske monarhije pokazale večjo odpornost proti arabski pomladi, Bahrajn pa je bil zaradi napetosti med vladajočimi suniti in večinskimi šiiti še posebno ranljiv (Ajami 2012). Zgodnji množični protesti so se začeli v obliki izražanja legitimnih, nekontroverznih in zakonitih zahtev, kot take pa je zahteve videla tudi vlada, ki se je glede ustreznih ustavnih reform odločila za dialog z opozicijo. Kasneje so se zahteve po legitimni reformi hitro sprevrgle v revolucionarna dejanja, ki so zahtevala konec režima in vladavine kralja Hamada al Khalife ter ustanovitev islamske republike. Tako se je bahrajnska družba znašla v sektaški polarizaciji med suniti in šiiti, ki je ogrožala enotnost države (Abdullah 2012, 8), upor pa je po začetnih fazah imel izrazit šiitski značaj. Sunitska bahrajnska vlada je množične proteste hitro zatrla, pri tem pa ji je pomagala tudi Saudska Arabija, ki je marca 2011 v Bahrajn napotila del vojaških sil Sveta za zalivsko sodelovanje, t. i. *Peninsula Shield Force*. Saudska Arabija je namreč zaradi strahu pred izbruhi v lastni državi pomagala zatreti demokratične vstaje v arabskem svetu, še posebno tiste v njeni neposredni bližini (Byman 2012, 35; Dalacoura 2013, 79). Bahrajn se zato omenja kot satelitska država Saudske Arabije, kjer so še vedno prisotne omejene politične pravice in svoboda izražanja, visoki uradniki niso bili preganjani zaradi kršitev človekovih pravic, veliko pripadnikov opozicije pa je pristalo v zaporu, kar je v določenih primerih mednarodno osramotilo bahrajnski režim (Dalacoura 2013, 79).

Nato so se množični protesti razširili v Libijo, ki ji je štiri desetletja vladal polkovnik Moamer Gadafi. Gadafi je veljal za neprištevnega, samodržca, tirana in norca, samega sebe je imel za 'dekana arabskih voditeljev', njegovo samovoljno vladanje pa je poskrbelo za vsesplošno revščino prebivalstva (Ajami 2012). Tako se je v Libiji med podporniki in nasprotniki Gadafijevega režima vnela osem mesecev trajajoča državljanska vojna, Natova vojaška intervencija, ki jo je avtoriziral Varnostni svet Združenih narodov (ZN), pa je bila tista, ki je

upornikom pomagala strmoglaviti režim (The Guardian 2011; Ajami 2012). Strmoglavljeni libijski voditelj je oktobra 2011 tudi umrl, saj so ga prijeli in usmrtili njegovi uporniki (The Guardian 2011). Po odstavitvi Gadafija so julija 2012 v Libiji potekale volitve, na katerih je kvazi liberalno Zavezništvo nacionalnih sil osvojilo 39 poslanskih sedežev od skupno 80-ih, kolikor jih je namenjeno političnim strankam v 200-članski nacionalni skupščini (Rtvslo.si 2012a). Vendar pa novi vladi države ni uspelo obdržati skupaj, saj se Libija sooča s pomanjkanjem institucij in občutka državljanstva na individualni ravni ter z revno infrastrukturo (Bugaihis 2012, 7). Nova vlada ni zmožna izvajati prave zakonodaje, niti ji ni uspelo zagotoviti varnosti (Dalacoura 2013, 78–9). Posledično so v Libiji še vedno prisotne lokalne milice, ki so se oblikovale za boj proti Gadafijevemu režimu. Le-te so zapolnile vakuum, ki je v času revolucije nastal po padcu vojske in varnostnih sil, Libijcem pa so v večini primerov vzbujale občutek varnosti. Vladi teh milic še ni uspelo razorožiti, zato najrazličnejši konflikti ostajajo prisotni (Bugaihis 2012, 6), širijo pa se tudi radikalne islamistične skupine (Dalacoura 2013, 79).

V sredini marca 2011 so nemiri dosegli Sirijo, državo, kjer je oblast v rokah manjšine alavitov, natančneje Basharja al-Assada. Gonilna sila za upore je bilo nasprotovanje avtoritarni vladavini kot taki, sirsko ljudstvo pa je imelo dovolj zatiranja, korupcije, samovoljnega vladanja in stagnacije družbe pod oblastjo avtoritarnih voditeljev (Human Rights Watch 2012, 6). Sirski predsednik je na demonstracije v državi odgovoril z nasiljem, ki med vladnimi silami in uporniki traja še danes, ko se je Sirija znašla v državljanski vojni. Decembra 2012 je bilo med 20.000 in 40.000 smrtnih žrtev, prek 465.000 registriranih beguncev v sosednjih državah ter 2.5 milijona notranje razseljenih oseb, te številke pa danes še naraščajo. Sirija tako ostaja v kaosu, tuje reševalne misije pa zaenkrat še ni na vidiku, saj Assadov režim uživa zunanjo podporo s strani Rusije, Irana in Hezbolaha, intervenciji pa nasprotuje tudi Kitajska. Poleg tega je Assadov režim ohranil zvestobo vojske in varnostnih sil, ki kljub znatnemu umiku podpore niso razpadle ali se obrnile proti režimu (Dalacoura 2013, 76–7). V tem trenutku ni jasno niti to, ali bo konec državljanske vojne prinesel demokratizacijo ali ne (Mansfield in Snyder 2012, 725), Sirija pa v mednarodni politiki ostaja glavna tema dogajanja na Bližnjem vzhodu (Dalacoura 2013, 76).

Več kot dve leti od začetka izbruhov se nastajajoče demokracije v severni Afriki borijo za napredovanje, skušajo ohraniti nadzor, Sirija pa drsi v čedalje globljo državljansko vojno. Namesto vsesplošne vznesenosti, da je demokracija končno dosegla tudi ta del sveta, se v

regiji pojavlja pesimizem o številnih ovirah na poti k demokraciji, strah pred dogajanjem v prihodnosti, govori pa se tudi o nostalgiji po starih avtoritarnih režimih. Pri tem se moramo zavedati, da je vsakemu valu demokratizacije v zadnjem stoletju (po prvi in drugi svetovni vojni ter po t. i. tretjem valu demokratizacije v 70-ih in 80-ih letih 20. stoletja) sledil skepticizem, ki so ga spremljala številna vprašanja o sposobnosti in zaželenosti demokratične vladavine. Kajti ko se politični napredek upočasni, se zaradi kritik o turbulentnosti novega obdobja hitro pojavijo konzervativne reakcije po domnevni stabilnosti in varnosti avtoritarnega predhodnika (Berman 2013).

Glede na učinke nemirov iz leta 2011 (ali pa pomanjkanje le-teh) na domače politične razmere lahko arabske države razdelimo v tri kategorije. Prva kategorija zajema države, v katerih so nemiri strmoglavili režime oz. so se uporniki z njimi resneje spopadli. Sem spadajo Tunizija, Libija, Egipt, Jemen, Bahrajn in Sirija. V drugo kategorijo spadajo Saudska Arabija, Združeni arabski emirati, Katar, Kuvajt, Oman, Maroko in Jordanija, kjer so nemiri vplivali na notranje politične razmere in dogajanja, v zadnjo skupino pa uvrščamo Libanon, Irak, Alžirijo in Palestinsko ozemlje. Na to skupino držav nemiri niso imeli posebnega vpliva, še vedno pa lahko ogrozijo njihovo stabilnost (zlasti Libanona) (Dalacoura 2013, 76).

3.2.2 Države, na katere arabska pomlad ni bistveno vplivala

Na Jordanijo, Maroko, Saudsko Arabijo, Združene arabske emirate, Kuvajt, Katar in Oman, so nemiri iz leta 2011 vplivali v veliko manjši meri kot na zgoraj omenjeno prvo skupino držav. Tako so se v Jordaniji zgodile številne površinske spremembe na ravni vlade in predsednika vlade, medtem ko se pristojnosti kralja Abdullaha niso zmanjšale, niti ni prišlo do nobene obsežne reforme sistema (Dalacoura 2013, 80). Pri tem je potrebno poudariti, da je bila Jordanija edina država, v kateri protestniki niso pozivali k spremembi režima, ampak k reformi le-tega (Spindel 2011, 6; AbuZayyad 2012), saj preživetje monarhije zagotavlja ravnovesje sil znotraj države, pri čemer nobena skupina ne more prevzeti moči na račun drugih interesov (AbuZayyad 2012). Tako si le malo Jordancev želi konec vladavine Hašemitov, želijo pa si večjo moč parlamenta, ki bi jim zagotavljala večjo predstavniško vlogo, konec podkupovanja in nadzorovanje inflacije. V kolikor bo Jordaniji uspelo uresničiti te reforme, bo popularna vladavina Hašemitov tej državi vladala še leta (Spindel 2011, 6).

Tudi v Maroku ima kralj še vedno popoln nadzor in veliko moč. Za razliko od Jordanije so v Maroku po manjših protestih sledile vrste ustavnih reform, ki so bile julija 2011 odobrene na referendumu – kralj ima po novem dolžnost izbrati predsednika vlade iz vrst največje stranke, nekoliko je okrepljen kabinet predsednika vlade, uradno pa je priznan tudi berberski jezik. Po sprejetju nove ustave so novembra 2011 v Maroku potekale tudi parlamentarne volitve, na katerih je največ glasov (22.8 %) osvojila islamistična Stranka prava in razvoja (*Justice and Development Party*), maroški kralj pa je iz te stranke imenoval tudi predsednika vlade (Dalacoura 2013, 81). Po drugi strani se je v Maroku ne glede na sprejete reforme le malo spremenilo, saj se je situacija leto in pol po izbruhu protestov v Tuniziji in Egiptu poslabšala – cene hrane in zemeljskega plina rastejo, gospodarstvo je negotovo, narasla pa je tudi korupcija. Poleg tega sprejete politične reforme na nikakršen način niso ugodile zahtevam protestnikov, ki so bile izrazito družbene narave (pomanjkanje dostopa do izobrazbe, brezposelnost, revščina itd.), zato strokovnjaki opozarjajo, da so bile te reforme in začasni gospodarski ukrepi le pristop korenčka in palice v izogib javnim demonstracijam (McManus 2012).

Na države Sveta za zalivsko sodelovanje (z izjemo Bahrajna), tj. Saudsko Arabijo, Združene arabske emirate, Kuvajt, Katar in Oman, arabska pomlad ni imela posebnega vpliva, saj so te države ostale stabilne (Kühnhardt 2012, 58). Kljub temu, da sta revoluciji v Tuniziji in Egiptu navdušili mlade ter vplivali na zahteve po reformah in množičnih protestih tudi v zalivskih državah, so se na koncu številni poizkusi prenosa teh revolucionarnih izkušenj soočili z dejstvom, da so v Zalivu sile vztrajanja in kontinuitete veliko močnejše od tistih za spremembo in reforme (Abdullah 2012, 6–7). Tako se kot posledica nemirov v zalivskih državah ni sprejela nobena politična reforma (Dalacoura 2013, 81), saj je prednost arabskih monarhij njihova močna gospodarska podlaga (Kühnhardt 2012, 67). Velike količine denarja iz pridobivanja nafte in zemeljskega plina so namreč pomagale pri zaježitvi širjenja sprememb v arabski Zaliv (Abdullah 2012, 7; Dalacoura 2013, 81). Med temi državami izstopa Saudska Arabija, ki je še posebno zainteresirana za podporo arabskim monarhijam in preprečevanje daljnosežne demokratizacije v arabskih republikah (Kühnhardt 2012, 59), za pomiritev strasti v državi pa je namenila več kot 130 milijard ameriških dolarjev (Riedel 2013). Tako se za zalivske države zdi, da tradicionalne, dedne oblike vladavine, svojo moč ohranjajo z več spoštovanja in morda celo s pridobljeno legitimnostjo ter imajo manjšo potrebo po uporabi nasilja nad svojimi državljani (Kühnhardt 2012, 59).

Alžirija, Irak in Palestinsko ozemlje se ukvarjajo z lastnimi notranjimi zadevami in vprašanji, katerih potek nemiri iz leta 2011 niso bistveno spremenili (Dalacoura 2013, 81).

4 ANALIZA UČINKOV ARABSKE POMLADI NA BLIŽNJEVZHODNO REGIJO Z VIDIKA STRUKTURE REGIONALNE MEDNARODNE SKUPNOSTI

To poglavje je namenjeno povezavi elementov strukture regionalne mednarodne skupnosti in analize učinkov arabske pomladi. Zanimalo me je, kakšne spremembe je z vidika objektivnih dejavnikov in subjektov v regionalni strukturi Bližnjega vzhoda povzročila arabska pomlad. Spremembe v regiji sem najprej analizirala na objektivnih dejavnikih, tj. na geografskem in demografskem dejavniku, ideologiji ter razvoju znanosti in tehnologije, nato pa še na subjektih, tj. na regionalni civilni družbi ter regionalnih mednarodnih organizacijah.

4.1 Učinki arabske pomladi na objektivne dejavnike bližnjevzhodne regije

4.1.1 Geografski dejavnik

Vstaje in posledični nemiri so imeli pomemben učinek na geostrateški položaj Bližnjega vzhoda ter tudi na politike in interese regionalnih sil (Ayoob 2012, 84). Na zemljevidu Bližnjega vzhoda in na njegovih sestavnih delih se tako zaradi notranjih sprememb, ki so nastale zaradi arabske pomladi, pojavljajo regionalne transformacije (Rassas 2012). Ti učinki se kažejo v spremenjenem ravnotežju moči oz. spremenjeni interpretaciji tega prostora kot geografskega ozemlja. V geopolitičnem smislu so notranje politične spremembe povzročile preoblikovanje razmerja moči, kar je še posebno opazno pri Katarju, Turčiji, Iranu in Izraelu, kot bom pokazala v analizi v nadaljevanju.

4.1.1.1 Vzpon Katarja

Protesti v arabskem svetu so poudarili naraščajoč pomen Katarja in njegove politike aktivnega vključevanja v večino regionalnih nemirov, posledično pa se je spremenil tudi njegov politični status (Guzansky in Oded 2012). Katar namreč velja za največjega zmagovalca arabske pomladi tako v politiki kot tudi diplomaciji, njegova prisotnost v arabskih zadevah pa se je

močno povečala. Država s komaj 1.6 milijona prebivalcev, od katerih je le 300.000 katarskih državljanov, deluje kot politični in diplomatski velikan ter služi kot model, da se države odlikuje po njihovih dejanjih in ne velikosti. Poleg tega se katarsko glavno mesto Doha ni pojavljalo le kot prestolnica te majhne zalivske države, ampak tudi kot resen kandidat, da postane politična prestolnica celotnega arabskega sveta (Abdullah 2012, 14–5).

O pomembnosti Katarja na Bližnjem vzhodu priča njegova angažiranost za strmoglavljenje Gadafijevega režima v Libiji. Katar je namreč z orožjem, gorivom, denarjem, s šestimi bombnimi letali, z več kot 100 svetovalci in uspešno diplomacijo, podprl bombnike in brezpilotna letala Nata (*North Atlantic Treaty Organization* – Organizacija severnoatlantske pogodbe) ter bolj kot katerakoli druga arabska država pomagal pri padcu tega režima (The Economist 2011a). Katar je bil prvi med arabskimi državami, ki je priznal prehodno vlado v Libiji, kakor tudi je v njenem imenu prodajal nafto ter jo oskrboval z gospodarsko in vojaško pomočjo. Obenem je Katar uril in opremil libijske upornike, v času državljanske vojne pa je tja poslal tudi svoje vojake. Takšna katarska politika, ki je mešanica oportunitizma in ambicij, je Katarju omogočila preusmeritev pozornosti z dogajanj v arabskem Zalivu ter dokazala, da je Katar odgovoren član mednarodne skupnosti (Guzansky in Oded 2012). Poleg tega je Katar pomagal pri sunitski vstaji v Siriji (Chellaney 2012; Guzansky in Oded 2012), saj je skupaj s Saudsko Arabijo vodil aktivizem sirskih upornikov ter jim pošiljal tudi orožje in obsežno finančno pomoč (Guzansky in Oded 2012). S tem je odločilno prispeval pri izolaciji Assadovega režima (Shadid 2011). Nadalje je v jemenski krizi Katar (skupaj s preostalimi državami Sveta za zalivsko sodelovanje) deloval kot mediator in posredoval pri odhodu nekdanjega predsednika Saleha iz države (Shadid 2011; Chellaney 2012; Guzansky in Oded 2012), podprl je vodjo tunizijske islamistične stranke Ennahda (Chellaney 2012) in bil nasploh vključen v vzpostavitev nove tunizijske vlade. Omembe vredno je tudi to, da je Katar vsaj začasno postal glavni mediator med palestinskima strankama Fatah in Hamas. Ta položaj oz. vloga je poprej pripadala Egiptu, ki pa je sedaj prezaposlen s svojimi notranjimi problemi (Guzansky in Oded 2012).

Vzpon Katarja na Bližnjem vzhodu se kaže tudi prek katarskega televizijskega omrežja Al-Jazeera, brez katere si arabske pomladi ne moremo predstavljati. Le-ta je bila namreč učinkovito orožje v rokah katarske vlade in njenega princa ter tudi protestnikov na arabskih ulicah. Al-Jazeera je stopila na stran upornikov, prispevala k večji mobilizaciji protestov na ulicah ter odigrala ključno vlogo pri revolucijah v Tuniziji in Egiptu (Abdullah 2012, 16–7),

saj je vztrajno poročala o protestih kljub pozivom obeh nekdanjih režimov, da s tem preneha (Dalacoura 2012, 68). Noben televizijski kanal ni bil v takšni interakciji z arabskimi ulicami kot je bila Al-Jazeera (Abdullah 2012, 17), niti ni na tak način izpostavil konfliktov znotraj arabskega sveta. Upori v regiji so tako le še povečali priljubljenost tega televizijskega omrežja, Al-Jazeera pa je že vse od svoje ustanovitve leta 1996 učinkovito orožje katarske zunanje politike ter tudi ključen instrument za pridobivanje vpliva te države. Al-Jazeera namreč naravo svojih poročil prilagaja na način, da polepša podobo nekaterih voditeljev (tudi tistih izven arabskega sveta), hkrati pa kritizira tiste, ki priznavajo vpliv Al-Jazeera na javno mnenje. Poleg tega je velika medijska izpostavljenost konfliktov vladajoči katarski dinastiji zagotovila imuniteto pred kritikami o pomanjkanju demokracije v lastni državi (Guzansky in Oded 2012). Ironija Al-Jazeera je vidna tudi v tem, da je po eni strani resda zavzela stran arabskih protestnikov in njihovih zahtev, po drugi strani pa ni želela poročati o zahtevah z ulic zalivskih držav, niti ne o političnih in družbenih dogodkih v Bahrajnu (Abdullah 2012, 17). Ne glede na to si bogata zalivska država Katar prizadeva za vodilno vlogo v arabskem svetu, pri tem pa se skuša držati svoje prejšnje strategije ohranjanja dobrih odnosov z vsemi državami, ki bi lahko bile pomembne za njeno preživetje. Katar upa tudi na koristi protestov, saj zavzeto podpira Muslimansko bratovščino in druge islamistične skupine (Steinberg 2012, 1).

4.1.1.2 Širjenje vpliva nearabskih Turčije in Irana

Nemiri v arabskem svetu so omogočili povečan vpliv nearabskih Turčije in Irana, ki tekmujeta za regionalno hegemonijo in se zanimata za večjo priljubljenost med arabskimi državami. Tako Ankara kot tudi Teheran sta pozdravila arabske vstaje in odkrito spodbujala tunizijske in egiptovske protestnike, hkrati pa javno kritizirala Izrael (Inbar 2012, 41–2).

Turčija se je izkazala za pomembnega regionalnega akterja, splošna usmeritev turške politike do arabske pomladi pa se je držala štirih glavnih načel: prednost nenasilni tranziciji, podpora zahtevam za politične in gospodarske reforme, zavračanje zunanje vojaške intervencije in obsojanje nasilja s strani režimov (Bâli 2011, 36). V skladu s to usmeritvijo je Turčija podprla množične proteste, še posebno tiste v Tuniziji in Egiptu (Dalacoura 2012, 76), zaradi nastale sirske krize pa je morala spremeniti tudi t. i. zunanjo politiko brez težav s sosedi (*Policy of Zero Problems with Neighbors*), saj je iz ustvarjanja zavezništev z arabskimi režimi Turčija preusmerila pozornost v iskanje dobrih odnosov ne samo z režimi, ampak tudi z ljudmi v regiji (Bâli 2011, 36). Pristop turške zunanje politike brez težav je odraz politike Ataturka,

ustanovitelja Republike Turčije in velikega turškega voditelja, ki si je prizadeval za mir doma in po svetu. Za Turčijo so pozitivni rezultati takšne politike še posebno pomembni v njeni neposredni bližini, tj. v odnosu s sosednjimi državami. V tem kontekstu je diskurz 'nič težav s sosedi' (*Zero Problems with Neighbors*) slogan, ki povzema pričakovanja Turčije glede njenih odnosov s sosednjimi državami, saj si Turčija prizadeva za odpravo vseh težav iz njenih odnosov s sosedi ali pa le-te zmanjšati (Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs 2013).

Največji izziv je turški zunanji politiki povzročila kriza v Siriji, saj je le-ta nazorno pokazala na težavnost izvajanja zgoraj omenjene turške zunanjepolitične strategije. Prilagoditev turške zunanje politike na način ustvarjanja dobrih odnosov tako z domačim civilnim prebivalstvom kot tudi z režimi v regiji bi namreč v sirski krizi pomenila podporo uporniškim skupinam in Assadovemu režimu hkrati (Bâli 2011, 39). Turčija si je prizadevala za bolj demokratično, reprezentativno in pluralistično ureditev v Siriji, vendar pa so se upi Turčije kmalu po tem, ko je postalo jasno, da Assadov režim ne bo ugodil zahtevam ljudstva, razblinili. Tako je danes uradno stališče Ankare, da Turčija nima zaupanja v Assada. Turčija je stopila na stran upornikov, gostila več srečanj sirskih opozicijskih skupin ter jih tudi spodbudila k organiziranju v koherentno entiteto (Oğuzlu 2012, 7). Poleg tega je Turčija kot begunce sprejemala sirske protestnike, ki so bežali pred nasilnim režimom, dolgo časa pa je zagovarjala tudi vzpostavitev mednarodno zaščitenih območij znotraj Sirije z namenom zaščite bežečih civilistov. Turčija ima v taboriščih na svojem ozemlju registriranih več kot 185.000 Sircev, več 10.000 pa jih živi v mestih in manjših krajih. Sirskim beguncem je v Turčiji na voljo 17 begunskih taborišč, še več pa jih je v gradnji (Burch 2013). Ti podatki nazorno potrjujejo diplomatske in humanitarne napore Turčije za pomoč sirskega naroda, bodisi v obliki gostovanja sestankov opozicijskih skupin bodisi v obliki zaščite beguncev in zagotavljanja humanitarne pomoči (Bâli 2011, 41).

V primeru Libije se Turčija začetnim pozivom Zahoda, ki je zahteval odstop Gadafija, ni pridružila. Ta odpor je bil z vidika analitikov, še posebno tistih v Londonu, Parizu in Washingtonu, viden kot preračunljiv in nenačelen, kot ključni za nasprotovanje Natovi intervenciji pa so bili spoznani turški ekonomski interesi. Kljub temu je kasneje, ko se je nasilje s strani Gadafijevih sil nad uporniki povečevalo, Turčija spremenila svoje stališče in je sčasoma priznala, da Gadafijev režim ni več mogoč (Bâli 2011, 38–9). Tako je turški premier Recep Tayyip Erdogan maja 2011 zavoljo prihodnosti libijske države Gadafija pozval k odstopu in dejal, da je le-ta ignoriral zahteve po spremembah v državi. Istočasno je Turčija

povečala kontakt z libijskimi predstavniki uporniških skupin, Erdogan pa je poudaril, da bo Turčija storila vse, da bo ljudem v Libiji zagotovila oblikovanje bolj demokratičnega sistema (BBC 2011). Interesi Turčije so tako spodbujanje odnosov z legitimnimi in stabilnimi vladami, ki uživajo podporo ter se odzivajo na demokratične zahteve njihovega ljudstva. In čeprav Turčija nima neposrednega vpliva na razplet arabske pomladi, so mnogi protestniki na Bližnjem vzhodu izrazili podporo krepitvi odnosov s to državo. Turčija tako ostaja dragocen zaveznik za postautoritarne režime v arabskem svetu (Bâli 2011, 42).

Za razliko od priljubljenosti Turčije je Iran zaradi podpore Assadovemu režimu postopoma izgubil priljubljenost med arabskimi narodi (Euro-Mediterranean Study Commission 2012, 9). Sirija namreč velja za najpomembnejšega zaveznika Irana na Bližnjem vzhodu ter za ključen kanal, prek katerega Iran vojaško in finančno podpira libanonski Hezbolah. Odločna podpora Assadovega režima s strani Irana je zaostрила odnose v regiji, še posebno tiste med Iranom in Saudsko Arabijo, ki velja za enega izmed dveh primarnih antagonistov Irana v regiji (drugi je Izrael). Saudska Arabija podpira sunitsko opozicijo Assadovemu režimu predvsem zaradi povezanosti le-tega z Iranom, sirskim opozicijskim skupinam pa ne nudi le finančne pomoči, ampak jih prek Sveta za zalivsko sodelovanje oskrbuje tudi z orožjem (Ayoob 2012, 84–5). Savdijci so v zadnjih letih izvajali politiko, ki je bila usmerjena proti Iranu, njegov vpliv v arabskem svetu pa so izpodbijali povsod, kjer je bilo mogoče (Gause III v Rafati 2012, 50).²⁰ Rastoče napetosti med Iranom in Saudsko Arabijo zato nekateri strokovnjaki označujejo za obliko nove hladne vojne, v kateri ti dve državi tekmujeta za prevlado v Perzijskem zalivu, središče te hladne vojne pa predstavlja sirska kriza (Ayoob 2012, 93; Euro-Mediterranean Study Commission 2012, 11). Teheran je v Assadov režim vlagal na vojaškem, gospodarskem in diplomatskem področju, zato je Iran za Assada vir zaščite, varnosti in financiranja. Poleg tega je Iran pozdravil odstavitev pro-zahodnih arabskih diktatorjev v Tuniziji in Egiptu, saj je v tem videl priložnost za širjenje svoje lastne islamske revolucije (Ayoob 2012, 92–3). Tudi vrhovni vodja Irana, ajatola Ali Hamenej, je dogajanje na Bližnjem vzhodu opisal kot vsesplošno prebujanje narodov, ki je usmerjeno k islamskim ciljem, v čemer se kaže iranski pogled na dogajanje v regiji (Rafati 2012, 50). Zanimivo in obenem logično je tudi to, da je večinski šiitski Iran podprl šiitske demokratične proteste v Bahrajnu, hkrati pa nasprotoval protestom v Siriji, saj je tam šlo za sunitske vstaje proti režimu Assada, ki sicer spada med šiitske muslimane (pripada alavitom). Ta nasprotja v iranski politiki so zmanjšala njegovo

---

²⁰ Natančneje med Palestinci, v Libanonu in Iraku (Gause 2007, 4).

kredibilnost na Bližnjem vzhodu (Ayoob 2012, 87). Kljub temu Iran na podlagi kazalnikov, kot so prebivalstvo, geografija, gospodarska moč in vojaška sposobnost, ostaja regionalna sila (Rafati 2012, 49), Goodspeed (2011) pa ocenjuje, da naj bi se v bližnji prihodnosti pojavil kot najmočnejša država na območju Perzijskega zaliva, pa četudi trenutno ne uživa takšne podpore kot Turčija.

4.1.1.3 Izolacija Izraela

Odziv Izraela na arabsko pomlad je bil izjemno negativen na vseh ravneh izraelske družbe, tj. s strani javnosti, obrambnega sistema in vodstva države. Tako ni čudno, da se je Izrael osredotočil na pretirano izpostavljanje nevarnosti, ki jih za njegovo varnost prinaša arabska pomlad (Shlaim 2012). Jeruzalem se zaveda, da je prevladujoče mišljenje v arabskem svetu naravnano proti Zahodu, s tem pa tudi proti Izraelu, zato slednji razširitev obrambnih sil in posodabljanje vojnih scenarijev vidi kot nujnost. Velika večina prebivalstva na Bližnjem vzhodu namreč Izraela ne dojema kot del te regije, ampak ga vidi kot podaljšek zahodne moči. Poleg tega Izrael predstavlja izobčeno državo, ki nima legitimne vloge v regionalni politiki (Ayoob 2012, 89–91). Čeprav je Izrael gospodarsko in vojaško močan, ima le skromna naravna bogastva, omejeno diplomatsko moč in malo prijateljev v regiji. Kot tak ne more upati na širjenje svojega vpliva na Bližnji vzhod; pripravljen mora biti na vse varnostne grožnje, ki bi lahko izhajale iz arabsko-islamske okolice (Inbar 2012). Tudi izraelski premier Benjamin Netanyahu je izjavil, da je nemirna okolica Izraela resen problem in grožnja, revolucije v arabskem svetu pa so islamske revolucije, usmerjene proti demokraciji, Zahodu in Izraelu (Shlaim 2012). Padec Hosnija Mubaraka v Egiptu je ogrozil stabilnost izraelske južne meje, nestabilnost na severni meji prinašajo nemiri v Siriji (Goodspeed 2011), sedanja izraelska vlada pa je vse bolj izolirana v okolici, ki jo zaznamuje dvig političnega islama (Euro-Mediterranean Study Commission 2012, 9).

Varnost Izraela je v preteklosti temeljila na sodelovanju z arabskimi diktatorji, zato je bil Izrael prepričan, da so arabski diktatorji najboljši način za spodbujanje regionalne stabilnosti in ohranjanje njegove varnosti. Tako ni presenetljivo, da je Izrael po odločitvi Mubaraka, da odstopi z mesta predsednika države, le-temu ponudil politični azil, s čimer je zvestemu zavezniku izkazal zvestobo (Shlaim 2012). Egipt je bil namreč prvi med arabskimi državami, ki je z Izraelom podpisal mirovno pogodbo, zaveznik judovske države pa je bil več kot 30 let.

Danes je situacija povsem drugačna, saj podatki iz raziskave,²¹ narejene maja 2012, kažejo na to, da bi 61 % Egipčanov mirovno pogodbo z Izraelom razglasilo za nično, druga raziskava²² pa pravi, da 97 % Egipčanov Izrael dojema kot glavno grožnjo njihovi državi. Posledično se politiki v Izraelu bojijo revizij v egiptovski zunanji in varnostni politiki, saj jim to utegne škoditi (Ayoob 2012, 88). Situacija glede mirovne pogodbe z Egiptom je tako nepredvidljiva in nestabilna, saj je povsem drugače sodelovati z enim vladarjem in njegovimi privrženci kot pa s pluralistično demokratično družbo. Gre namreč za izkušnjo, ki je Izrael v preteklosti ni imel. Vendar pa so v Egiptu po revoluciji razglasili, da bo Egipt spoštoval vse svoje mednarodne obveznosti, kar vključuje tudi mirovno pogodbo z Izraelom, zato je le-ta v bližnji prihodnosti varna (Shlaim 2012). Poleg tega je Izrael ambivalenten, če že ne proti menjavi režima v Siriji, saj bi v primeru demokratične vlade v Damasku izraelska meja s Sirijo lahko ponovno postala območje političnih in vojaških napetosti. Assad je namreč kljub občasni retoriki proti Izraelu poskrbel, da je sirsko-izraelska meja ostala mirna (Ayoob 2012, 88–9). Izrael se je tako znašel v nemirni in zanj zaskrbljujoči okolici, po besedah njegovega obrambnega ministra pa predstavlja vilo sredi džungle. In če Izrael na takšen način dojema situacijo v svoji neposredni bližini, je po mnenju Shlaima (2012) le malo upanja za stabilnost, spravo ali soobstoj.

4.1.1.4 Prvi delni sklep – Geopolitične spremembe po arabski pomladi

Arabska pomlad je nedvomno vplivala na spremenjeno ravnotežje moči na Bližnjem vzhodu oz. je prispevala k spremenjeni interpretaciji tega prostora kot geografskega ozemlja. Tako so množični nemiri in nastale politične razmere v državah arabske pomladi med drugim povzročili vzpon Katarja, povečano priljubljenost Turčije, zmanjšan ugled Irana in še dodatno izolacijo Izraela. Majhna, a bogata zalivska država Katar, je zelo dobro izkoristila dogajanje v regiji, saj ne glede na svojo majhnost deluje kot politični in diplomatski gigant, njena prisotnost v arabskih zadevah pa se je močno povečala. Zasluge za priljubljenost Katarja ima tudi katarsko televizijsko omrežje Al Jazeera, brez katere si arabske pomladi ne moremo predstavljati, saj je Al Jazeera stopila na stran upornikov, bila v neposredni interakcijami z arabskimi ulicami in prispevala k večji mobilizaciji samih protestov. Po drugi strani Al Jazeera velja za učinkovito zunanjepolitično orožje katarske vlade in njenega princa, saj polepša podobo nekaterih voditeljev (tudi nearabskih) in hkrati kritizira tiste, ki priznavajo

---

²¹ Raziskavo je opravil ameriški *think-tank* Pew Research Center (Ayoob 2012, 88).

²² Raziskavo je maja 2012 opravil profesor Shibley Telhami na ameriški univerzi v Marylandu (*ibid.*).

njen vpliv na javno mnenje. Poleg tega je medijska izpostavljenost arabskih vstaj vladajoči katarski dinastiji zagotovila imuniteto pred kritikami o pomanjkanju demokracije v lastni državi, po mnenju strokovnjakov pa naj bi Katar vse diplomatske aktivnosti izvajal izključno zaradi lastne promocije, širjenja vpliva in zunanje-političnih ambicij. Prav zaradi tega države v regiji nanj gledajo zadržano.

V dogajanje na Bližnjem vzhodu se je uspešno vmešala tudi Turčija, ki se ji je v regiji uspelo dobro pozicionirati. Predstavlja namreč tamponsko cono med arabskim, evropskim in iranskim političnim prostorom, dobro pa nadzoruje tudi Perzijski zaliv. Med arabskimi državami je izredno priljubljena in občudovana, v regiji pa se je nasploh uveljavila kot pomemben politični in gospodarski akter. Turčija se je zavzela za oblikovanje bolj demokratičnega sistema v Libiji, v primeru sirske krize pa je bila aktivna na diplomatskem in humanitarnem področju. Bežečim sirske civilistom je namreč nudila zatočišče in bivanje v begunskih taboriščih. Res pa je, da je Turčija zaradi množice lačnih in bežečih sirske civilistov na tem področju enostavno morala sodelovati, zdaj pa zaradi tega nosi veliko breme. Poleg tega je sirska kriza predstavljala velik izziv tudi za turško zunanjo politiko, saj je zaradi nje prišlo do frustracij in kasneje do geneze v turški zunanje-politični strategiji 'nič težav s sosedi'. Iskanje dobrih odnosov tako z režimi kot tudi z domačim civilnim prebivalstvom bi namreč v sirske krizi pomenilo podporo Assadovemu režimu in upornikom hkrati. Tako pa je Turčija po tem, ko je Assad kljub pozivom nadaljeval z nasiljem nad svojim ljudstvom, stopila na stran upornikov in zavzela uradno stališče, da v Assada nima več zaupanja.

Za razliko od Turčije je Iranu ugled v regiji upadel. Iran je namreč osamljen zaradi jedrskega orožja oz. programa, zaradi zavzete podpore Assadovemu režimu pa še toliko bolj. Podpora Assadu je še posebno vplivala na odnose Irana s Saudsko Arabijo, ki jih nekateri analitiki označujejo za novo obliko hladne vojne. Vendar pa napetosti med tema dvema državama obstajajo že nekaj časa, in sicer zaradi tradicionalne delitve na šiite oz. sunite ter Perzijce oz. Arabce. Po drugi strani Iran ostaja regionalna sila, v bližnji prihodnosti pa utegne postati najmočnejša država na območju Perzijskega zaliva. Poleg tega je Iran podprl odstavitev pro-zahodnih diktatorjev v Tuniziji in Egiptu, saj je v tem videl priložnost za širjenje vpliva lastne islamske revolucije. Iran namreč arabsko pomlad imenuje in dojema kot muslimansko prebujenje (*Muslim Awakening*).

Arabska pomlad je vplivala tudi na izolacijo Izraela, ki je v arabsko-islamski okolici še bolj osamljen. Izrael je dogajanje na Bližnjem vzhodu dobro ocenil, saj je že od samega začetka dvomil v uspeh arabske pomladi in jo je zato dojemal s skepsjo. Revolucije v arabskem svetu so zanj islamske revolucije, uperjene proti demokraciji, Zahodu in Izraelu, poleg tega pa za njegovo varnost predstavljajo velik izziv. Izrael ni bil navdušen nad propadom Mubarakovega režima, niti mu ni všeč morebiten padec Assadovega režima, saj je varnost njegovih meja dolgo časa temeljila na sodelovanju z arabskimi diktatorji. Posledično Izrael odločno brani svoje meje, hkrati pa se umika in se ne želi izpostavljati. Zaradi pretiranega občutka nevarnosti in strahu je Izrael čedalje bolj izoliran, posledično pa je po mnenju strokovnjakov le malo možnosti za spravo, stabilnost ali soobstoj.

4.1.2 Demografski dejavnik

Učinki arabske pomladi na demografski dejavnik so predstavljeni prek aktivizma in udeležbe žensk v protestih ter z vidika starostne strukture arabskega prebivalstva, tj. mladih. Ponovno je vpeljan tudi koncept povezovalne politike, s katerim sem osmislila obnašanje družb v arabskih državah oz. prelivanje demonstracij iz ene v drugo državo v regiji.

4.1.2.1 Aktivizem žensk

Muslimanske in arabske ženske na Bližnjem vzhodu so že tradicionalno deležne manjše vloge v dominantnem patriarhalnem sistemu političnih, gospodarskih, družbenih in verskih odnosov. Pogostokrat so izključene iz javnega in političnega življenja (Milton-Edwards 2011, 206), velik primanjkljaj v okviru njihovih pravic pa ostaja prisoten v vsaki državi Bližnjega vzhoda. Ženske se soočajo z diskriminacijo s strani prava in družbenih navad, globoko zasidrane družbene norme pa jim skupaj s konzervativnimi interpretacijami islamskega prava še naprej narekujejo podrejen položaj in družbeni status (Kelly v Milton-Edwards 2011, 206).²³ Položaj žensk v arabskem svetu je že od nekdaj težak, stereotipom zatiranja in pasivnosti pa so se arabske ženske uprle v času množičnih protestov na Bližnjem vzhodu, kjer je arabsko prebujenje navdihnilo revolucionarni aktivizem žensk (The Economist 2011b; Alvi 2012, 44; DeLong-Bas 2013). Udeležba žensk v protestih je ena izmed glavnih značilnosti pojava arabske pomladi (The Economist 2011b), ki nam je predstavila moč in odločnost

---

²³ Kelly, Sanja. 2010. Hard-won progress and a long road ahead: women's rights in the Middle East and North Africa. V *Women's rights in the Middle East and North Africa*, ur. Sanja Kelly in Julia Breslin, 1–14. New York: Freedom House. V Milton-Edwards (2011, 206).

številnih arabskih žensk. Tudi one so se namreč zbrale na ulicah ter pozivale k spremembam domačih režimov in k nastanku novih vlad, ki bi jim končno dodelile pravice in položaj v družbi (DeLong-Bas 2013). »Tisto, česar /ženske/ prej niso imele in zaradi česar so leta 2011 stopile na ulice, je kolektivna želja po spremembi, nezadovoljstvo spričo zatiralskih vlad in mačehovskega odnosa vladajočih do državljanek in državljanov« (Harcet 2013).

Z napredkom v pismenosti in višji izobrazbi se ženske v državah arabske pomladi vse bolj uveljavljajo, to pa dokazuje tudi njihov aktivizem v prvih vrstah protestov (Giacomo 2012). V želji po spremembi, uveljavljanju človekovih pravic, vzpostavitvi socialne pravičnosti in demokratizaciji so bile ženske v Egiptu, Tuniziji in Libiji ne le podpornice, temveč večinoma pobudnice revolucij (Harcet 2013). Tako so bile ženske vse od prvega dne dalje v ospredju nenasilnih in sedečih protestov na egiptovskem trgu Tahrir, odigrale pa so pomembno vlogo tudi kot organizatorke, bolničarke, bloggerke, poročevalke in vsesplošne aktivistke (Alvi 2012, 3). Ženske so odločno podpirale proteste in množične vstaje, ključno vlogo pa so imele tudi v Tuniziji, saj je njihov aktivizem pripomogel h koncu avtoritarne vladavine Ben Alija (Alvi 2012, 29). Izjema ni niti Jemen, kjer je mlada Tawakul Karman postala 'mati jemenske revolucije', saj je pred univerzo v glavnem mestu Sana več mesecev protestirala proti Salehovemu režimu in ga pozivala k odstopu. Oktobra 2011 je za svoja dejanja prejela tudi Nobelovo nagrado za mir (The Economist 2011b). Karmanova pa ni bila edina ženska, ki se je borila proti Salehovemu režimu. Aprila 2011, ko je Saleh izjavil, da mešanje moških in žensk med protesti ni v skladu z islamom, je namreč jemenske ulice preplavilo na tisoče žensk, ki so mu želele dokazati ravno nasprotno (Spencer 2011; Munn in Cleminshaw 2013). Poleg tega so ženske tudi v Bahrajnu bile med prvimi, ki so preplavile Biserni trg glavnega mesta Maname in zahtevale spremembe, ženske protestnice pa so bile aktivne tudi v bolj konzervativnih Siriji (Munn in Cleminshaw 2013) in Libiji. V Libiji so ženske celo tihotapile orožje in strelivo, s katerim so oskrbovale upornike Gadafijevega režima, izvajale so zdravstvene storitve, vojskujočim upornikom nudile hrano itd. (Alvi 2012, 39). Za veliko presenečenje velja tudi Saudska Arabija, za katero so značilne ene izmed najstrožjih omejitev pravic žensk na svetu (Alvi 2012, 13–4) in kjer je družba nasploh sovražna do žensk. Tudi tam so namreč ženske protestirale in pozivale k reformam, še posebno glede dovoljenja za vožnjo avtomobila (Abdullah 2012, 13). Na podlagi vseh teh dejavnosti Giacomo (2012) poudarja, da te države ne bodo mogle uspeti brez popolne vključitve žensk v politično in gospodarsko dogajanje, saj bo v nasprotnem primeru ogrožen tudi njihov družbenoekonomski napredek (Alvi 2012, 45; Giacomo 2012).

Kljub aktivnosti žensk v protestih pa do bistvenega napredka pri uresničevanju njihovih pravic ni prišlo. Pravice žensk so bile namreč zaradi procesa menjave režima in prioritete novih vlad potisnjene na stran (Alvi 2012, 44). Tako se je pojavilo vprašanje, ali bodo od arabske pomladi pridobili samo moški, pa čeprav sta se za svoboščine borila oba spola (Munn in Cleminshaw 2013). »Dejstvo, ki zavira, ali celo onemogoča uveljavljanje demokratičnih pravic žensk v nekaterih državah, kjer je večina prebivalstva islamske veroizpovedi, je namreč šariat in dejstvo, da je v posameznih državnih ustavah zapisano, da noben zakon ne sme biti v nasprotju s šariatom« (Harcet 2013). Za pravice žensk to pomeni, da šariat pred bogom načeloma zagovarja enakost vseh, ne pa tudi ljudi med seboj (*ibid.*). Poleg tega veliko žensk poroča, da so bili moški zadovoljni nad njihovo podporo v času protestov, sedaj pa nekateri med njimi menijo, da je čas, da se ženske vrnejo nazaj domov in živijo 'normalno življenje' (Munn in Cleminshaw 2013). »Ženska /namreč/ nima kaj početi med moškimi na trgu Tahrir« (Harcet 2013). Z namenom utišanja žensk je zato porasla raven spolnega nasilja in posilstev (še posebno v Egiptu), večina ljudi pa meni, da želijo moški s takšno vrsto nasilja ženske zadržati doma (Munn in Cleminshaw 2013). Posilstva so odraz ustoličene patriarhalne in seksistične miselnosti, ki si prizadeva ženske zadržati med ženskami, tj. v tradicionalnih vlogah (matere, žene, vzgojiteljice) in na tradicionalnih krajih (dom) (Harcet 2013). Videmšek (2013) pravi, da so krivci za množična posilstva žensk na trgu Tahrir policija in ostanki Mubarakovega režima ter Muslimanska bratovščina, ki je po njegovem mnenju veliko bolj skrajna, kot se zdi na prvi pogled. S temi posilstvi so bile ženske popolnoma onečaščene in veljajo za kolateralno škodo egiptovskih protestov (*ibid.*).

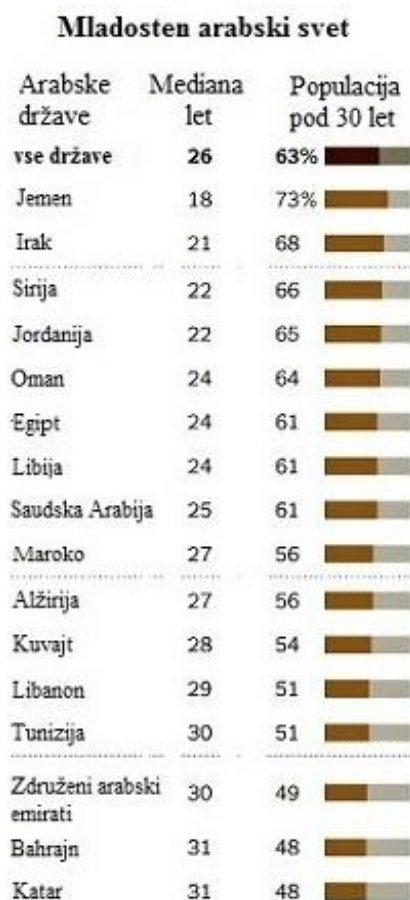
Kljub težavam ženske še vedno protestirajo in nadaljujejo s pozivi k uresničevanju njihovih pravic. Ženske so namreč spoznale moč kolektivnega ukrepanja in samozavesti, ki so jo dobile z uspešno udeležbo v javni sferi, kjer so bili slišani njihovi glasovi (DeLong-Bas 2013). Stopile so skupaj z namenom doseganja pozitivnih sprememb in spoznale, da se je za njihove svoboščine vredno boriti. Izkušnje, ki so jih ženske pridobile z zahtevami po kolektivnih nacionalnih ciljih, so namreč neprecenljive, njihova udeležba na protestih pa ne more biti odstranjena iz spomina slehernega posameznika (Munn in Cleminshaw 2013). Arabska pomlad je namreč revolucionarna za vsako žensko, ki je stopila na ulico, prijela plakat, podprla soaktivistke, se uprla sistemu ter bila vzor svojim hčeram, sinovom, možem in celo tistim, ki živimo v drugačnih okoljih (Harcet 2013). Ravno zato ženske še vedno vztrajajo in se zavzemajo za enakost ne samo v ustavah, ampak tudi v praksi (DeLong-Bas 2013). Arabska pomlad jim je tako ponudila priložnost za politično sodelovanje pri strmoglavljenju

avtoritarnih režimov in naslavljanju njihovih vprašanj (Munn in Cleminshaw 2013). Tako so v Egiptu umaknili zadržke, ki so jih imeli pri ratifikaciji Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk, do sprememb pa je prišlo tudi na področju družinske zakonodaje. V Tuniziji, na primer, pa so ženske na prvih demokratičnih volitvah oktobra 2011 imele aktivno in pasivno volilno pravico (Harcet 2013). Res pa je, da revolucije v arabskem svetu nikoli niso bile namenjene pravicam žensk, ampak pravicam vsakega posameznika, tj. svobodi, demokraciji in človeškemu dostojanstvu. Zato se bodo morale ženske tradicionalnim silam, ki želijo zmanjšati njihovo vlogo, še naprej upirati same (Munn in Cleminshaw 2013). Poleg tega morajo aktivistke za pravice žensk za uveljavljanje svojih zahtev vztrajati pri izvajanju pritiska na novoustanovljene vlade (Alvi 2012, 45), saj je jasno, da dokler ne bodo obstajale pravice za vsakogar, revolucij še ne bo čisto konec (Munn in Cleminshaw 2013).

4.1.2.2 Mladi – gonilna sila protestov

Dolgo časa se je pričakovalo, da se bodo mladi ljudje na Bližnjem vzhodu pojavili kot močna sila, saj je mediana starosti v regiji le 26 let, približno 60 % populacije v arabskem svetu pa je stare manj kot 30 let (slika 4.1) (Slackman 2011; Hoffman in Jamal 2012, 169). Mlada populacija na tem delu sveta izjemno hitro narašča in velja za drugo najboljše mlado populacijo na svetu – večja je le tista v podsaharski Afriki (Hoffman in Jamal 2012, 169–70). Tako se arabski svet sooča z demografskim problemom, saj je veliko število mladih ljudi, ki so bili nezadovoljni nad nezmožnostjo uresničevanja svoje izobrazbe v produktivna delovna mesta, družbenoekonomske probleme le še stopnjevalo (Council on Foreign Relations 2011). Arabska pomlad je tako prispevala k ponovni osredotočenosti na mlade v celotni regiji, opozorila je na omejitve vlad in spodbudila ponovno proučitev strategij glede problema vključevanja mladih (Yousef 2013). Jasno namreč je, da morajo vlade v arabskem svetu oblikovati takšne politične sisteme, ki omogočajo zastopanost in upoštevanje mladih pri vodenju države, gospodarski sistemi pa morajo zagotavljati uporabo produktivnih mladih človeških virov. V primeru, da se to ne bo zgodilo, bo v regiji še naprej obstajala generacija razočaranih in nezadovoljnih ljudi, ki bodo predstavljali vir nestabilnosti (Assaad v Council on Foreign Relations 2011).

Slika 4.1: Starostna struktura arabskega sveta leta 2010

Vir: Slackman (2011).

Pojav arabske pomladi je tako spodbudil nov zagon mladih v regiji, ki so poprej veljali za pasivnega akterja v politični sferi, danes pa temu ni več tako. Ravno mladi ljudje so namreč bili tisti, ki so odšli na ulice, protestirali proti zatiralskim režimom (Hoffman in Jamal 2012, 168) in verjeli, da proti temu lahko ukrepajo. Kasneje so jim začele slediti tudi starejše generacije (Schwartz 2011). Razlogi za nezadovoljstvo mladih v regiji so bili večplastni in segajo vse od nezadovoljstva z gospodarsko situacijo do nasprotovanja političnemu *status quo* in pomanjkanju učinkovitosti sistema. Vsesplošno razočaranje je tako prebudilo in aktiviralo mlade v arabskem svetu, ki so sprožili eno izmed najpomembnejših sprememb v moderni zgodovini, popularni mediji pa so vstaje poimenovali 'revolucije mladih' (*youth revolutions*) (Hoffman in Jamal 2012, 168–9). Po drugi strani nekateri podatki predlagajo možnost, da mobilizacije proti avtoritarnim režimom niso povzročile krivice teh režimov, ampak prej kot to realne in zaželene priložnosti za mlade. Trenutna mlada generacija je namreč bolj kot katerakoli generacija pred njo povezana z ostalim arabskim svetom ter tudi z mednarodno skupnostjo in je zato postala zelo optimistična glede tega, kaj vse lahko navadni državljani

storijo in počnejo v odnosu do oblasti (Hoffman in Jamal 2012, 185–6). Globalna povezanost prek medijev in tehnologije jim je namreč izpostavila še druge možnosti načina življenja ter jim dala novo vizijo za ustvarjanje sprememb (Schwartz 2011). Zaradi vsega tega se zdi, da so imele priložnosti drugačnega načina življenja večjo vlogo pri motiviranju arabske pomladi, kot pa povečan odpor mladih proti avtoritarnim režimom (Hoffman in Jamal 2012, 186).

4.1.2.3 Drugi delni sklep – Prelivanje protestov iz države v državo

Jasno je, da so dogodki v Tuniziji navdihnili protestnike v Egiptu in nato še tiste v preostalem arabskem svetu. Tunizija je namreč s preostalimi arabskimi državami delila veliko lastnosti; podkupljen režim, visoko brezposelnost, razočarano javnost in vse več informacij o pokvarjenosti režima, ki so v državo prihajale iz tujine. Tunizijci so se namreč začeli zavedati, da je njihov režim veliko bolj pokvarjen, kot so to pričakovali sami. Poleg tega je imela Tunizija v severni Afriki najvišjo dostopnost do interneta, ta dostop pa je informacijam o uspehu omogočil, da se lažje razširijo in s tem navdihnejo protestnike drugod v regiji. Zaradi tega dejavnika ni presenetljivo, da so se demonstracije pričele ravno v Tuniziji. Protesti in njihovi uspehi so se nato kmalu preselili v Egipt, kjer so se protestniki mobilizirali konec januarja 2011 (Saideman 2012, 717–8), množične vstaje pa so se nato nadaljevale v Jemnu, Bahrajnu, Libiji in Siriji. Tudi Tawakul Karman, t. i. 'mati jemenske revolucije', je priznala, da so protestniki v Jemnu uporabljali enake metode in besede, kot so jih uporabljali njihovi predhodniki v tunizijski in egiptovski revoluciji. Padeč režimov v teh dveh državah je namreč protestnikom v Jemnu dal energijo in tako je tudi njihov cilj postala sprememba režima s sloganom, uporabljenim v tunizijski revoluciji – 'Ljudje želijo strmoglaviti režim' (Baker 2011). Tako dogodki v arabskem svetu iz leta 2011 jasno dokazujejo, da se dinamike iz enega prostora prelivajo na drugega. Dogodki v Tuniziji so namreč navdihnili posameznike in skupine drugod po Bližnjem vzhodu ter jih spodbudili k sodelovanju pri vstajah, pa četudi so kje obstajala precejšnja tveganja (Saideman 2012, 719).²⁴ O prelivanju demonstracij poročata tudi Gause III (2011) in Ajami (2012), v teoretičnem smislu pa takšno obnašanje družb pojasnjuje koncept povezovalne politike.

Dogodki arabske pomladi nas namreč spominjajo, da politični procesi znotraj ene države niso povsem neodvisni (Saideman 2012, 720), saj o obstoju kompleksnih povezav med

---

²⁴ Protesti na Bližnjem vzhodu so se dogajali že pred arabsko pomladjo, vendar pa takrat niso navdihnili veliko posnemanja (Saideman 2012, 717).

nacionalnimi in mednarodnimi sistemi danes ni več dvoma (Rosenau 1969, 3). Poleg tega podobnost ter bližina dogodkov v času in prostoru nakazujeta na dejavnost povezovalnih procesov, jasno pa je tudi to, da bodo uporniki v eni državi posnemali svoje kolege iz druge države, če so le-ti uspešno prevzeli vajeti oblasti (Rosenau 1969, 6). Rosenau (*ibid.*) namreč opozarja, da en državni udar sproži drugega prek 'moči primera'. Vse to smo lahko zaznali tudi v primeru arabske pomladi, kjer so protestniki posnemali dogajanje v Tuniziji, katerega revolucionarni duh se je nato razširil in prelival tudi v druge države v regiji. Prišlo je torej do procesa posnemanja, saj *input* ni bil le odgovor na *output* (iz Tunizije), ampak je prevzel tudi njegovo obliko (Rosenau 1969, 46). Druga dva povezovalna procesa, tj. prodiranje in reakcija, na primeru arabske pomladi nista prisotna, saj ni prišlo do namenskega vplivanja ene družbe na drugo družbo ali vlado (prodiranje), niti ne moremo reči, da je dogodek v eni državi vodil do spontanij reakcij družbe v drugi državi, saj je odgovor družbe 2 lahko povsem druge narave kot je bil dogodek v državi 1 (reakcija).²⁵ Prej kot to so namreč arabske družbe posnemale dogodek iz druge države, se po njem zgledovale in hkrati prevzele tudi njegovo obliko (posnemanje).

4.1.3 Ideologija

Ocvirk (2012, 34) pravi, da se zaradi arabske pomladi »na novo zastavljajo odnosi med politiko in islamom /ter/ med islamom in sekularizmom/laicizmom /.../,«²⁶ kar kaže na izrazite ideološke razsežnosti tega pojava. To pomeni, da se učinki arabske pomladi kažejo tudi na ideološkem dejavniku, saj se je v regiji močno okrepil politični islam, z njim pa tudi islamistične politične stranke. Največji razcvet so doživele politične stranke zmernih islamistov, ki so se zgledovale po sodobnem, t. i. turškem modelu. Poleg tega se je v državah arabske pomladi obudilo zanimanje za islamsko financiranje, še posebno v vladah severne Afrike, ki takšno obliko financiranja tudi vztrajno spodbujajo. Vse te ideološke razsežnosti pojava arabske pomladi predstavljam v nadaljevanju.

---

²⁵ Reakcija kot povezovalni proces niti ni tako nerelevantna, saj tudi definiciji reakcije in posnemanja med seboj nista tako različni. Kljub temu ob primerjavi obeh definicij menim, da je za primer arabske pomladi ustrežnejše posnemanje.

²⁶ Za lažje razumevanje ne bo odveč, če na začetku tega podpoglavja okvirno opredelim posamezne pojme. »Islam je simbolni sistem, zmožen zelo veliko interpretacij in izvedb, številne politične ideologije, ki se navdihujejo pri njem, pa se imenujejo islamizem« (Ocvirk 2012, 34). Sekularizem in laicizem pa sta »politični ideologiji, ki izločata religijo ali iz družbeno-kulturne sfere (sekularizem) ali iz državno-javne /sfere/ (laicizem) v zasebnost« (*ibid.*).

4.1.3.1 Vzpon zmernih islamistov

Pomembno znamenje ponovnega dviga islama sta krepitev in obstoj političnega islama, saj se v muslimanskem svetu krepi dejavnost in prisotnost islamskih fundamentalističnih gibanj (zmernih in radikalnih). Tem gibanjem je skupno prizadevanje za vzpostavitev islamske države, v kateri vsa področja življenja in družbe ureja islamsko, tj. šeriatsko pravo, država pa naj bi zagotavljala uveljavljanje islamskega prava na vseh področjih (Šterbenc 2011, 107–8). Videti je, da je v arabskem svetu nastopila pomembna sprememba, saj so islamisti, ki so bili v zadnjih desetletjih bolj kot ne preganjani, prišli do spoznanja, da zgolj v imenu islama ni več mogoče zadovoljivo voditi države in družbe. Za kaj takega je namreč potrebno imeti ustrezne politične mehanizme in institucije, zato so se islamisti na svobodnih volitvah, ki so sledile padcu diktatorskih režimov, organizirali kot politična stranka. Ugotovili so namreč, da islam in politična dejavnost nista eno in isto (Ocvirk 2012, 39). Tako so se v državah arabske pomladi po padcu avtoritarnih režimov okrepili islamisti, natančneje zmerni islamisti (reformisti), ki »skušajo islamsko državo oz. splošno veljavnost islamskega prava doseči z miroljubnim in ustavnim delovanjem znotraj meja /.../ nacionalnih držav oz. želijo islamizirati družbo skozi postopen proces družbene spremembe« (Šterbenc 2011, 108).

Rezultati volitev so močno presenetili predvsem zahodne poznavalce, ki so pričakovali zmago protestnikov, na koncu pa so na oblast prišli tisti, ki so bili dobro organizirani in ne tisti, ki so spontano demonstrirali. Islamisti so prevzeli oblast zaradi njihove organiziranosti in priljubljenosti, saj so v času avtoritarnih režimov kljub zatiranju delovali na družbenem, vzgojnem in dobrodelnem področju (Ocvirk 2012, 36). Pri tem je potrebno poudariti, da islamisti v nobenem uporu v arabskih državah niso odigrali ključne vloge, a so kljub temu poželi koristi v obdobju po uporih, saj so islamistične stranke v večini volitev prejele daleč največ glasov. Islamisti so navdih črpali pri Muslimanski bratovščini, ki predstavlja »/z/načilen primer zmernega fundamentalističnega gibanja, ki je (bilo) hkrati tudi zgled zmernim fundamentalistom po vsem muslimanskem svetu /.../« (Šterbenc 2011, 108). Gibanje je bilo ustanovljeno leta 1928 in »velja za najstarejše in najbolj uveljavljeno gibanje političnega islama /.../« (*ibid.*), ki se je na začetku svojega delovanja »osredotočalo na izobraževalne in pobožne programe ter na pozivanje ljudi k življenju v skladu z islamsko vero in prakso« (Šterbenc 2011, 109). Islamistične stranke, kot je Muslimanska bratovščina, so bile v preteklosti dolgo časa ključna opozicija vladajočim režimom (Siddique in Wuite 2013), le-ti pa so islamističnim strankam nasprotovali (Abbasi 2012, 11), zato so se islamisti prek tajnih

omrežij in nudenja socialnih storitev veliko bolje organizirali kot nove sekularne in liberalne stranke ali pa še vedno trajajoča mladinska revolucionarna gibanja (Siddique in Wuite 2013). Ravno organizacija in sposobnost islamistov, da množice izkažejo podporo njihovi agendi, sta bili ključnega pomena, da islamisti zahtevajo svoj delež v politiki (Abbasi 2012, 11). Tako so po letih zatiranja islamisti v najboljšem položaju, da zapolnijo vakuum moči in so zmagovalna sila ne le zaradi verskega programa, ampak tudi zato, ker so v najboljšem položaju za izkoriščanje političnih, gospodarskih in družbenih krivic bivših diktatur (Siddique in Wuite 2013).

Vzpon političnega islama ponazarjajo rezultati parlamentarnih volitev v Egiptu in Tuniziji, kjer je zmagala zmerna islamistična stranka – v Egiptu je (kot že rečeno) zmagala Muslimanska bratovščina oz. njeno politično krilo Svoboda in pravičnost, ki je osvojila 47 % glasov (235 od 498 poslanskih sedežev), na drugo mesto pa se je povzpela radikalna islamistična stranka salafistov Al Nur z osvojenimi 25 % glasov (121 sedežev) (Delo 2012). Za primerjavo je smiselno dodati, da je Muslimanska bratovščina prek neodvisnih kandidatov na prejšnjih parlamentarnih volitvah leta 2005 osvojila 88 od 454 mest v parlamentu, tj. 19,4 % glasov, s čimer je takrat dosegla svoj največji uspeh (Šterbenc 2011, 109). Na volitvah v Tuniziji je oktobra 2011 slavila zmerna islamistična stranka Ennahda z osvojenimi 41 % glasov (90 od 217 poslanskih sedežev), njeno zmago pa je pospremila visoka volilna udeležba v državi, kjer so prvič potekale svobodne in poštene volitve (Abbasi 2012, 12). Zmerna islamistična stranka, t. i. Zavezništvo nacionalnih sil, pa je največ glasov osvojila na volitvah v Libiji (39 od 80 poslanskih sedežev, tj. 48,75 %). Libijci so se na volitve odpravili z velikim navdušenjem, saj so svobodne volitve v tej državi potekale po več kot 50-ih letih. Sicer pa Zavezništvo nacionalnih sil zavrača oznako sekularnosti (Rtvslo.si 2012a) in je mnenja, da bi morala biti šeriatska načela glavni navdih za oblikovanje zakonodaje (Heneghan 2011).

Uvajanje islamskega prava ali šeriata v politiko pa ni novo, saj veliko ustav v državah Bližnjega vzhoda že zagotavlja islam kot uradno religijo in omenja šariat kot zakonsko podlago, države pa obenem uporabljajo tudi civilno in kazensko pravo, ki temelji na evropskih modelih. Šariat se v bližnjevzhodnih državah uveljavlja različno – zgolj simbolično, zmerno ali strogo (*ibid.*). Tako je v Saudski Arabiji, Egiptu, Iraku, Iranu, Jordaniji, Libiji, Omanu, Katarju, Kuvajtu, Jemnu, Združenih arabskih emiratih in Bahrajnu, islam kot uradna religija naveden v ustavi, šariat služi kot zakonska podlaga, legitimnost teh vlad pa izhaja iz islama (Goodenough 2012; Johnson in Vriens 2013). Poleg tega je v Iraku in

Iranu med drugim prepovedano sprejemati zakonodajo, ki bi bila v nasprotju z načeli islama, v Saudski Arabiji pa najdemo eno izmed najstrožjih interpretacij islamskega prava, saj država uporablja le to pravo.²⁷ Drugod so vlade precej bolj prizanesljive, saj islamsko pravo povečini uporabljajo le kot dopolnilo k nacionalnemu pravu (Johnson in Vriens 2013).

Vprašanje islamskega prava je po arabski pomladi dobilo novo podobo, (še posebno v Tuniziji, Egiptu in Libiji, kjer so bili strmoglavljene dolgoletni diktatorji), saj so ravno arabske vstaje bile tiste, ki so islamističnim strankam pomagale pridobiti prepoznavnost, z dvigom islamistov pa je seveda naraslo tudi zanimanje za uveljavljanje islamskega prava. Danes namreč mnogo muslimanov šariat vidi kot sredstvo, s pomočjo katerega se lahko osvobodijo korupcije znotraj vlade in verjame, da islamsko pravo lahko obstaja skupaj z demokracijo. Vendar pa je vprašanje, ali islam in demokracija sploh lahko soobstajata, predmet burnih razprav, v katerih prevladujeta dva vidika. Tradicionalni muslimani so mnenja, da je demokracija povsem zahodni koncept, naložen na muslimanske države, medtem ko ostali menijo, da je islam tisti, ki narekuje demokratični sistem, demokracija pa ima podlago tudi v koranu. Le-ta namreč pohvali 'vzajemno posvetovanje' med ljudmi (Johnson in Vriens 2013).

4.1.3.2 Zgledovanje islamistov po turškem modelu

Zmerne islamiste je na oblast privedla volja ljudstva, le-ta pa jih bo od tam tudi odstavila, v kolikor islamisti ne bodo izpolnjevali njihovih zahtev. Tega se zmerni islamisti dobro zavedajo, zato za zgled niso izbrali pretekli, ampak sodobni model, ki uživa podporo sunitov in Zahoda, to je t. i. turški model (Ocvirk 2012, 40).

Turški predsednik vlade, islamist Recep Tayyip Erdogan, je namreč svojo stranko Pravičnost in razvoj (*Adalet ve Kalkınma Partisi* – AKP) uspel islamistično obarvati, pa čeprav je Turčija po ustavi laična in je do nedavnega družbo poskušala sekularizirati (*ibid.*). Z vidika arabskih narodov je zato Turčija videti kot velika država z muslimansko večino, ki ji je uspela tranzicija iz vojaške v državljansko obliko vladavine, vodi pa jo popularna, demokratično izvoljena vlada. Tako ni čudno, da je turška vladajoča stranka AKP videna kot privlačen model za arabske islamistične politične stranke, saj je AKP postala osrednja sila, ki uspešno

---

²⁷ To pomeni, da so (na primer) ženske ves čas pod skrbništvom moških sorodnikov, v javnosti pa morajo biti popolnoma zakrite. Poleg tega Saudska Arabija ni edina država, ki uporablja zgolj islamsko pravo. Takšen primer je tudi Iran ipd. (Johnson in Vriens 2013).

sodeluje na demokratičnih volitvah (Bâli 2011, 28). Po njej sta se zgledovala tudi vodji tunizijske (Ennahda) in egiptovske (Svoboda in pravičnost) islamistične stranke (Dalacoura 2012, 77). Poleg tega osupljiva gospodarska rast Turčije vse od leta 2002, odkar državi vlada AKP, odraža tisto, za kar si prizadevajo mnogi v arabskem svetu: nujno potrebno rast, popravke za slabo upravljanje gospodarstva, zmanjševanje korupcije in demokratizacijo. Turčijo, obravnavano kot branik zmernega islama in gospodarske dinamike, nekateri reformisti na Bližnjem vzhodu vidijo kot model za uspešen in svoboden arabski svet (Bâli 2011, 28), »Erdogan /pa/ je za vse 'tranziciologe' in intelektualce vzor za to, /kaj/ je /potrebno/ storiti, da se islamizem spravi z demokracijo, čeprav pri tem pozabljajo /.../ specifično naravo turškega konteksta in na težave pri prestavljanju 'recepta' AKP drugam« (Aclimandos v Ocvirk 2012, 41).²⁸ Tako je istočasno, ko se oblasti v arabskem svetu zgledujejo po turškem modelu, na račun Turčije slišati veliko kritik o strogih omejitvah govora in tiska. Turškim državljanom je že sedaj blokiran dostop do informacij s strani skupin za pravice Kurdov, blokirani so blogi, kritični do vlade in celoten YouTube, novi turški zakon o filtriranju spletnih strani pa naj bi že obstoječe omejitve le še bolj poudaril. Takšne omejitve spodkopavajo zmožnosti protestnikov, da svoja sporočila razširijo na medmrežju, s čimer se utegne pohabiti ena izmed ključnih strategij, uporabljenih za mobilizacijo protestov na arabskih ulicah. Turški model tako ponuja pomembno lekcijo, kako lahko na videz trden sistem sobiva s cenzuro in hkrati duši politično nezadovoljstvo na način, ki bi moral biti za arabske reformiste zelo moteč (Bâli 2011, 32–3). Poleg tega Turčiji ni uspelo doseči družbene integracije, stranko AKP pa pestijo očitki o podkupovanju in o tem, da je po izvolitvi na oblast hitro ustanovila lastna politična podporna omrežja in uporabila podobne taktike kot pretekle turške vlade, s katerimi je novinarjem onemogočila morebitno izpostavljanje dokazov o podkupovanju znotraj stranke. Ti očitki nikakor ne odsevajo rezultatov, ki si jih v tem trenutku želijo arabski narodi (Bâli 2011, 33–4), zato se pojavlja vprašanje, ali je turški model sploh mogoče prestaviti v arabsko-islamski svet oz. je le-ta dovolj ustrezen za arabske narode (Ocvirk 2012, 42). Videmšek (2013) meni, da je model popolnoma neaplikativen za ta svet, Turčija pa je pozitiven zgled zgolj zato, ker je do nedavnega v pravem trenutku sprejemala prave odločitve. O ustreznosti turškega modela veliko pove tudi Erdoganova izjava o

---

²⁸ Aclimandos, Tewfik. 2011. The idyll between Erdogan and the Arab peoples. *Oasis*, 11. oktober. Dostopno prek: <http://www.oasiscenter.eu/articles/2011/10/11/the-idyll-between-erdogan-and-the-arab-peoples> (6. avgust 2013). V Ocvirk (2012, 41).

demokraciji: »Demokracija je avtobus, iz katerega izstopiš, ko si prišel na cilj« (Gozlan v Ocvirk 2012, 41).²⁹

4.1.3.3 Krepitev islamskega bančništva

Kmalu po koncu druge svetovne vojne so strokovnjaki začeli raziskovati, kako bi lahko muslimani dostopali do bančnih storitev, ne da bi pri tem kršili pravila islama glede finančnih dogovorov (Raymond 2012). Prve banke v skladu z islamskim pravom so bile tako ustanovljene v 70-ih letih 20. stoletja, islamsko bančništvo pa je bilo »v muslimanskem svetu vzpostavljeno z velikimi pričakovanji in upanjem, da bo islamu uspelo uveljaviti alternativo obstoječi globalni prevladi kapitalistične ekonomije, predvsem njenim finančnim ustanovam, ki temeljijo na obrestih, špekulaciji, tveganju in obravnavi samega denarja kot blaga« (Šterbenc 2011, 215). Nato je v naslednjih 20-ih letih po svetu nastalo več kot 170 islamskih bank, ki naj bi poleg razvojne funkcije zagotavljale in širile duhovne in materialne vidike skupnosti ter pokazale, da lahko pobiranje islamskega davka (*zakat*) in izogibanje obrestim (*riba*) ustvari temelj za enakopravno in napredno družbo (Šterbenc 2011, 215–6). Določeno obliko islamskega financiranja uporablja približno 12 % muslimanov na svetu (The Economist 2012a), kar v praksi pomeni okrog 237 milijonov ljudi, za svetovna centra islamskega bančništva pa veljata Dubaj in Saudska Arabija. Vstaje v arabskem svetu so prinesle jasno sporočilo: Arabci si želijo, da so njihove družbe bolj spoštljive do islamskega prava in da njihove družbene organizacije vključujejo več elementov šeriata, pri čemer je še posebno priljubljeno prav islamsko bančništvo in financiranje (Raymond 2012).

Tako se učinki arabske pomladi kažejo tudi na področju islamskega bančništva, saj se danes njegov položaj bistveno razlikuje od obdobja pred izbruhom množičnih protestov. V tistih muslimanskih državah, kjer so oblasti zaradi ideoloških razlogov prepovedale islamske finance, so se namreč začele pojavljati čedalje večje zahteve po uveljavitvi le-teh (Khorrami Assl 2012). Ravno nasprotno meni Videmšek (2013), ki porast islamskega bančništva vidi v propadanju obstoječega bančnega sistema, saj je islamsko bančništvo po njegovem mnenju pop-kulturni fenomen in ne toliko pojav, ki bi nastal kot posledica arabske pomladi. Ne glede na to države arabske pomladi kažejo zanimanje in hiter razvoj na področju islamskih financ

---

²⁹ Upori turških državljanov junija 2013 so očitno pokazali na nestabilnost turškega modela, saj se je sprva miroljuben okoljevarstveni shod hitro sprevrgel v množične protivladne proteste in vsesplošno nezadovoljstvo nad avtoritarnostjo oblasti (Rtvslo.si 2013b). Posledično sta vprašljiva tudi prenos in aplikativnost turškega modela v arabski svet.

(Flexible Business Solutions 2012), vlade v severni Afriki pa le-te tudi vztrajno spodbujajo (Khorrami Assl 2012).

Tunizija je tako že ustanovila islamski sklad (Khorrami Assl 2012), na območju Bližnjega vzhoda pa si želi postati center islamskih financ. Za razvoj islamskega bančništva v državi si prizadeva tudi nova tunizijska vlada, tunizijski predsednik vlade, Hamadi Jebali, pa je junija 2012 oznanil, da bodo oblasti v državi zagotovile, da bodo islamske banke sposobne tekmovati pod enakimi konkurenčnimi pogoji kot konvencionalne banke. Resda sta trenutno v Tuniziji le dve islamski banki, vendar pa odbori, sestavljeni iz centralne banke, Ministrstva za finance in Ministrstva za verske zadeve (*Religious Affairs Ministry*), že delajo na osnovanju zakona, ki bi olajšal ustvarjanje več islamskih bank (Ahram Online 2012).

V Egiptu, kjer se je leta 1963 ustanovila prva islamska banka na svetu (Halime 2012), je arabska pomlad povzročila ponovno krepitev islamskega bančništva, z islamisti na oblasti pa bo ta razvoj potekal še hitreje (Rashad v Halime 2012). Islamske finance namreč spodbuja Muslimanska bratovščina, ki želi tržni delež islamskih bank s 5 %, kolikor znaša sedaj, v naslednjih petih letih povečati na 35 %. Sicer ima Egipt trenutno le tri polnopravne islamske banke in 14 islamskih bančnih licenc (Halime 2012). Poleg tega je Egipt že izdal prve smernice za islamski dolg in spremenil zakonodajo na področju kapitalnega trga, vladajoča Muslimanska bratovščina pa poskuša prodati islamske obveznice z namenom zmanjšanja primanjkljaja države (Khorrami Assl 2012). Nad islamskim bančništvom se navdušuje tudi Libija, kjer so si oblasti v letu 2012 prizadevale za izvajanje zakonov o islamskem bančništvu, tehtajo pa tudi možnosti o uvedbi islamskega bančništva v državi – razmišljajo, da bi konvencionalnim bankam dovolili, da izvajajo islamske storitve ali se pretvorijo v islamske banke, ali pa da bi za islamske banke ponudili ločene licence (Flexible Business Solutions 2012).

Dandanes so islamsko bančništvo in finance ter 'konvencionalne finance' tesno povezani med seboj in so del istega vsebinskega področja, s čimer so islamske banke svojo prvotno vlogo obrnile na glavo. Nekateri islamski strokovnjaki so namreč ugotovili, da pravzaprav ni razlike med komercialnimi in islamskimi bankami, so pa slednje skritizirali, saj naj bi islamske banke okužil prav tisti kapitalistični finančni sistem, ki so ga želele spremeniti. Islamske banke tako uporabljajo tehniko prikritega zaračunavanja obresti, ki se sicer predstavlja kot 'plačilo

storitev' oz. 'dodatno plačilo', pa čeprav so na začetku posebno pozornost posvetile ravno pravilu izogibanja obrestim (Šterbenc 2011, 216–7).

4.1.3.4 Tretji delni sklep – Dvig političnega islama in zmernih islamistov

Revolucije v arabskem svetu so povzročile vzpon političnega islama, kar nazorno ponazarjajo rezultati zadnjih parlamentarnih volitev v Egiptu, Tuniziji in Libiji, kjer so se zmerni islamisti močno okrepili. Na parlamentarnih volitvah v Egiptu je največ glasov osvojila Muslimanska bratovščina oz. njeno politično krilo, zmerne islamistične stranke Svoboda in pravičnost (47 % glasov), v Tuniziji je zmagala zmerne islamistične stranke Ennahda (41 % glasov), v Libiji pa je slavilo zmerno Zavezništvo nacionalnih sil (48,75 % glasov). Islamisti so na oblast prišli predvsem zaradi dobre organiziranosti in priljubljenosti, saj so v času avtoritarnih režimov kljub zatiranju delovali na vzgojnem, družbenem in dobrodelnem področju. Prejšnji režimi so jim namreč nasprotovali in jih bolj kot ne preganjali, to pa islamistov pri organiziranju ni ustavilo. Danes so islamisti v državah arabske pomladi zmagovalna sila in so v najboljšem položaju, da zapolnijo vakuum moči ter obenem izkoriščajo politične, gospodarske in družbene krivice bivših avtoritarnih režimov. Na tem mestu Videmšek (2013) opozarja, da se je politični islam »izkazal za nepovratno neporaženo politično opcijo, ki je zasedla izjemno velik družbeno-ideološki vakuum«, poleg tega pa po njegovem mnenju niti tunizijska Ennahda niti egiptovska Muslimanska bratovščina ne predstavljata zmerne, ampak prej kot to skrajno organizacije. Tako se zdi, da je oznaka zmerne organizacije zgolj krinka pred mediji in javnostjo, v resnici pa ne gre za nič drugega kot za doseganje lastnih ambicij teh organizacij, še posebno glede ohranjanja njihove moči na oblasti in s tem ključne vloge v političnem procesu.

Islamisti navdiha niso črpali le pri Muslimanski bratovščini, ampak tudi pri turškem modelu, ki uživa podporo sunitov in Zahoda, po njem pa sta se zgledovala tudi vodji tunizijske (Ennahda) in egiptovske (Svoboda in pravičnost) islamistične stranke. Arabske narode pri Turčiji privlači njena državljanska oblika vladavine, islamska identiteta in 'demokratična' vlada. Poleg tega je Turčija pod vladajočo stranko AKP dosegla uspešen gospodarski razvoj, kar je za arabske narode še posebno navdihujoče. Turčija tako po eni strani predstavlja model za uspešen in svoboden arabski svet, po drugi strani pa mnogi pozabljajo na specifičnost turškega konteksta in težave pri prestavljanju modela drugam. Stranko AKP namreč pestijo očitki o podkupovanju, Turčiji ni uspelo doseči družbene integracije, njeno prebivalstvo pa se

sooča s cenzuro ter omejeno svobodo govora in tiska. Na nestabilnost turškega modela opozarjajo tudi protesti v Turčiji junija 2013, na katerih so ljudje izrazili nestrinjanje z vlado in nezadovoljstvo nad avtoritarnostjo oblasti. Vse to aplikativnost turškega modela v arabsko-islamski svet postavlja pod velik vprašaj, saj je težko verjeti, da si Arabci kljub prednostim tega modela želijo takšno obliko vladavine.

Prav tako sta se v državah arabske pomladi pokazala zanimanje in hiter razvoj na področju islamskih financ, natančneje islamskega bančništva, katerega položaj se danes bistveno razlikuje od obdobja pred izbruhom množičnih protestov. V državah so se namreč začele pojavljati čedalje večje zahteve po uveljavitvi islamskih bank, le-te pa najbolj spodbujajo vlade severnoafriških držav. Tunizija si tako želi postati regionalni center islamskih financ, islamskim oblikam financiranja pa je naklonjena tudi nova tunizijska vlada. V Egiptu islamske finance spodbuja Muslimanska bratovščina, ki želi delež islamskih bank v državi še povečati, možnosti o uvedbi islamskega bančništva v državi pa tehta tudi Libija. Iz tega je razvidno, da se je v državah arabske pomladi povečalo zanimanje za islamski način financiranja, vprašanje pa je, ali je razlog za to izključno arabska pomlad. Videmšek (2013) meni, da ne, saj razlog za porast islamskega bančništva vidi v propadajočem obstoječem (konvencionalnem) bančnem sistemu, islamsko bančništvo pa je po njegovem mnenju popkulturni fenomen in ne toliko fenomen arabske pomladi. Kljub različnosti mnenj pa je povsem jasno, da se je po izbruhu arabske pomladi povečal interes za islamsko obliko financiranja, to področje pa je obenem doživelo tudi nagel razvoj.

4.1.4 Razvoj znanosti in tehnologije ter ekonomski razvoj

Dejavnik razvoja znanosti in tehnologije sem proučevala iz dveh zornih kotov, in sicer z vidika povečanega deleža internetnih uporabnikov, ki je pripomogel k večji mobilizaciji in lažjemu širjenju sporočil protestnikov ter z vidika gospodarske uspešnosti in razvoja držav. Konkretnije me je tukaj zanimal trend gibanja gospodarske rasti, turizma, tujih neposrednih investicij, brezposelnosti in blagovne menjave, kar predstavljam v nadaljevanju.

4.1.4.1 Napredek v informacijski tehnologiji – povečan delež internetnih uporabnikov

Arabski svet je danes poln dobro izobraženih in internacionaliziranih mladih ljudi, ki so visoko mobilni (Euro-Mediterranean Study Commission 2012, 4), čedalje več med njimi pa jih uporablja tudi internet in z njim povezana spletna družabna omrežja. Ravno uporaba interneta in satelitske televizije je povzročila, da so avtoritarni režimi svojim državljanom čedalje težje preprečevali spremljanje dogodkov, ki se odvijajo drugod po svetu (Saideman 2012, 716). V arabskih državah se je namreč število aktivnih uporabnikov interneta v zadnjih dveh letih povečalo za 23 %, kar je 1.6-krat več od svetovnega povprečja, katerega rast je 13 %. Približno 90 milijonov Arabcev, starih med 15 in 35 let, uporablja internet, v zadnjih dveh letih pa je za 20–30 % naraslo tudi članstvo v spletnih družabnih omrežjih (Samman v Telecompaper 2012). Aprila 2013 je namreč Facebook na Bližnjem vzhodu uporabljalo prek 45 milijonov ljudi, od tega več kot 13 milijonov v Egiptu. Sledita mu Maroko in Saudska Arabija z nekaj več kot 5 milijoni uporabnikov (Social Bakers 2013). V primerjavi z obdobjem pred arabsko pomladjo, je leta 2010 Facebook v arabskem svetu uporabljalo 17 milijonov ljudi (Ghannam 2011, 12). To število je že takrat preseglo 14 milijonov kopij časopisov, prodanih v regiji (Malin 2010, 1), saj Arabci veliko novic preberejo ravno na internetu (Samman v Telecompaper 2012). Tako so Facebook in druga spletna omrežja (Twitter, Nawaat,³⁰ YouTube ipd.) postala prostor, kjer se odkrivajo in delijo informacije, oblikujejo mnenja in vzpostavljajo interakcije (Malin 2010, 1).

Mladi v arabskem svetu niso mogli odkrito izraziti svojih političnih in družbenih mnenj, zato mnogi trdijo, da je to razočaranje razlog, zakaj so spletna družabna omrežja zanje predstavljala tako pomemben instrument. Omogočila so jim namreč, da so premagali in zaobšli politično zatiranje, se izognili cenzuri vlade ter stopili skupaj. Takšno angažiranje nakazuje izrazito zanimanje mladih za politične in družbene zadeve (Hoffman in Jamal 2012, 171). V Tuniziji na primer je veliko vsebine o revoluciji, ki se je kasneje pojavila v tradicionalnih medijih, izviralo s Facebooka. Aktivisti s celega arabskega sveta so namreč zbirali vsebino s Facebooka, jo prevajali v več jezikov ter nato za novinarje in druge ljudi objavljali na Twitterju ali Nawaatu, s čimer so novice želeli razširiti tudi med tiste, ki niso bili Facebookovi uporabniki (Ghannam 2011, 16). Tudi v Egiptu so protestniki množično

---

³⁰ Nawaat je neodvisen skupinski blog, ki ga je leta 2004 ustanovila skupina Tunizijcev. Cilj ustanoviteljev je bil ustvariti javno platformo za razprave vseh Tunizijcev, ki nasprotujejo uradni politiki vladajočega režima. Leta 2011 je Nawaat odigral ključno vlogo pri pokrivanju družbenih in političnih nemirov v Tuniziji, za kar je s strani mednarodnih medijskih organizacij prejel številne nagrade (Nawaat 2013).

uporabljali spletna družabna omrežja, saj je bil pomemben delež *mainstream* medijev pod nadzorom Mubarakove vlade. Družabna omrežja so predstavljala vir novic in pogledov, usmerjenih proti vladi ter bila v primerjavi s tradicionalnimi mediji odzivna na potrebe ljudi. S tem je opozicijski vir informacij presegel uradne vire in s strani ljudstva užival večjo podporo (Tapas 2011, 193–4). Moči in posledic širjenja protivladnih sporočil na internetu se je dobro zavedal tudi Hosni Mubarak, ki je v ključnih dnevih protestov, natančneje 27. januarja 2011, blokiral internet in mobilna omrežja. Posledično so se informacije med ljudmi širile 'od ust do ust', prek efekta 'telefončkov', Egipčani pa so se z vseh koncev države kmalu zbrali na trgu Tahrir, ki danes velja za srčiko arabske pomladi (Videmšek 2013). Zaradi tega Videmšek (*ibid.*) opozarja, da je bila informacijska tehnologija v arabskem svetu zgolj orodje in pospešek za množične proteste, ne pa ključna stvar za njihovo generiranje.

4.1.4.2 Učinki arabske pomladi na gospodarstva držav v regiji

Že pred arabsko pomladjo, natančneje v preteklih dvajsetih letih, so bili arabski prihodki med najnižjimi na svetu, nizki pa sta bili tudi učinkovitost upravljanja in odgovornost vlad. Šibke gospodarske reforme s slabim upravljanjem so pripeljale do pomanjkanja delovnih mest, ustvarjanje novih delovnih mest pa je bilo skoncentrirano v sektorjih nizke produktivnosti, ki so zahtevali nizko stopnjo izobrazbe. Državna potrošnja je bila neučinkovita in slabo zasnovana (Arabian Gazette 2013), vlade pa so le malo pozornosti posvečale socialnim posledicam gospodarskih politik, zato je velik primanjkljaj regije obstajal prav na področju socialne zaščite in dialoga. Politike med leti 1990 in 2010 so državam v regiji resda omogočile reševanje dolga in inflacije, spodbudile gospodarsko rast in ustvarile nova delovna mesta, vendar pa je gospodarska rast kljub temu še vedno zaostajala za preostalim svetom. Tudi zasebni sektor je ostal med najmanj konkurenčnimi na svetu, saj se je soočal z nizkimi stopnjami naložb, šibkim regulatornim okoljem ter z razširjenim nepotizmom in korupcijo (Bobb 2013). Večina arabskih držav, ki so izkusile revolucije v letu 2011, se je torej že pred tem soočala z neugodnimi gospodarskimi razmerami, ki so vključevale tudi visoke cene hrane in energije, visoko stopnjo brezposelnosti mladih, velike anomalije v strukturi plač in nejasne ukrepe za boj proti korupciji. Gospodarska vprašanja so bila tako glavni motor revolucij, gospodarski popravki in reforme pa so zato postali prednostne naloge teh družb (Business Wire 2012). Poleg političnega vidika množičnih vstaj se namreč moramo zavedati, da so ti upori v ospredje prinesli tudi vprašanja gospodarske in finančne razsežnosti (Charafeddine 2012, 1; The Economist 2012b).

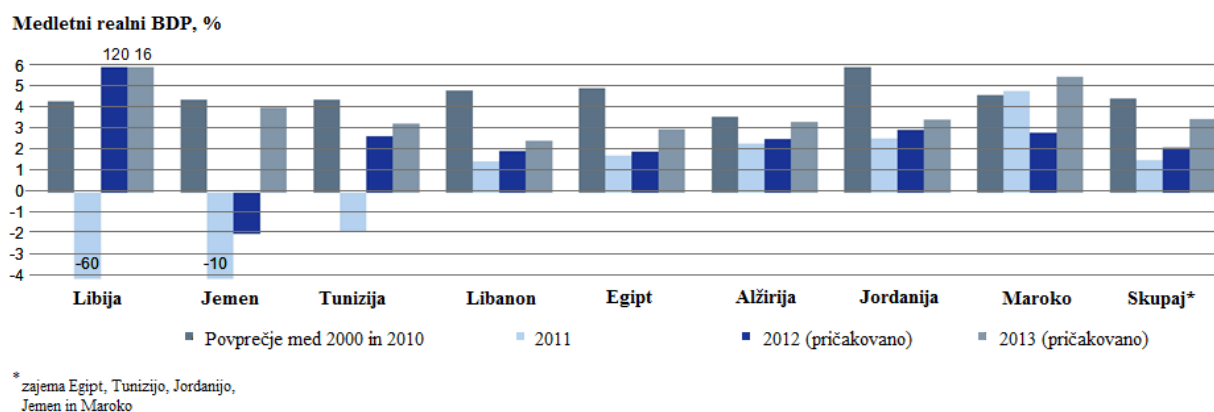
Največje negativne posledice so utrpela gospodarstva tistih držav, ki so se neposredno soočile s protesti in konflikti (Tunizija, Egipt, Jemen, Bahrajn, Libija in Sirija), ekonomske učinke arabske pomladi pa so čutile tudi druge države v regiji kot so Jordanija, Maroko in Alžirija. Bogate države članice Sveta za zalivsko sodelovanje, ki imajo relativno varno politično okolje, arabska pomlad na tem področju ni toliko prizadela (Business Wire 2012). Leta 2011 se je tako večina zalivskih držav na lestvici kazalnikov svetovne konkurenčnosti (*Global Competitiveness Indicators*) še naprej pomikala navzgor (Charafeddine 2012, 9), saj so bogate države izvoznice nafte kot so Združeni arabski emirati, Saudska Arabija, Katar in Kuvajt, zabeležile znatno povišanje bruto družbenega proizvoda (BDP). Zaradi visokih cen nafte in povečane proizvodnje so namreč te države imele velike koristi, še posebno Saudska Arabija (Business Wire 2012), ki poleg Katarja predstavlja gospodarsko najmočnejšo državo Bližnjega vzhoda (Videmšek 2013).

Arabska pomlad je imela velik vpliv na gospodarsko aktivnost v severni Afriki (Alžirija, Maroko, Egipt, Libija in Tunizija) in v državah vzhodnega Sredozemlja, tj. v Siriji, Libanonu in Jordaniji, pa tudi v Jemnu (Masetti in dr. 2013, 6). Mednarodni denarni sklad (*International Monetary Fund – IMF*) (2012a, 7) navaja, da je bila leta 2010 povprečna rast realnega BDP v Egiptu, Tuniziji, Jordaniji, Jemnu in Maroku 4.7 %, leta 2011 pa je ta vrednost znašala le 1.2 %, kar je najnižja raven v več kot desetletju. Leta 2012 so te države v povprečju dosegle 2 % rast realnega BDP, za leto 2013 pa se pričakuje, da bo vrednost narasla na 3.6 % (graf 4.1). Na tem mestu IMF (2012a, 5) opozarja, da je pričakovana rast realnega BDP za leto 2013 še vedno daleč pod tisto, ki je potrebna za obravnavo kronične in rastoče brezposelnosti. Padec rasti realnega BDP je leta 2011 zajel tudi Libijo, Libanon in Alžirijo. Izjema je le Maroko, ki je v primerjavi z letom 2010 v letu 2011 edini zabeležil višjo rast realnega BDP. Obseg padca realnega BDP se razlikuje od države do države (graf 4.1), največjo izgubo pa so utrpeli t. i. centri arabske pomladi, tj. Tunizija, Egipt, Libija, Sirija³¹ in Jemen (Masetti in dr. 2013, 6). Za izjemo med temi državami velja Libija, saj se proizvodnja nafte v tej državi prej kot pričakovano vrača na raven pred državljansko vojno. IMF (2012a, 16) je tekom leta 2012 napovedal, da bo realni BDP Libije po tem, ko se je leta 2011 skrčil za 60 %, v letu 2012 spet narasel, in sicer za 122 %. Pričakuje se, da se bo v letu 2013 povečal za 17 %, med leti 2014 in 2017 pa naj bi se v povprečju povečal še za 7 % letno, seveda ob predpostavki, da se v Libiji izboljšujejo domače varnostne razmere (*ibid.*).

---

³¹ Masetti in dr. (2013, 6) ter IMF (2012, 57) zaradi nejasne politične situacije in državljanske vojne iz podatkov izključujejo Sirijo, in sicer za obdobje med letoma 2011 in 2013.

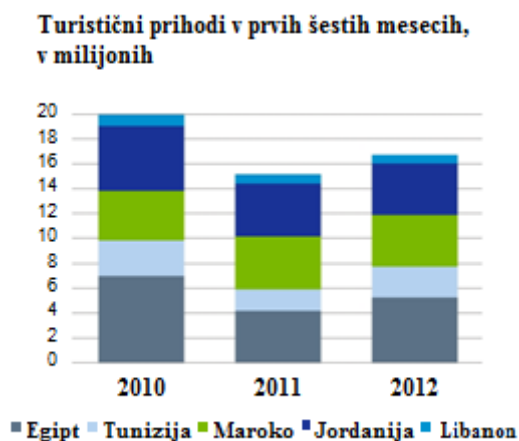
Graf 4.1: Negativen vpliv arabske pomladi na gospodarsko rast v bližnjevzhodni regiji

Vir: Masetti in dr. (2013, 6).

Zaradi politične nestabilnosti in konfliktov je v bližnjevzhodni regiji upadel tudi obseg turizma, katerega oster padec velja za enega izmed najbolj neposrednih ekonomskih učinkov arabske pomladi. Število turistov je v izbranih petih turističnih destinacijah v regiji (Egipt, Tunizija, Maroko, Jordanija in Libanon) padlo za četrtno, natančneje z 20 milijonov turistov v letu 2010 na 15 milijonov turistov v letu 2011 (graf 4.2) (Masetti in dr. 2013, 6–7).

Graf 4.2: Upad turizma v izbranih petih bližnjevzhodnih turističnih destinacijah

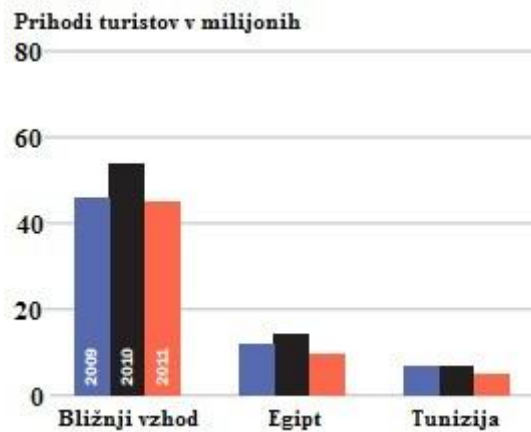

Vir: Masetti in dr. (2013, 6).

Največji upad sta doživela Tunizija in Egipt (Masetti in dr. 2013, 7). V Tuniziji je prihod turistov padel za 31 %, in sicer s 6.9 milijona turistov v letu 2010 na 4.8 milijona turistov v letu 2011, kar je najnižja raven od leta 1998 (graf 4.3) (Svetovna banka 2012, 95). Kljub temu se je leta 2012 prihod turistov v Tuniziji povečal za 30 % v primerjavi s prejšnjim letom, za

kar ima zasluge tunizijska tržna kampanja, ki je želela privabiti čim več evropskih turistov (Apps 2013).

Graf 4.3: Zmanjšan obisk turistov v bližnjevzhodni regiji

Vir: Svetovna banka (2012, 95).

S podobnimi problemi se je soočal tudi Egipt, ki je leta 2011 zabeležil 32 % padec prihoda turistov po tem, ko je število turistov v letu 2010 naraslo za 18 % (graf 4.3). Egipt, ki je močno odvisen od turizma, je zaradi arabske pomladi zabeležil padec turističnih izdatkov z 51.2 milijard ameriških dolarjev leta 2010, na 43.1 milijard ameriških dolarjev v letu 2011 (Svetovna banka 2012, 95). Leta 2012 so se turisti v Egipt vrnili v večjem številu, saj so se po poročanju egiptovskega ministra za turizem tega leta turistični prihodi povečali za 17 %, kar za leto 2012 pomeni nekaj več kot 11 milijonov obiskovalcev (Apps 2013).

Turistični obiski so močno padli tudi v Bahrajnu, ne pa tudi v Dubaju, za katerega se zdi, da ima velike koristi od poslabšane varnostne situacije drugod v regiji. Dubaj, ki ni izkusil arabske pomladi, je v prvi polovici leta 2012 obiskalo več kot 5 milijonov turistov, 10 % več turistov pa je to mesto sprejelo tudi v turbulentnem letu 2011. Veliko povečanje števila obiskovalcev je leta 2012 zabeležila tudi Saudska Arabija, ki so jo povečini obiskali verski turisti in romarji. Tega leta so saudijske oblasti pričakovale, da bo to državo prečkalo približno 18 milijonov ljudi, mnogi zaradi verskega romanja v Meko (Apps 2013). Iz gornjih podatkov lahko sklepam, da so se turistični obiski drastično zmanjšali le v tistih državah, ki so se neposredno soočile z množičnimi protesti in konflikti, ne pa tudi v preostalih državah Bližnjega vzhoda. Med temi državami izstopajo zlasti bogate zalivske države, še posebno

Združeni arabski emirati, ki z največjim mestom Dubaj in prestolnico Abu Dhabi privabljajo na milijone turistov (*ibid.*).

Arabska pomlad pa ni prizadela le turizma, ampak tudi tuje neposredne investicije (TNI), ki so se v splošnem znižale za več kot četrtino (graf 4.4). Samo v Tuniziji naj bi se zaprlo okrog 120 tujih podjetij, kar je pomenilo izgubo 40.000 delovnih mest. V Egiptu so se prilivi TNI s 6.4 milijard ameriških dolarjev leta 2010 znižali na samo 500 milijonov ameriških dolarjev v letu 2011, v Libiji pa so se prilivi TNI s 3.8 milijard ameriških dolarjev leta 2010 znižali na praktično nič v letu 2011 (graf 4.4) (The Economist 2012b).

Graf 4.4: Zmanjšanje prilivov tujih neposrednih investicij v Egiptu, Libiji in Tuniziji

Vir: The Economist (2012b).

Kako hitro se bodo investitorji vrnil, je deloma odvisno od politik novih vlad, ki si sicer želijo tujih investicij. Vendar ker so nove vlade večinoma sestavljene iz zmernih islamistov, ki so v času avtoritarnih režimov več desetletij delovali kot opozicija, jih je to naredilo sumljive tako za Zahod kot tudi za zalivske države. Ne glede na to so nove vlade v javnosti poudarile, da podpirajo proste trge (The Economist 2012b). Le-ti bi lahko ublažili veliko konfliktov in družbenih nemirov, saj ne le da svobodno podjetništvo opolnomoči državljane v odnosu do vlade, ampak tudi olajšuje ključne družbene, kulturne, verske in psihološke spremembe, ki vodijo k demokraciji. Poleg tega je trajna gospodarska rast oz. blaginja edina preizkušena metoda, ki prinaša spravo med osovraženimi nasprotniki. Res pa je, da propad avtoritarnih režimov v arabskem svetu še ne pomeni, da bodo nove vlade dejansko spodbujale gospodarsko svobodo (Doron 2012, 22). Prej kot to Doron (*ibid.*) opozarja, da je še vedno

potrebno počakati na to, ali se bodo nove vlade odpovedale destruktivnemu nadzoru države nad gospodarskimi aktivnostmi ali ne. Malo verjetno se zdi tudi to, da bodo Egipt in druge arabske države z malo naravnimi viri sposobne absorbirati dovolj brezposelnih mladih ter se s tem izogniti še slabšim družbenim razmeram v prihodnjih letih (*ibid.*). Kajti učinki arabske pomladi na gospodarstva držav v regiji so se izkazali za še posebno škodljive, saj so prinesli ne samo dolgoročno inflacijo, padec TNI, zmanjšano regionalno trgovino, preložitve investicijskih odločitev itd., ampak tudi tveganja za dvig množične brezposelnosti. Problem brezposelnosti je še posebno prisoten med mladimi in ženskami ter med najbolj izobraženimi, s čimer se kaže velik razkorak med univerzitetnimi standardi in potrebami domačih trgov delavcev. Vse to se kaže v dolgoročni brezposelnosti celotne regije, ki se je leta 2012 gibala med 10 in 25 % (Frontini 2012, 42), ta podatek pa je Bližnji vzhod uvrstil med regijo z najvišjo stopnjo brezposelnosti na svetu. Ocene kažejo, da je vsako leto približno 500.000 novih brezposelnih ljudi, brezposelnost mladih pa je na nekaterih območjih dosegla tudi 80 %. Tako ni presenetljivo, da je raziskava iz leta 2011 pokazala, da je v arabskem svetu 70 % mladih želelo zapustiti regijo (Hoffman in Jamal 2012, 170). Ustvarjanje novih delovnih mest je zato postala ena izmed prednostnih nalog arabskih voditeljev, ki so v javnosti že obljubili reševanje tega problema. Tunizijska vlada je tako leta 2012 obljubila, da bo zmanjšala brezposelnost z 18.9 % leta 2012 na 8.5 % do leta 2016 (The Economist 2012b). Ob tem je potrebno poudariti, da je brezposelnost v Tuniziji leta 2011 prav tako znašala 18.9 % (IMF 2012b, 82), leta 2010 pa 13 % (IMF 2011, 99). To pomeni, da je arabska pomlad na raven brezposelnosti vsekakor imela negativen učinek, saj se je le-ta v Tuniziji povišala. Izjema ni niti Egipt, ki se je leta 2010 soočil z 9 % (IMF 2011, 99), leta 2011 pa z 12.1 % (IMF 2012b, 82) brezposelnostjo. Le-ta se je leta 2012 še rahlo povišala in je znašala 12.3 % (IMF 2013, 62).

Politične razmere v državah arabske pomladi so vplivale tudi na količino izvoza in uvoza teh držav, dogodki iz leta 2011 pa so najbolj prizadeli Libijo in Sirijo (tabela 4.1 in tabela 4.2). Vrednost izvoza leta 2011 se je namreč v primerjavi z letom 2010 v Libiji zmanjšala za 63 %, v Siriji pa za 22 %. V teh dveh državah se je po podatkih Svetovne trgovinske organizacije (STO) leta 2011 v primerjavi z letom 2010 zmanjšal tudi uvoz, in sicer za 55 % v Libiji in za 4 % v Siriji (STO 2013). Izvoz se je leta 2012 zmanjšal tudi v Egiptu in Tuniziji oz. nasploh na območju severne Afrike (z izjemo Libije in Alžirije), glavni razlog za to pa je recesija v Evropi, ki velja za najpomembnejšega trgovinskega partnerja severnoafriških držav (Masetti in dr. 2013, 7).

Tabela 4.1: Celotna vrednost izvoza v izbranih državah v milijonih ameriških dolarjev

	2010	2011	2012
Egipt	26.438	30.528	29.397
Jemen	8.400	10.800	8.500
Libija	48.673	18.000	59.000
Sirija	12.796	10.000	4.000
Tunizija	16.427	17.847	17.008
Saudska Arabija	251.143	364.735	386.000
Katar	74.800	114.299	128.500

Vir: STO (2013).

Tabela 4.2: Celotna vrednost uvoza v izbranih državah v milijonih ameriških dolarjev

	2010	2011	2012
Egipt	52.923	58.903	69.813
Jemen	9.255	10.034	12.000
Libija	17.674	8.000	23.000
Sirija	17.562	16.900	7.800
Tunizija	22.215	23.952	24.447
Saudska Arabija	106.863	131.655	144.095
Katar	23.240	29.888	36.000

Vir: STO (2013).

Kakršnega koli zmanjšanja izvoza ali uvoza pa med letoma 2010 in 2012 nista zabeležili gospodarsko najmočnejši državi Bližnjega vzhoda, tj. Saudska Arabija in Katar, ki arabske pomladi nista neposredno izkusili. Katar je leta 2011 v primerjavi z letom 2010 poročal o 53 % povišanju izvoza, Saudska Arabija pa o 45 % povišanju. Prav tako sta ti dve državi v letu 2011 v primerjavi z letom 2010 povečali tudi uvoz; Katar za 29 %, Saudska Arabija pa za 23 % (tabela 4.1 in tabela 4.2) (STO 2013). Blagovna menjava se tako od države do države razlikuje, res pa je, da arabski svet s populacijo približno 350 milijonov ljudi, ki si delijo skupen jezik, kulturo in civilizacijo, ne deluje kot en skupni trg, saj le malo arabskih držav svoje sosede dojema za naravne trgovinske partnerje. Intra-regionalna trgovina na tem delu sveta je zato izredno šibka. Delež intra-arabske trgovine se namreč v okviru blagovne menjave še vedno giba okrog 10 %, zalivske države in tiste v severni Afriki pa še vedno

pretežno trgujejo znotraj svojih 'podregij' (Malik in Awadallah 2011, 8–9). Tako so Maroko, Tunizija, Egipt in Jordanija leta 2004 podpisali prostotrgovinski sporazum, natančneje Agadirski sporazum, ki je v veljavi od leta 2007. Njegov namen je olajšati integracijo med arabskimi državami ter tudi z Evropsko unijo (EU) v okviru širšega procesa povezovanja EU s Sredozemljem. Agadirski sporazum si prizadeva tudi za razvoj gospodarske aktivnosti, spodbujanje zaposlovanja, povečanje produktivnosti in izboljšanje življenjskega standarda. Kljub želji po spodbujanju intra-arabske trgovine pa je trgovina med državami podpisnicami Agadirskega sporazuma še vedno omejena glede na absolutno velikost in v primerjavi z izvozom v druge države. Tako so leta 2006 izvozi teh štirih arabskih držav med seboj znašali le 1.06 milijard ameriških dolarjev oz. 2.1 % izvoza celotne regije, medtem ko je več kot 51 % vsega izvoza teh držav šlo v EU. Res pa je, da je vse od sprejetja Agadirskega sporazuma izmenjava trgovine znotraj držav podpisnic narasla za 45 %. Egipt je tako med letoma 2007 in 2009 med preostalimi državami podpisnicami Agadirskega sporazuma zabeležil 160 % rast trgovine, Jordanija je v enakem obdobju zabeležila 70 % rast, Maroko pa 30 % rast (Mihalakas 2011).

Padec avtoritarnih režimov in vzpon islamistov na oblast je islamistične stranke obremenil z visokimi gospodarskimi pričakovanji. Islamistične stranke se zavedajo, da je reševanje gospodarske situacije ključnega pomena za njihovo ponovno izvolitev, saj bo uspeh ali neuspeh pri reševanju tega vprašanja resno vplival na njihovo popularnost v prihodnosti. Tako vladajoče islamistične stranke v Egiptu, Tuniziji, Maroku in Jordaniji v svojih gospodarskih programih obravnavajo pet področij: vlogo države in njenega odnosa z zasebnim sektorjem; odgovornost države pri odpravljanju revščine in brezposelnosti; vladavino prava in boj proti korupciji; fiskalno politiko ter odnose z mednarodnimi institucijami. Poleg tega so islamisti obljubili podporo lokalnim podjetjem, še posebno malim in srednje velikim podjetjem (Saif in Rumman 2012). Ta podpora je izjemnega pomena, saj so takšna podjetja glavni generator delovnih mest ter trajnostni vir dohodka za srednji razred in najrevnejše (Samad 2012, 12). Investitorji se namreč prej odločajo za vlaganje v manjša, zasebna podjetja, kot pa v velika podjetja, povezana z državo, saj lahko manjša podjetja ustvarijo več delovnih mest (Sleiman 2012). Kljub vsem obljubam so islamistične stranke na področju gospodarskega programa šibke, saj novim voditeljem primanjkuje verodostojnosti in znanja, njihovi načrti pa bolj kot ne spominjajo na seznam želja. Le malo je na primer govora o privatiziranju državnih podjetij ali o krčenju obsežnega javnega sektorja (The Economist 2012b). Odsotnost zasebnega sektorja, ki bi bil neodvisen, konkurenčen in integriran z globalnimi trgi, je namreč eden

izmed največjih neuspehov Bližnjega vzhoda (Malik in Awadallah 2011, 4). Tako islamističnim strankam manjka jasnih prioritet ter načinov, kako bodo izpeljale in financirale ambiciozne načrte za gospodarsko rast. Izmed vseh islamističnih strank v regiji ima najbolj podroben gospodarski program tunizijska Ennahda, tudi ta pa se sooča z dvema velikima problemoma; ni jasno definirala mej države pri vmešavanju v gospodarske aktivnosti, niti ni določila, kako bo zbrala denar za financiranje svojih programov. S podobnimi težavami se sooča tudi egiptovska Svoboda in pravičnost, ki nima jasnega stališča o monetarni politiki, deviznem tečaju, obrestnih merah in vlogi bančnega sektorja pri kreditiranju (Saif in Rumman 2012).

Ekonomski učinki arabske pomladi ponazarjajo težko gospodarsko situacijo večine držav v regiji in v kolikor sedanje vlade ne bodo uspešno reševale trenutne situacije, bo to imelo dolgoročne družbene in politične posledice (Frontini 2012, 42). The Economist (2012b) poroča, da za trenutno gospodarsko recesijo v državah, ki so neposredno izkusile arabsko pomlad, obstajajo štiri glavni razlogi. Prvi razlog je nestabilnost, navidezna in realna, ki je odgnala kupce in zamajala zaupanje podjetij. Drugi razlog so stavke, saj si delavci po letih represije končno lahko privoščijo izražanje svojih frustracij. Tretji razlog je slabo stanje vladne 'mašinerije', zadnji, tj. četrti razlog pa je ohladitev, ki se je spustila nad vsa podjetja, povezana s prejšnjimi voditelji (*ibid.*). Vstaje in nemiri so torej resno poškodovali gospodarstva v regiji, pri čemer so se države, ki so izkusile arabsko pomlad, soočile s poslabšanjem njihovih ekonomskih in družbenih razmer. Negativne učinke uporov na gospodarstvo in družbo bodo te države čutile tudi v prihodnosti, izjema pa so države, bogate z nafto, ki imajo večje zmogljivosti, da si opomorejo (Carli in Forte 2012, 11) – kot sem že izpostavila, so to Saudska Arabija, Združeni arabski emirati, Katar in Kuvajt, pa tudi Libija.³²

4.1.4.3 Četrty delni sklep – Porast uporabnikov interneta in ekonomski učinki arabske pomladi na države v bližnjevzhodni regiji

Uporaba interneta in satelitske televizije je za arabski svet povzročila to, da so diktatorski režimi svojim državljanom čedalje težje preprečevali spremljanje dogodkov, ki se odvijajo drugod po svetu. V arabskem svetu se je namreč število aktivnih uporabnikov interneta med letoma 2010 in 2012 povečalo za 23 %, kar je 1.6 krat več od svetovnega povprečja, ki znaša

---

³² Državi, bogate z nafto, sta v regiji tudi Irak in Iran (RIA Novosti 2011), ki pa v tem kontekstu za moje proučevanje nista relevantna.

13 %. Poleg povečanega števila uporabnikov interneta je naraslo tudi število uporabnikov spletnih družabnih omrežij. Tako je leta 2010 Facebook v arabskem svetu uporabljalo 17 milijonov ljudi, aprila 2013 pa je število uporabnikov naraslo na 45 milijonov – od tega je bilo 13 milijonov uporabnikov samo v Egiptu. Spletna omrežja kot so Facebook, Twitter, Nawaat, Youtube idr. so postala prostor za deljenje informacij in vzpostavljanje interakcij med ljudmi. Ta omrežja so ljudem v arabskem svetu omogočila, da zaobidejo politične režime, se izognejo cenzuri vlade in se lažje mobilizirajo na ulicah. Še posebno pomembno vlogo so spletna družabna omrežja imela v revolucijah v Tuniziji in Egiptu, saj so predstavljala vir pogledov, usmerjenih proti vladajočim režimom, bila so odzivna na potrebe ljudi ter obenem presegla uradni vir informacij in poročanja.

Večina arabskih držav se je že pred arabsko pomladjo soočala z neugodnimi gospodarskimi razmerami kot so velike anomalije v strukturi plač, nejasni ukrepi proti korupciji, visoke cene hrane in energije ter rastoča brezposelnost mladih. Prav zato so gospodarski popravki in reforme postali prednostne naloge teh družb. Največje negativne posledice so utrpela gospodarstva tistih držav, ki so se neposredno soočile s konflikti, tj. Tunizija, Egipt, Jemen, Bahrajn, Libija in Sirija, ekonomske učinke pa so čutile tudi Jordanija, Maroko in Alžirija. Bogate zalivske države arabska pomlad na tem področju ni toliko prizadela, saj so države izvoznice nafte kot so Saudska Arabija, Katar, Združeni arabski emirati in Kuvajt, za razliko od drugih držav v letu 2011 zabeležile znatno povišanje BDP.

Arabska pomlad je imela negativen vpliv na gospodarsko aktivnost v regiji, obseg padca realnega BDP pa se razlikuje od države do države. Podatki kažejo, da je povprečna rast realnega BDP v Tuniziji, Egiptu, Jordaniji, Jemnu in Maroku leta 2010 znašala 4.7 %, leta 2011 pa je padla na 1.2 %, kar je najnižja raven v več kot desetletju. Leta 2012 je povprečna rast realnega BDP v teh državah narasla na 2 %, kar pa je še vedno premalo za absorbiranje kronične brezposelnosti. Padec rasti realnega BDP je leta 2011 zajel tudi Alžirijo, Libanon in Libijo, vendar pa se pri slednji proizvodnja nafte prej kot pričakovano vrača na raven pred državljansko vojno.

Oster padec turizma velja za enega izmed najbolj neposrednih ekonomskih učinkov arabske pomladi. V Egiptu, Tuniziji, Maroku, Jordaniji in Libanonu je leta 2011 v primerjavi z letom 2010 število turistov padlo za četrtno, največji upad pa sta doživela Tunizija in Egipt. V Tuniziji je tako leta 2011 v primerjavi z letom 2010 turizem upadel za 31 %, v Egiptu pa za

32 %. Kljub masovnemu upadu turizma poznavalci ocenjujejo, da je upad turizma v severni Afriki zgolj kratkotrajne narave, saj gre za prehodni vpliv, povezan z varnostnimi preudarki. To potrjujejo tudi podatki, saj se je število turistov v Tuniziji in Egiptu leta 2012 ponovno povečalo. Znatno povečanje števila turistov sta leta 2012 zabeležila tudi Saudska Arabija in Združeni arabski emirati, kar pomeni, da arabska pomlad ni povzročila upada turizma širom celotne bližnjevzhodne regije, ampak najbolj v tistih državah, ki so se neposredno soočile z izbruhom množičnih protestov.

Ekonomski učinki arabske pomladi se kažejo tudi na področju tujih neposrednih investicij, ki so se v splošnem znižale za več kot četrtno. Močno prizadete države so bile Egipt, Tunizija in Libija. Kako hitro se bodo investitorji vrnil, je deloma odvisno od politik novih vlad, ki si sicer želijo investicij, v javnosti pa so poudarile tudi to, da podpirajo proste trge. Le-ti bi lahko olajšali ključne družbene, psihološke, verske in kulturne spremembe, ki vodijo k demokraciji. Res pa je, da ni nujno, da bodo novoustanovljene vlade dejansko spodbujale gospodarsko svobodo. Malo verjetno je tudi to, da bodo Egipt idr. države z malo naravnimi viri bile sposobne absorbirati dovolj brezposelnih mladih. Učinki arabske pomladi na gospodarstva držav v regiji so namreč prinesli tudi tveganja za dvig množične brezposelnosti. Ta problem se kaže v dolgoročni brezposelnosti celotne regije, ki se je leta 2012 gibala med 10 in 25 %. Ta podatek Bližnji vzhod uvršča med regijo z najvišjo stopnjo brezposelnosti na svetu, ustvarjanje novih delovnih mest pa je zato postala ena izmed temeljnih nalog novih vlad. Arabska pomlad je tako vplivala na povišanje stopnje brezposelnosti v Tuniziji, saj je brezposelnost v tej državi leta 2010 znašala 13 %, leta 2011 pa je narasla na 18.9 %. Izjema ni niti Egipt, ki je leta 2010 zabeležil 9 % brezposelnost, leto kasneje pa je vrednost le-te narasla na 12.1 %.

Arabska pomlad je vplivala tudi na količino izvoza in uvoza držav v regiji, dogodki iz leta 2011 pa so najbolj prizadeli Sirijo in Libijo. Samo v Libiji se je leta 2011 v primerjavi z letom 2010 vrednost izvoza zmanjšala za 63 %, vrednost uvoza pa za 55 %. Na drugi strani Saudska Arabija in Katar med letoma 2010 in 2012 ne poročata o nikakršnem zmanjšanju bodisi izvoza bodisi uvoza, saj so se vrednosti obeh v tem obdobju zgolj povečevale.

Arabski svet ne deluje kot en skupni trg, saj le malo arabskih držav svoje sosede dojema za naravne trgovinske partnerje. Intra-regionalna trgovina je zato na območju Bližnjega vzhoda izredno šibka, države v Zalivu in na območju severne Afrike pa še vedno pretežno trgujejo

znotraj svojih 'podregij'. Z namenom olajšanja integracije in povečanja trgovine med arabskimi državami (pa tudi z EU) so Egipt, Tunizija, Maroko in Jordanija leta 2004 podpisali prostotrgovinski sporazum, t. i. Agadirski sporazum. Le-ta je resda prispeval k povečanju trgovine (za 45 %) med temi štirimi državami, vendar pa gre večina izvoza teh držav še vedno drugam, največ v EU.

Vladajoče islamistične stranke so na področju gospodarskega programa šibke, saj jim primanjkuje jasnih prioritet in načinov, kako bodo izpeljale in financirale ambiciozne načrte za gospodarsko rast. Prav tako novim voditeljem na tem področju primanjkuje znanja in verodostojnosti. Vladajoče islamistične stranke so tako le malo pozornosti namenile krčenju obsežnega javnega sektorja ali privatiziranju državnih podjetij. To področje je še posebno pomembno, saj ravno odsotnost zasebnega sektorja, ki bi bil neodvisen, konkurenčen in povezan z globalni trgi, predstavlja enega izmed največjih neuspehov bližnjevzhodne regije. Vstaje in nemiri so torej resno poškodovali gospodarstva držav v regiji, še posebno v tistih državah, ki so arabsko pomlad neposredno izkusile. Te države so se soočile s poslabšanjem njihovih ekonomskih in družbenih razmer, zato se tudi vladajoče islamistične stranke zavedajo, da bo morebiten neuspeh pri reševanju gospodarskega vprašanja imel resen vpliv na njihovo (ne)izvolitev v prihodnosti.

4.2 Učinki arabske pomladi na subjekte bližnjevzhodne regije

4.2.1 Regionalna civilna družba

Učinke arabske pomladi na civilno družbo v regiji sem proučevala tako, da sem najprej predstavila različna izhodišča civilnih družb v posameznih arabskih državah, nato sem opisala vlogo, ki jo je pri aktivaciji regionalne civilne družbe imel razvoj informacijske tehnologije, opredelila sem delujoče akterje, zanimalo pa me je tudi to, na kakšen način je arabska pomlad vplivala na premislek strokovnjakov o aplikaciji koncepta civilne družbe po Zahodnem modelu na arabsko družbeno-politično okolje.

Absolutna povezanost med prisotnostjo aktivne civilne družbe in arabsko pomladjo bi bila preveč poenostavljena, vsekakor pa povezanost med njima obstaja. Tunizijska vstaja, ki se je pričela konec decembra leta 2010, namreč ni bila povsem nova in zato nepredvidljiva, saj se

je arabski svet v zadnjem desetletju že soočil s protesti, stavkami, demonstracijami in drugimi oblikami protestiranja družbe (poleg Tunizije tudi v Egiptu, Alžiriji, Maroku in Jordaniji). T. i. *grass roots* gibanje³³ je torej nastajalo že prej, arabska pomlad pa je bila le bolj dramatičen primer nemirov, ki so bili skupni celotni bližnjevzhodni regiji (Vallianatos 2013, 6). Zato avtorji navajajo, da je arabska pomlad ponovno opozorila na pomembno vlogo regionalne civilne družbe, saj imajo akterji civilne družbe temeljno vlogo v procesu reform in politične tranzicije ter zagotavljajo transparentnost in odgovornost v času, ko so državne institucije šibke in ranljive (Behr in Siitonen 2013, 4). Po desetletjih zatiranja in nadzora s strani države si aktivisti civilne družbe prizadevajo za nov položaj v političnem in družbenem življenju (Behr in Siitonen 2013, 14), trenutni koraki na poti k demokraciji pa kažejo na jasno prisotnost in potrebo civilnodružbenih organizacij (Vallianatos 2013, 6). Tudi v tistih državah, ki niso izkusile množičnih protestov, so omejitve za delovanje akterjev civilne družbe popustile, saj so voditelji želeli umiriti nemirno populacijo. Takšno dogajanje analitiki vidijo kot novo dobo državljanskega aktivizma. Ne glede na oživljanje le-tega širom celotne regije, pa številne razlike še vedno ostajajo. Ne samo, da so bila različna izhodišča posameznih družb, ampak tudi pravni okvir in družbeno-politični kontekst teh družb (Behr in Siitonen 2013, 14–5). Tako je razumevanje arabske družbe kot monolita lahko velika metodološka napaka, saj na primer ne moremo primerjati civilne družbe v Egiptu, Siriji, Libiji, ali Jemnu (Videmšek 2013). Arabska civilna družba tako ni primerljiva s civilno družbo, ki deluje v eni sami državi, razlike med civilnimi družbami v Egiptu, Tuniziji in Libiji pa predstavljam v nadaljevanju.

V Egiptu se je aktivacija pričela že junija leta 2010, ko so policisti v civilu pred spletno kavarno v Aleksandriji do smrti pretepli 28-letnega Khaleda Saida. Said, ki se je na internetu boril za človekove pravice, je namreč teden dni pred smrtjo objavil posnetek policistov, na katerem si le-ti delijo zaplenjeno drogo. Egiptovske oblasti so dejale, da je bil Said preprodajalec drog in da so ga ubili v samoobrambi, nato pa so v javnost prišle fotografije njegovega iznakaženega trupla. S pomočjo internetnega aktivista Waela Ghonima in njegovih kolegov iz 'digitalne generacije', se je Saidova zgodba razširila po egiptovskih domovih in postala čustveno središče upora proti Mubarakovemu režimu. Ghonim je na Facebooku upravljal tudi stran 'Vsi smo Khaled Said' (*We are all Khaled Said*), ki jo je obiskalo več

---

³³ Gre predvsem za organizacije na temeljni ravni, blizu državljanom (*grass roots* organizacije) – interesne skupine, sindikati, skupnosti, religijske skupine in družbena združenja. Takšni lokalni civilnodružbeni akterji, ki definirajo lokalne ali sektorske interese, se nahajajo v vsaki državi (Castells 2008, 83).

100.000 ljudi. Nihče izmed ljudi, ki so se pridružili temu spletnemu upor, ni vedel, s kom se povezuje in pogovarja; drug drugega so klicali Khaled. Tako so se zgodili prvi protesti v Aleksandriji, ki jih je Mubarakov režim brutalno zatrl, vodilno vlogo pri obveščanju na medmrežju pa je nato prevzelo gibanje 6. april, ustanovljeno leta 2008, s katerim sta bila povezana tako Ghonim kot tudi Said. Mnogi ljudje Saida vidijo kot egiptovskega Bouazizija, smrt Saida pa je še posebno pomembna zaradi dejstva, da so se v Egiptu prvič v zgodovini združevali ljudje, ki se med seboj niso poznali. Egipčani niso verjeli, da se tako množični protesti sploh lahko zgodijo, ključen razlog za mobilizacijo protestov leta 2011 pa je bila izguba strahu, saj so ljudje zaradi nevzdržnih razmer v državi dobesedno ponoreli. Poleg tega so bili Egipčani zaradi uspeha revolucije v Tuniziji prepričani, da bo menjava režima uspela tudi njim (Videmšek 2013). Po neposrednem vrhuncu protestov so v Egiptu uspevale tudi organizacije civilne družbe, saj se omejevalna pravila niso več izvrševala, množica novih civilnodružbenih organizacij pa je nadomestila diskreditirane nevladne organizacije pod nadzorom države, ki so bile povezane s starim režimom (Behr in Siitonen 2013, 15). Logistično pomoč pri arabski pomladi so v Egiptu nudili tudi sindikati, ki so za proteste lahko zbrali med 10.000 in 15.000 ljudi (Videmšek 2013), razširjen aktivizem pa so egiptovske oblasti kmalu želele omejiti. Vrhovni vojaški svet si je tako civilnodružbene organizacije prizadeval potisniti na stran, preganjal je iz tujine financirane organizacije ter zaprl veliko število blogerjev, pa tudi egiptovskih in tujih delavcev civilnodružbenih organizacij. Zadnji osnutek zakona iz oktobra leta 2012 sicer napoveduje popustitev nekaterih omejitev, hkrati pa nalaga strog nadzor nad tujim financiranjem takšnih organizacij. To povzroča zaskrbljenost, da bo civilna družba ostala pod budnim nadzorom države (Behr in Siitonen 2013, 15), kar pa niti ni presenetljivo. Politična kultura v arabskem svetu namreč ne odobrava civilne družbe in njenih organizacij, zato Arabci v primerjavi z drugimi regijami manj sodelujejo s takšnimi organizacijami, izjemno nizka pa je tudi splošna participacija državljanov (Boose 2012, 311).

Še en dokaz, da arabske družbe ne moremo obravnavati kot monolita, sta primera civilnih družb v Tuniziji in Libiji. Tunizija, katere tranzicija iz avtoritarne v demokratično vladavino velja za uspešno, je imela močno in trdno civilno družbo, kar ima nedvomno velike zasluge za uspešen demokratičen proces v državi. Njena civilna družba je bila zakoreninjena v delavskem gibanju in zavezana k demokraciji (Boose 2012, 314), res pa je, da je bil aktivizem civilne družbe pred revolucijo tudi relativno omejen in strogo nadzorovan s strani države (Behr in Siitonen 2013, 15). Poleg tega so bile za Tunizijo značilne relativno zdrave vladne

institucije, ki so kot take delovale že v času Ben Alijevega režima. Takšne okoliščine so Tuniziji omogočile uspešno tranzicijo.

Popolnoma drugačna zgodba je Libija. Gadafijev režim je bil šibek in razdeljen, kakršne koli oblike združevanja civilne družbe pa so bile s strani režima zatrite (Boose 2012, 314). Sistem namreč ni bil naklonjen civilnemu združevanju izven nadzora države. Tako je pred revolucijo obstajalo le nekaj nevladnih organizacij pod nadzorom države, organizirana civilna družba pa ne. Šele kasneje, v času državljanske vojne leta 2011, so se začele pojavljati dobrodelne organizacije in skupine za samopomoč, tem pa se je kmalu pridružila še množica novih družbenih in humanitarnih združenj. Civilnodružbene organizacije so se morale soočiti z negativnim operativnim okoljem v državi, saj nov libijski zakon o nevladnih organizacijah v mnogih pogledih sledi tistemu iz Egipta. To pomeni, da država omejuje dostop tujega financiranja in izvaja nadzor nad lokalnimi civilnodružbenimi organizacijami. Ne glede na to je imela libijska civilna družba pomembno vlogo pri usmerjanju tranzicije te države, pa čeprav pred revolucijo ni bilo nikakršnih osnov dejavne civilne družbe (Behr in Siitonen 2013, 16).

Družbeno-politični kontekst, izhodišče ter pravni okvir civilnih družb so torej v posameznih arabskih državah različni, kljub temu pa povezanost med regionalno civilno družbo in arabsko pomladjo vsekakor obstaja. Arabska civilna družba je bila namreč eden izmed glavnih akterjev, ki so sodelovali v procesih revolucij in politične tranzicije. V teh dveh procesih se je arabska civilna družba pojavila kot motor, ki je poganjal nemire in vstaje (Euro-Mediterranean Study Commission 2012, 5), delovala pa je izven okvira formalnih političnih institucij (Bottici in Challand 2012). Arabska civilna družba, ki je še do nedavnega veljala za t. i. speči potencial (Aarts 1999, 911), se je širila in aktivirala s pomočjo razvoja informacijske tehnologije, saj je le-ta že pred izbruhom arabske pomladi omogočila varno komuniciranje med ljudmi. To je še posebno pomembno, saj so ljudje na medmrežju delili enako usodo, podobno so razmišljali, obenem pa so se počutili varne (Videmšek 2013). Virtualno okolje interneta je namreč v arabskem svetu odprlo nove priložnosti za pojav nenasilnih oblik upora in izmenjave informacij, saj so se pojavila nova obzorja za državljanski aktivizem prek teritorialnih omejitev nacionalne države. Transnacionalne povezave, ki so jih v zadnjih letih ustvarile nove oblike komuniciranja, so tako ustvarile nove možnosti za koordinacijo državljanskega aktivizma na globalni ali regionalni ravni (Spencer 2012, 221).

Regionalna civilna družba se je v arabskem svetu pojavljala v dveh oblikah; prvič v obliki novega družbenega gibanja, ki se je izrazilo na spontan in decentraliziran način, aktiviste pa je med seboj povežalo prek spletnih družabnih omrežij (predvsem Facebook in Twitter) ter drugič v obliki sindikatov ali tradicionalnih organizacij civilne družbe (Euro-Mediterranean Study Commission 2012, 5). Novo družbeno gibanje predstavljajo mladi, ki so kot novi akterji na področju regionalne civilne družbe zmogli mobilizirati množice ljudi na ulice, zaradi apolitičnosti in brez ideološke usmeritve pa jim je to še bolj uspevalo. Mladi ljudje iz različnih družbenih razredov, brez političnega ozadja ter z različnimi verskimi in političnimi prepričanji so stopili skupaj v imenu preprostih ciljev: dostojanstvo, kruh in svoboda. Mladim je uspelo to, kar starejšim aktivistom ni uspevalo več desetletij. Poleg aktivacije novih akterjev na področju regionalne civilne družbe je arabska pomlad povzročila tudi oživljanje sindikatov, ki upad življenjskega standarda niso več dojemali kot izključno vodstveno (*managerial*) vprašanje, ampak so se začeli zavedati, da je ta problem sistemske in politične narave (Cavatorta 2012, 78–80). Po drugi strani so imele tradicionalne organizacije civilne družbe v nemirih zgolj postransko vlogo, saj so težave, s katerimi so se soočale, pohabile kredibilnost njihovega delovanja na posameznem področju (Halaseh 2012, 262–3). Pri soočanju s temeljnimi družbenimi vprašanji, kot sta izobraževanje in revščina, je namreč prišlo do jasnega pomanjkanja v usklajevanju teh organizacij (Elleithy 2011). Mnogi poznavalci menijo, da je bila njihova zmožnost mobilizacije in organizacije nepomembna glede na obseg in dosežene rezultate množičnih vstaj s strani mladih (Halaseh 2012, 262–3).

Arabska pomlad je vplivala tudi na premislek strokovnjakov o sami definiciji in konkretni rabi koncepta civilna družba (Cavatorta 2012, 80), saj se arabska civilna družba bistveno razlikuje od široko sprejetega zahodnega pojmovanja le-te (Bottici in Challand 2012). Slednje civilno družbo obravnava kot liberalno in sekularno samo po sebi, s čimer se omejuje proučevanje arabske civilne družbe. Za arabsko civilno družbo so namreč značilna tudi dejavna islamistična gibanja, brez katerih civilne družbe na Bližnjem vzhodu ne moremo celostno razumeti, prav zaradi teh gibanj pa zahodni model arabsko civilno družbo velikokrat dojema kot neliberalno. Takšen pristop ima monoliten pogled na islam kot oviro za liberalno demokracijo, zato ga mnogi avtorji izpodbijajo (Anzalone 2012, 107) in se sprašujejo, ali je zahodno pojmovanje civilne družbe sploh relevantno in uporabno za arabsko-islamski svet (Vallianatos 2013, 2).

4.2.1.1 Peti delni sklep – Prebujena arabska civilna družba

Povezanost med prisotnostjo aktivne civilne družbe in arabsko pomladjo vsekakor obstaja, saj je arabska pomlad opozorila na pomembno vlogo regionalne civilne družbe. Arabska civilna družba, ki je delovala izven okvira formalnih političnih institucij, je bila eden izmed glavnih akterjev pri sodelovanju v procesih revolucije, politične tranzicije in reform. Širila se je s pomočjo razvoja informacijske tehnologije, ki je odprla nove priložnosti za pojav nenasilnih oblik upora in izmenjave informacij prek teritorialnih omejitev nacionalne države. Arabska civilna družba se je pojavljala v dveh oblikah; prvič v obliki novega družbenega gibanja, ki ga predstavljajo mladi in drugič v obliki sindikatov oz. tradicionalnih organizacij civilne družbe. Pri tem moramo vedeti, da politična kultura v arabskem svetu ne odobrava civilne družbe in njenih organizacij, zato Arabci v primerjavi z drugimi regijami tudi manj sodelujejo s takšnimi organizacijami. Arabska pomlad pa je povzročila prav to, da si aktivisti civilne družbe po desetletjih zatiranja in nadzora s strani države prizadevajo za nov položaj v političnem in družbenem življenju, naraslo pa je tudi število civilnodružbenih organizacij (na primer v Egiptu). Omejitve za delovanje akterjev civilne družbe so tako popustile tudi v tistih državah, ki niso izkusile množičnih protestov, saj so države želele pomiriti nemirno populacijo. Res pa je, da arabske civilne družbe zaradi različnih izhodišč, družbeno-političnega konteksta in pravnega okvira civilnih družb v posameznih arabskih državah, ne moremo obravnavati kot monolita, saj arabska civilna družba ni primerljiva s civilno družbo, ki deluje v eni sami državi.

V Egiptu se je aktivacija državljanov pričela že junija leta 2010, ko so policisti v civilu do smrti pretepli 28-letnega Khaleda Saida. Slike njegovega iznakaženega trupla so kmalu prišle v javnost, Saidova zgodba pa je postala čustveno središče upora proti Mubarakovemu režimu. Egipčani so zaradi uspeha revolucije v Tuniziji verjeli, da lahko menjava režima uspe tudi njim, ključen razlog za mobilizacijo protestov leta 2011 pa je bila izguba strahu, saj so ljudje zaradi nevzdržnih razmer v državi dobesedno ponoreli. Logistično pomoč mladim so v času množičnih protestov nudili tudi sindikati. Razširjen državljanski aktivizem so egiptovske oblasti kmalu želele omejiti, osnutek zakona iz oktobra leta 2012 pa povzroča zaskrbljenost, da bo civilna družba ostala pod budnim nadzorom države. Zgodba iz Tunizije je drugačna, saj je Tunizija ne glede na relativno omejen aktivizem civilne družbe pred revolucijo, imela dokaj zdrave vladne institucije ter močno in trdno civilno družbo. To ima nedvomno velike zasluge za uspešen demokratičen proces v tej državi. Za razliko od Tunizije v Libiji pred revolucijo ni

bilo nikakršnih osnov dejavne civilne družbe, saj so bile kakršnekoli oblike združevanja izven nadzora države s strani Gadafijevega režima zatrte. Tako je pred revolucijo v Libiji obstajalo le nekaj nevladnih organizacij pod strogim nadzorom države, v času revolucije pa se je libijska civilna družba organizirala in imela pomembno vlogo pri usmerjanju politične tranzicije.

Poleg tega je arabska pomlad vplivala tudi na premislek strokovnjakov o konkretni rabi koncepta civilne družbe, saj se arabska civilna družba bistveno razlikuje od zahodnega pojmovanja le-te. Slednje civilno družbo obravnava kot sekularno in liberalno samo po sebi, s čimer se omejuje proučevanje arabske civilne družbe. Zanj so namreč značilna tudi dejavna islamistična gibanja, ki pa jih zahodni model velikokrat dojema za neliberalne in kot oviro na poti k liberalni demokraciji. Tako se je med strokovnjaki pojavilo vprašanje, ali je zahodno pojmovanje civilne družbe sploh ustrezno za arabsko-islamski svet.

4.2.2 Regionalne mednarodne vladne organizacije

Učinke arabske pomladi na regionalne mednarodne vladne organizacije, tj. na Arabsko ligo, Svet za zalivsko sodelovanje in na Organizacijo islamskega sodelovanja, sem proučevala prek (spremenjene) agende teh organizacij in njihovega odziva na nastale razmere v regiji.

4.2.2.1 Arabska liga

Arabska liga (v nadaljevanju Liga) je regionalna mednarodna vladna organizacija, sestavljena iz 22-ih držav članic³⁴ s sedežem v Kairu. Ustanovljena je bila 22. marca leta 1945 z namenom krepitve odnosov med državami članicami prek političnega, kulturnega in gospodarskega sodelovanja. Pri spornih političnih vprašanjih je bilo sodelovanje med članicami vseskozi napeto, zato je Liga več desetletij veljala za sinonim nepomembnosti, saj je odražala okostenelo politiko večine svojih članic (Temsamani 2012). Obenem je Arabska liga predstavljala klub neučinkovitih diktatorjev (Mann 2012), v katerem so vlade držav članic ohranile absolutno moč. Generalnim sekretarjem te organizacije namreč ni bilo dovoljeno, da sprejmejo odločilne sklepe, prispevajo k pozitivnim spremembam ali ubranijo

---

³⁴ Države članice Arabske lige so: Mavretanija, Maroko, Alžirija, Tunizija, Libija, Egipt, Sudan, Palestinsko ozemlje, Libanon, Irak, Jordanija, Kuvajt, Saudska Arabija, Bahrajn, Katar, Združeni arabski emirati, Oman, Jemen, Džibuti, Somalija, Komorski otoki in Sirija (Arabska liga 2013), katere članstvo je trenutno suspendirano, njeno mesto pa je v organih Arabske lige zasedla opozicijska Sirska nacionalna koalicija.

bodisi politične bodisi vojaške katastrofe, saj so bile njihove pristojnosti premajhne (Seddiq 2012). Arabska pomlad je to spremenila, saj so nemiri v regiji obnovili pomembnost te organizacije, ki je sedaj postala sestavni del diplomatskega manevriranja na številnih področjih (Maddy-Weitzman 2012, 71). Liga je glede demokratične tranzicije v Tuniziji in Egiptu resda sprejela precej diskretno stališče, kot tudi se ni odzvala na kršenje človekovih pravic v Bahrajnu in Saudski Arabiji, glede na svoje predhodno delovanje pa je pri libijski in sirski krizi pokazala aktivno sodelovanje brez primere (Bertman 2011; Euro-Mediterranean Study Commission 2012, 9). Marca 2011 je namreč Arabska liga glasovala v prid prepovedi letenja nad Libijo, ta poteza pa je neposredno vodila k resoluciji ZN in posledični vojaški intervenciji Nata, kar brez glasu Arabske lige ne bi bilo mogoče (Leyne 2011). Poleg tega je Arabska liga podprla uspešne napore Sveta za zalivsko sodelovanje glede pozivanja jemenskega predsednika k odstopu s položaja, aktivna pa je bila tudi pri poskusih reševanja sirske krize (Maddy-Weitzman 2012, 71). Vsega tega pa naprej ni potiskal tradicionalni voditelj arabskih držav, tj. Egipt, saj sta se za ključna akterja te organizacije izkazala Katar in Saudska Arabija (Leyne 2011; Euro-Mediterranean Study Commission 2012, 9).

Konec novembra 2011 je Arabska liga suspendirala članstvo Sirije, saj se le-ta ni držala načrta za zaustavitev znotrajdržavnega nasilja in pričetka pogovorov z opozicijskimi uporniki, ki ji ga je Arabska liga posredovala v začetku tega meseca. Liga je Siriji naložila tudi ekonomske sankcije, s katerimi naj bi oškodovali večino trgovine med Sirijo in arabskim svetom, decembra 2011 pa je tja poslala še opazovalno misijo. Misija, katere primarna naloga je bila reševanje konflikta, je štela 165 članov, njena prisotnost v Siriji pa ni storila ničesar, da bi ustavila nasilje. Misija je bila zato kritizirana kot premajhna, neizkušena in preveč odvisna od vlad, da bi storila kaj dobrega. Kasneje (januarja 2012) je Arabska liga nepričakovano izdala predlog, po katerem bi Assad v roku dveh tednov namestniku predal oblast in pričel pogajanja z opozicijo. Ta predlog je bil s strani sirskega predsednika nemudoma zavržen, zato se je Arabska liga še bolj zavzemala za njegov odstop. Pri tem je sodelovala tudi z ZN in si s strani Varnostnega sveta ZN prizadevala za sprejetje resolucije, po kateri bi Assad moral odstopiti s položaja, vendar pa sta sprejetje takšne resolucije na koncu preprečila veta Rusije in Kitajske. To dejanje Arabske lige ni ustavilo, saj je države članice pozvala tudi k pretrganju diplomatskih odnosov s Sirijo (Temsamani 2012), marca 2013 pa je v organih Arabske lige mesto suspendirane Sirije zasedla opozicijska Sirska nacionalna koalicija, t. i. Nacionalna koalicija sirskega revolucionarnih in opozicijskih sil. Vlada v Damasku je to potezo Arabske lige ostro obsodila in označila za sramotno (The Guardian 2013).

Zaradi vesplošnega akterstva je Arabska liga močno dvignila svoj profil (The Guardian 2013), potrebno pa je razjasniti, ali je arabska pomlad edini oz. glavni razlog za angažiranje in spremenjeno delovanje Lige. Maddy-Weitzman (2012, 71) navaja, da se po eni strani večina vladajočih arabskih elit zaveda razširjenosti sočutja za sirska protestniška gibanja, zato se jim zdi potrebno in koristno, da izkažejo pozornost volji arabskega ljudstva. Arabske vlade so bile namreč zelo občutljive na domačo agitacijo proti Assadovemu režimu, zato so države članice Arabske lige odkrito podprle sirska opozicijo (Mann 2012). Po drugi strani ukrepi Arabske lige niso bili posledica 'tahrirskega duha', ampak prej kot to posledica geopolitičnih preračunavanj s strani bloka – večinoma monarhičnih sunitskih arabskih držav, ki jih vodita Katar in Saudska Arabija (Maddy-Weitzman 2012, 71). Ti dve državi si močno prizadevata za Assadov odstop, v ozadju tega cilja pa imata politično izolacijo Irana, ki velja za najtesnejšega Assadovega zaveznika v regiji (Bertman 2011). Aktivizem Arabske lige naj bi tako zamaskiral realno podobo te organizacije, ki je razdeljena na dva pola. Na enem polu so sunitske monarhije in post-revolucionarne vlade, ki so bolj zainteresirane za boj proti Assadovemu režimu, na drugem polu pa se nahajajo šiitske vlade in sekularna diktatorstva (na primer Jemen). Realistična geopolitična vprašanja tako poganjajo napetosti med sunitskimi in šiitskimi vladami, kot tudi dolgoletno sovraštvo med tema dvema nasprotnima verskima identitetama (Mann 2012). Ne glede na to je Arabska liga v letu 2011 sprejela dve najpomembnejši odločitvi v zgodovini svojega delovanja, tj. posredovanje v libijski in sirski krizi (Leyne 2011).

Arabska liga se je znašla v času brez primere, v katerem so padli režimi močnih arabskih vlad, dvignil pa se je glas arabskega ljudstva. Tega mora sedaj zastopati in mu biti zvest tudi novi generalni sekretar Arabske lige, tj. Nabil el-Araby, ki ima po mnenju strokovnjakov dovolj moralne in politične moči, da spremeni delovanje te organizacije (Seddiq 2012). Poleg tega mnogi menijo, da je el-Araby v sozvočju z arabskim javnim mnenjem, spoštovan pa je s strani arabskih aktivistov, protestnikov in članov opozicije. Vse to kaže na to, da se Arabska liga spreminja, v prihodnje pa bo ta organizacija morala izpolniti pričakovanja in postati glas arabskega ljudstva (Temsamani 2012).

4.2.2.2 Svet za zalivsko sodelovanje

Svet za zalivsko sodelovanje (*Gulf Cooperation Council – GCC*) je gospodarska, politična in varnostna zveza, ki jo sestavlja šest arabskih držav na območju Perzijskega zaliva, tj. Bahrajn, Katar, Kuvajt, Oman, Saudska Arabija in Združeni arabski emirati (Colombo 2012b, 110). GCC je bil ustanovljen leta 1981 kot odgovor na iransko revolucijo iz leta 1979 in izbruh iransko-iraške vojne leta 1980, njegovi glavni cilji pa so bili večje sodelovanje v obrambi, trgovini, na področju financ in znanosti. Velike razlike med državami članicami so pogostokrat oškodovale skupne projekte GCC (Crouch 2012), globoko zakoreninjena nesoglasja pa ogrožajo enotnost in koherentnost te organizacije (Colombo 2012a, v). Tako ni presenetljivo, da se GCC na arabsko pomlad ni odzval enotno, ampak je v okviru le-te deloval z dvojnimi standardi, ki so se odrazili prek treh nasprotij: prostorske dimenzije, religijskih identitet in narave režima (monarhije vs. republike). Ta nasprotja nam pomagajo osvetliti motive, ki so bili podlaga za pragmatičen odziv GCC na arabsko pomlad (Colombo 2012b, 113–4).

GCC je pri soočanju z izzivi, ki jih je prinesla arabska pomlad, sledil nasprotnim potem, saj je znotraj zalivskega območja deloval proti revolucijam, izven tega območja pa je revolucije podprl (Colombo 2012b, 119). Tako je GCC marca 2011 izvedel vojaško intervencijo v Bahrajn, s katero je želel zaščititi vladajočo sunitsko družino Al-Khalifa pred množičnimi protesti s strani nezadovoljne šiitske večine (Colombo 2012b, 116). Moč GCC se je pokazala s tem, ko je v Bahrajn vstopilo vojaško krilo GCC, tj. *Peninsula Shield Force*, ki je konflikt odločilo v prid vladajoči družini, vojaška intervencija pa je bila videna kot spektakularno dejanje. GCC je s tem opozoril na svoje vojaške zmogljivosti (Abdullah 2012, 22), *Peninsula Shield Force* pod vodstvom Saudske Arabije in Združenih arabskih emiratov pa je bila prvič v zgodovini te organizacije uporabljena v povezavi z notranjo grožnjo (Colombo 2012b, 116). GCC se je v tem primeru izkazal za pomembnega regionalnega akterja, pa čeprav je uporaba *Peninsule Shield Force* prej kot podpora morebitni tranziciji v Bahrajnu pomenila miritev strasti in ohranjanje trenutnega reda (Byman 2012, 35). Tako je GCC v državah članicah zatrl revolucionarna gibanja in to ne samo v Bahrajnu, ampak tudi v Omanu. Obema državam je GCC za ublažitev nemirov namenil tudi finančno pomoč, vredno 20 milijard ameriških dolarjev (Janardhan 2011).

Po drugi strani je GCC podprl revolucionarna gibanja v Libiji, Jemnu in Siriji, se postavil na stran protestnikov ter tem državam nudil medijsko, finančno in diplomatsko podporo (pogostokrat znotraj Arabske lige) (Colombo 2012b, 111). GCC je tako marca 2011 podprl zaprtje libijskega zračnega prostora (Hamid 2012, 30), v Siriji pa sta bili najmočnejši državi GCC, tj. Saudska Arabija in Katar prvi, ki sta upornikom nudila vojaško in drugo pomoč v boju proti Assadovemu režimu (Hamid 2012, 32). Res pa je, da je GCC aktivno podpiral sirskega režima predvsem zaradi dejstva, ker je želel politično izolirati Iran, ki ga države članice GCC dojemajo kot največjo varnostno grožnjo. Zaradi tega si GCC vztrajno prizadeva za konec Assadove vladavine v Siriji in s tem njenega zavezništva z Iranom (Bertman 2011). Na območju severne Afrike je GCC nasploh odigral pomembno vlogo, saj je v ključnih trenutkih podprl spremembe, po končanju množičnih protestov pa izkoristil vse razpoložljive kanale z namenom krepitve gospodarskega in političnega sodelovanja z novim tunizijskim, egiptovskim in libijskim režimom (Colombo 2012a, III). Še zlasti pomembno je sodelovanje z Egiptom, saj sta podpora in odprtost GCC do novega egiptovskega režima pomenila dodaten pritisk za Mohameda Morsija (sedaj že bivši egiptovski predsednik) pri ohranjanju nizke ravni odnosov z Iranom, kar je močno ustrezalo in pomirjalo zalivske države (Ragab 2012, 19). Iz tega je razvidno tudi to, da GCC podpira sunitske in hkrati zatira šiitske upornike (primer Bahrajna), s čimer se kažejo izrazita nasprotja odziva GCC tudi na področju religijskih identitet (Colombo 2012b, 122).

Dvojni standardi odziva GCC se nadalje kažejo tudi v naravi režima, in sicer v odnosu GCC do republik in monarhij v regiji. V republiki Jemen se je GCC postavil na stran protestnikov, saj si je zavoljo regionalne stabilnosti prizadeval za odhod predsednika Saleha iz države. Glavno vlogo je v tem konfliktu prevzela Saudska Arabija, katere posredovan dogovor je novembra 2011 utrl pot za Salehov odstop (v zameno za njegovo imuniteto). Zaradi bojazni, da se bodo nemiri v Jemnu sprevrgli v državljansko vojno in ker Saleh z vidika GCC ni bil več sposoben ohranjati stabilnosti svoje vlade, se je GCC odločil za ukrepanje (Colombo 2012b, 120). Diplomacija GCC se je v jemenski krizi izkazala za izjemno uspešno, medtem ko je bila Arabska liga v tem primeru popolnoma odsotna (Abdullah 2012, 22). Po drugi strani je GCC v Jordaniji in Maroku ne le branil monarhe na oblasti, ampak tudi njihov monarhičen sistem vladavine (Colombo 2012b, 121). Ti dve državi je GCC maja 2011 povabil k članstvu, s čimer se odraža samozavest te organizacije in želja po razširitvi GCC s preostalimi arabskimi monarhičnimi režimi, ki se soočajo s spremembami arabske pomladi. Vedeti pa moramo, da vabilo Jordaniji in Maroku ni odraz iskanja dodatne varnosti za GCC,

ampak nujenja prepotrebnih finančnih sredstev in gospodarske pomoči drugima dvema dednima monarhijama izven sistema GCC ter preprečiti morebitno revolucijo v teh dveh državah (Abdullah 2012, 22–3; Hamid 2012, 34). S to potezo je GCC okrepil svojo stabilnost kot tudi ukoreninil identiteto te organizacije kot ekskluzivnega kluba sunitjskih arabskih monarhij, naklonjenih zahodu (Mann 2012). Poleg tega je bila decembra 2011 na vrhu GCC v Rijadu oznanjena tudi pobuda o prehodu GCC v t. i. Zalivsko unijo, katere največji zagovornik je bila Saudska Arabija. S pomočjo unije oz. federacije po zgledu Evropske unije bi države članice GCC poenotile svoje zunanje in varnostne politike (Abdullah 2012, 23; Crouch 2012), vendar pa je do dejanske implementacije takšne unije še daleč. Zalivske države namreč niti kot države članice GCC nikoli niso bile pripravljene ogroziti nacionalne suverenosti z vključevanjem njihovih varnostnih ali obrambnih funkcij v to organizacijo (Hamid 2012, 32), kaj šele v Zalivsko unijo. Prav tako je le malo verjetno, da bo katerakoli majhna država članica GCC z izjemo Bahrajna, ki idejo unije vztrajno podpira, dejansko prepustila del suverenosti Saudski Arabiji. Katar, Kuvajt in Združeni arabski emirati namreč ne potrebujejo dodatnega denarja in varnostnih sil s strani Saudske Arabije (Gause v Crouch 2012).

4.2.2.3 Organizacija islamskega sodelovanja

Organizacija islamskega sodelovanja (*Organization of Islamic Cooperation* – OIC) je mednarodna vladna organizacija, ki sestoji iz 57-ih muslimanskih držav članic, kar jo uvršča na mesto druge največje mednarodne organizacije na svetu. Države članice OIC pokrivajo 30 % članstva v ZN in se nahajajo na območju Bližnjega vzhoda, Afrike, Azije in Latinske Amerike. Leta 2005 je generalni sekretar te organizacije postal Ekmeleddin Ihsanoglu, ki je glavni razlog za dramatičen in spodbuden premik OIC v odnosu do mednarodnih zadev (Nafeez 2012). Ihsanoglu se je zavzel za reformističen program in oblikovanje OIC v dinamično medvladno organizacijo, ki bo sprejemala konkretna dejanja (*ibid.*), rezultati takšnega pristopa pa so bili vidni tudi v odzivu te organizacije na arabsko pomlad.

V državah, ki jih je zajela arabska pomlad, je OIC zagovarjal nacionalni dialog (Hurriyet Daily News 2011), Ihsanoglu pa je izrazil podporo za arabske vstaje ter poudaril potrebo po demokraciji in transparentnosti (Nafeez 2012). OIC je bil prva mednarodna organizacija, ki se je zavzemala za politično rešitev problemov v regiji (Ihsanoglu 2011a), podprl je demokratične spremembe v Tuniziji in Egiptu ter tudi nacionalni dialog v Bahrajnu in Jemnu

(Ihsanoglu 2011b). Vse od izbruha krize v Libiji je bil OIC vključen v aktivne diplomatske napore za reševanje tega vprašanja in bil prva mednarodna organizacija, ki je ostro obsodila pretirano uporabo sile nad civilisti (Ihsanoglu 2011a; Nafeez 2012). Poleg tega so bile v Libiji leta 2011 nameščene tudi humanitarne misije OIC (Ihsanoglu 2011a). Ihsanoglu je hitro poudaril, da OIC ni podpiral tuje vojaške intervencije v Libiji in si ne želi, da bi se kaj takega ponovilo tudi v Siriji (Nafeez 2012). OIC namreč zagovarja potrebo po ohranjanju suverenosti, neodvisnosti in ozemeljski celovitosti Sirije. Obenem je OIC pozdravil resolucijo Generalne skupščine ZN o situaciji v Siriji iz avgusta 2012, podprl je posebnega odposlanca ZN in Arabske lige za Sirijo, tj. Lakhdarja Brahimija ter nasploh obsodil nasilje in prelivanje krvi v tej državi. Že od samega začetka si tako OIC aktivno prizadeva za mirno reševanje krize v Siriji ter se zavzema za prenehanje nasilja nad sirskimi uporniki. Nenazadnje je OIC avgusta 2012 Assadovi vladavini poslal jasno sporočilo, saj je suspendiral članstvo Sirije v OIC ter tudi v vseh njegovih pomožnih, specializiranih in pridruženih organih (Ihsanoglu 2012b).

Kljub naporom OIC pri reševanju nemirov v regiji mnogi strokovnjaki opozarjajo, da je bil OIC do sedaj zmožen le obsodbe nasilja v določenih državah,³⁵ zato njegov odziv na arabsko pomlad ocenjujejo kot slab in nedosleden (Nafeez 2012). OIC se je tako znašel v šibkem položaju, saj med državami članicami ni uspel oblikovati enotne skupne strategije (Bacik 2011, 610; Hossain 2012, 306). Samo v primeru Libije so Turčija in vseh šest zalivskih držav (članice GCC) razvile svoja, tj. neodvisna stališča, podobno pa je bilo zaznati tudi v primeru Bahrajna, kjer so sunitske in šiitske države članice imele popolnoma drugačna zunanjepolitična stališča. Ne glede na javno izraženo politično voljo za reševanje nemirov v regiji, se je OIC pri ustvarjanju uradnega stališča o arabski pomladi skrbno umaknil nazaj. To pomeni, da OIC nima homogenosti, ki bi mu omogočala, da bi deloval kot enoten akter z zavezo po izvajanju skupnih načel (Bacik 2011, 610–11). Zanimivo je tudi to, da Ihsanoglu zavrača termin arabske pomladi, saj pravi, da je tisto, kar se je zgodilo, jesen oz. padec diktatorjev in ne pomlad. Dodal je še, da ne vemo, koliko let bo trajala ta jesen oz. zima, vemo le, da bo pomlad šele prišla (Ihsanoglu 2012a).

---

³⁵ OIC je po eni strani nasprotoval kršenju človekovih pravic v Libiji, po drugi strani pa pri podobnih situacijah v regiji ni odreagirala (primer Bahrajna) (Hossain 2012, 306).

4.2.2.4 Šesti delni sklep – (Ne)odziv regionalnih mednarodnih vladnih organizacij na dogodke v regiji

Arabska liga je več desetletij veljala za sinonim nepomembnosti, obenem pa predstavljala klub neučinkovitih arabskih diktatorjev, v katerem so vlade držav članic ohranile absolutno moč. Arabska pomlad je to spremenila, saj je obnovila pomembnost te organizacije, Arabska liga pa je postala sestavni del diplomatskega manevriranja na številnih področjih. Glede na svoje prejšnje delovanje je Liga v libijski in sirski krizi pokazala aktivno sodelovanje brez primere, saj posredovanje Lige v teh dveh krizah velja za dve najpomembnejši odločitvi v zgodovini delovanja te organizacije. Tako je Arabska liga v primeru Libije podprla zaprtje libijskega zračnega prostora, kar je neposredno vodilo k resoluciji ZN in kasnejši vojaški intervenciji Nata. V primeru Sirije pa je Liga konec novembra 2011 suspendirala članstvo te države, saj Assad ni prenehal z izvajanjem nasilja nad sirskimi uporniki, mesto Sirije pa je v organih Arabske lige marca 2013 zasedla opozicijska Sirska nacionalna koalicija. Pri reševanju sirskega vprašanja je Liga sodelovala skupaj z ZN, Assadov režim pa je želela ohromiti tudi z naloženimi ekonomskimi sankcijami. Po drugi strani je Liga glede demokratične tranzicije v Tuniziji in Egiptu sprejela precej diskretno stališče, kot tudi ni reagirala na kršenje človekovih pravic v Bahrajnu in Saudski Arabiji. Posledično veliko strokovnjakov ukrepe in posredovanja Arabske lige vidi kot rezultat geopolitičnih preračunavanj s strani večinoma sunitskih arabskih monarhij, ki jih vodita ključna akterja te organizacije, tj. Katar in Saudska Arabija. Ti dve državi si močno prizadevata za Assadov odstop, v ozadju pa je politična izolacija Irana. Poleg tega se Arabska liga zaveda sočutja, ki ga Arabci čutijo do sirskih protestniških gibanj, zato se je Ligi zdelo potrebno, da volji arabskega ljudstva izkaže pozornost. V kolikor bo Liga v prihodnje želela obdržati obnovljen in okrepljen profil, predvsem pa dobro ime, bo vsekakor morala izpolniti pričakovanja arabskega ljudstva, obenem pa postati tudi njegov glas.

GCC se na arabsko pomlad ni odzval enotno, saj je sledil nasprotnim potem – znotraj zalivskega območja je deloval proti revolucijam, izven njega pa je revolucije podprl (prostorska dimenzija); podpiral je sunitske in hkrati zatiral šiitske upornike (religijske identitete); v monarhičnih sistemih vladavine pa se je GCC postavil na stran monarhov, medtem ko v republikah na stran protestnikov (narava režima). Tako je GCC v državah članicah zatrl revolucionarna gibanja, in sicer v Omanu in Bahrajnu, ki jima je ta organizacija za ublažitev nemirov namenila tudi finančno pomoč. Poleg tega je GCC marca 2011 izvedel

tudi vojaško intervencijo v Bahrajn, v kateri je bilo prvič v zgodovini GCC v povezavi z notranjo grožnjo uporabljeno vojaško krilo te organizacije, t. i. *Peninsula Shield Force*. S pomočjo le-te je GCC konflikt v Bahrajnu odločil v prid vladajoči sunitski družini Al-Khalifa. Na drugi strani je GCC podprl revolucionarna gibanja v Egiptu, Tuniziji, Libiji, Jemnu in Siriji, se postavil na stran protestnikov, tem državam pa nudil ne samo finančno, ampak tudi diplomatsko in medijsko pomoč. Na tem mestu strokovnjaki opozarjajo, da je GCC sirskim upornikom pomagal samo zato, ker si želi politično izolirati Iran, ki ga države članice GCC dojemajo kot največjo varnostno grožnjo. Posledično si GCC prizadeva za konec Assadove vladavine in s tem tudi njegovega zaveznitva z Iranom. Za izjemno uspešno se je diplomacija GCC izkazala v primeru jemenske krize, v kateri je bil GCC pod vodstvom Saudske Arabije ključen akter pri odhodu nekdanjega jemenskega predsednika s položaja. Ravno nasprotno je GCC ščitil monarha na oblasti v Maroku in Jordaniji, ki ju je sicer GCC marca 2011 povabil k članstvu. GCC je namreč želel preprečiti morebitno revolucijo v teh dveh državah in se hkrati združiti še z dvema monarhijama izven sistema GCC, ki se soočata s spremembami arabske pomladi. S povabilom k članstvu Maroka in Jordanije je GCC utrdil identiteto te organizacije kot ekskluzivnega kluba sunitskih arabskih monarhij, ki se zavzema izključno za ohranjanje političnega *status quo* v arabskih monarhijah in blažitev konfliktov v svoji neposredni bližini, kakršnakoli pomoč državam, ki so neposredno izkusile arabsko pomlad, pa je povečini le strateška poteza za uresničevanje lastnih geopolitičnih ambicij te organizacije.

V primerjavi z Arabsko ligo in GCC je bil OIC nasploh prva mednarodna organizacija, ki se je zavzemala za politično rešitev problemov v regiji. OIC je podprl demokratične spremembe v Tuniziji in Egiptu, kot tudi zagovarjal nacionalni dialog v Jemnu in Bahrajnu. Prav tako je bil OIC prva mednarodna organizacija, ki je ostro obsodila pretirano uporabo nasilja nad civilisti v Libiji, leta 2011 pa je OIC v Libiji namestil tudi humanitarne misije. Poleg sodelovanja OIC v libijski krizi si ta organizacija že od samega začetka aktivno prizadeva tudi za mirno reševanje sirske krize. V primeru slednje OIC morebitni vojaški intervenciji ni naklonjen (nasprotoval je tudi vojaški intervenciji v Libiji), saj zagovarja ozemeljsko celovitost Sirije, ne glede na to pa se je OIC postavil na stran sirskih upornikov in jim izrazil podporo. Tako je OIC avgusta 2012 suspendiral članstvo Sirije v OIC, kot tudi v vseh njegovih specializiranih, pridruženih in pomožnih organih. Po drugi strani OIC nima homogenosti, s pomočjo katere bi deloval kot enoten akter. Pri odzivih na arabsko pomlad mu namreč med državami članicami ni uspelo oblikovati enotne skupne strategije oz. uradnega stališča. Posledično mnogi strokovnjaki odziv OIC na arabsko pomlad vidijo kot nedosleden

in slab, saj je na primer OIC obsodil kršenje človekovih pravic v Libiji, medtem ko na podobne situacije v regiji ni odreagirala (primer Bahrajna).

Iz tega sledi, da odziv vseh treh organizacij, tj. Arabske lige, GCC in OIC, na arabsko pomlad ni bil enoten oz. dosleden. Vse tri organizacije so namreč resda podprle in bile aktivne pri reševanju libijske in sirske krize, po drugi strani pa so zadržano pristopale do nemirov in kršenja človekovih pravic drugod v regiji (primer Bahrajna). Tako se zaradi ambivalentnega odziva teh organizacij na dogodke v regiji zdi, da so aktivnosti in ukrepanja zgolj rezultat skrbno načrtovanih geopolitičnih preračunavanj, med katerimi izstopa politična izolacija Irana. Poleg tega v Arabski ligi in GCC prevladuje vloga dveh vodilnih držav, tj. Katarja in Saudske Arabije, ki prevzemata pobude in obenem narekujejo delovanje teh dveh organizacij. Ugotovila sem tudi to, da je arabska pomlad vplivala na agendo teh organizacij, saj so vse tri organizacije naslavljale ter razpravljale o nastalih problemih in spremembah v regiji. Res pa je, da te razprave niso vodile do poenotenja stališč teh organizacij o arabski pomladi. Pravzaprav bi bilo to tudi težko pričakovati, saj so države članice teh organizacij že od samega začetka razdeljene, med njimi pa vseskozi obstajajo napetosti. Ne glede na to je arabska pomlad pozitivno vplivala predvsem na Arabsko ligo, ki je s posredovanjem v libijski in sirski krizi sprejela dve najpomembnejši odločitvi v zgodovini svojega delovanja in se tako iz sinonima nepomembnosti prelevila v organizacijo z okrepljenim profilom in izboljšanim ugledom.

5 SKLEP

Arabska pomlad je v bližnjevzhodni regiji nedvomno pustila velik pečat, saj je vplivala na spremenjeno podobo Bližnjega vzhoda v mednarodnih odnosih, ustvarila nove izzive za režime bližnjevzhodnih držav, spremenila obstoječe trende političnega prepričanja in pomenila val demokratizacije v arabskem svetu. Prav tako je arabska pomlad v bližnjevzhodni regiji povzročila spremembe tudi z vidika objektivnih dejavnikov in subjektov, kar bom v okviru posameznih proučevanih elementov predstavila v nadaljevanju, s tem pa bom odgovorila tudi na uvodoma zastavljeno raziskovalno vprašanje.

V okviru geografskega dejavnika je arabska pomlad prispevala k spremenjeni interpretaciji Bližnjega vzhoda kot geografskega ozemlja, prav tako pa je z geopolitičnega vidika vplivala tudi na spremenjeno ravnotežje moči med državami. Tako je arabska pomlad povzročila vzpon zalivske države Katar, ki kljub svoji majhnosti deluje kot politični in diplomatski gigant, dobro pozicioniranje je v regiji uspelo Turčiji, ki v času arabske pomladi deluje kot pomemben politični in gospodarski akter, obenem pa predstavlja tamponsko cono med arabskim, iranskim in evropskim političnim prostorom. Na drugi strani je Iranu zaradi vztrajne podpore Assadovemu režimu ugled v regiji upadel. Ne glede na to Iran ostaja regionalna sila, v bližnji prihodnosti pa po oceni Goodspeeda (2011) utegne postati najmočnejša država na območju Perzijskega zaliva. Prav tako je arabska pomlad povzročila dodatno izolacijo Izraela, ki je zaradi pretiranega občutka strahu in nevarnosti v arabsko-islamski okolici še bolj osamljen, revolucije v arabskem svetu pa vidi kot islamske revolucije, uperjene proti demokraciji, Zahodu in njemu samemu.

Z demografskega vidika je arabska pomlad revolucionarna za vsako žensko, ki je stopila na ulico, prijela plakat in protestirala proti zatiralskim režimom. Kolektivno željo po spremembi so namreč občutile tudi ženske, ki so v času protestov v Tuniziji, Egiptu in Libiji delovale ne samo kot podpornice, ampak tudi kot pobudnice revolucij. Arabska pomlad je s tem opozorila na moč in odločnost arabskih žensk, udeležba žensk v protestih pa je postala ena izmed glavnih značilnosti tega pojava. Poleg tega je arabska pomlad prispevala tudi k ponovni osredotočenosti na mlade, ki so še pred izbruhom množičnih protestov veljali za pasivnega akterja v politični sferi. Danes temu ni več tako, saj so ravno mladi ljudje bili tisti, ki so z množično udeležbo v protestih postali prevladujoča sila družbene in politične spremembe.

Pri proučevanju ideološkega dejavnika sem ugotovila, da je arabska pomlad vplivala na dvig političnega islama, kar ponazarjajo rezultati zadnjih parlamentarnih volitev v Tuniziji, Egiptu in Libiji, kjer so slavile zmerne islamistične stranke. Politični islam se je izkazal za nepovratno neporaženo politično opcijo, ki je zasedla izjemno velik družbeno-ideološki vakuum, islamistom pa je na oblast pomagala tudi njihova priljubljenost in dobra organiziranost. Prav tako se je na Bližnjem vzhodu, še posebno v Tuniziji, Egiptu in Libiji, povečalo zanimanje za islamski način financiranja, tj. za islamsko bančništvo. To področje je po izbruhu arabske pomladi doživelo nagel razvoj, saj novoustanovljene vlade v severni Afriki islamske banke vztrajno spodbujajo, večjo uveljavitev takšne oblike financiranja pa si želijo tudi njihovi prebivalci.

V okviru razvoja znanosti in tehnologije velja izpostaviti razvoj informacijske tehnologije, saj je le-ta omogočil, da so ljudje na Bližnjem vzhodu s pomočjo uporabe interneta zaobšli politične režime, se izognili cenzuri vlade in se lažje mobilizirali na ulicah. Na področju gospodarskih aktivnosti je arabska pomlad v večini imela negativen vpliv, največ negativnih ekonomskih učinkov pa so razumljivo utrpeli države, ki so se neposredno soočile z množičnimi protesti in nemiri. Ekonomske učinke so čutili tudi Maroko, Jordanija in Alžirija, le malo pa bogate države izvoznice nafte kot so Katar, Kuvajt, Združeni arabski emirati in Saudska Arabija. Poleg tega je arabska pomlad vplivala na upad turizma, kar velja za enega izmed najbolj neposrednih ekonomskih učinkov tega pojava, tuje neposredne investicije so se v splošnem znižale za več kot četrtno, povečalo se je tveganje za dvig množične brezposelnosti, nihale pa so tudi vrednosti končnega uvoza oz. izvoza najbolj prizadetih držav. Prav zaradi negativnega učinka arabske pomladi na gospodarsko aktivnost v regiji so reforme ekonomskih politik postale ena izmed prednostnih nalog novoustanovljenih vlad, vendar pa so vladajoče islamistične stranke na področju gospodarskega programa izredno šibke. Manjka jim namreč jasnih prioritet in načinov, kako bodo izpeljale in financirale ambiciozne načrte za gospodarsko rast. Posledično se voditelji teh strank zavedajo, da bo morebiten neuspeh pri reševanju gospodarskega vprašanja imel resen vpliv na njihovo (ne)izvolitev v prihodnosti.

Z vidika prvega analiziranega subjekta, tj. regionalne civilne družbe, lahko zaključim, da je arabska pomlad opozorila na pomembno vlogo le-te, saj je regionalna civilna družba predstavljala enega izmed glavnih akterjev pri sodelovanju v procesih revolucije, politične tranzicije in reform. Aktivisti civilne družbe si po desetletjih zatiranja in nadzora s strani

države prizadevajo za nov položaj v političnem in družbenem življenju, naraslo pa je tudi število civilnodružbenih organizacij. Arabska civilna družba ni primerljiva s civilno družbo, ki deluje v eni sami državi, niti je ne moremo razumeti kot monolita, saj se civilne družbe v posameznih arabskih državah soočajo z različnim izhodiščem, družbeno-političnim kontekstom, pravnim okvirom in operativnim okoljem. Politična kultura v arabskem svetu namreč ni naklonjena civilni družbi in njenim organizacijam, zato pred izbruhom arabske pomladi ni bilo pravega prostora za neposredno participacijo le-te. Tako se zdi, da se arabska civilna družba šele zdaj rojeva, pa četudi omejitve in nadzor s strani držav še niso povsem popustili.

V okviru drugega analiziranega subjekta, tj. regionalnih mednarodnih vladnih organizacij, sem ugotovila, da se nobena izmed treh organizacij (Arabska liga, GCC in OIC) na arabsko pomlad ni odzvala enotno oz. dosledno. To ponazarja dejstvo, da so bile vse tri organizacije aktivne pri reševanju libijske in sirske krize, po drugi strani pa se na kršenje človekovih pravic drugod v regiji (primer Bahrajna) niso odzvale. Arabska pomlad je torej resda vplivala na spremenjeno agendo teh organizacij, saj so vse tri organizacije naslavljale in razpravljale o nastalih problemih v regiji, kljub temu pa se njihova stališča niso poenotila. Zanimivo je tudi to, da je pri diplomatskih aktivnostih Arabske lige in GCC prej kot človekoljublje v ozadju politična izolacija Irana, arabska pomlad pa je imela največji učinek prav na Arabsko ligo. Slednja se je namreč iz sinonima nepomembnosti prelevila v organizacijo z izboljšanim in okrepljenim profilom, saj posredovanje Arabske lige v libijski in sirski krizi velja za dve najpomembnejši odločitvi v zgodovini delovanja te organizacije.

Zgoraj navedene ključne ugotovitve predstavljajo odgovor na zastavljeno raziskovalno vprašanje, kot tudi ponazarjajo okrepitev obeh tez. Pri drugi tezi (arabska pomlad je vplivala na agendo regionalnih mednarodnih organizacij ter tudi na aktivacijo regionalne civilne družbe) naj dodam, da je arabska pomlad resda vplivala na aktivacijo in prebujenje regionalne civilne družbe, vendar pa pri tem ne gre za ponovno aktivacijo kot bi mislili nekateri, saj Bližnji vzhod tako množičnega aktivizma poprej ni poznal. Analiza je jasno pokazala, da se arabska civilna družba dejansko šele zdaj rojeva, saj pred izbruhom množičnih protestov ni bilo prostora za neposredno participacijo državljanov. Države so namreč z različnimi mehanizmi omejevale dejavnost civilne družbe in nasploh niso bile naklonjene civilnodružbenim organizacijam, regionalna civilna družba pa je bila zato prej speča kot pa aktivna.

V magistrskem delu sem dosegla oba zastavljena cilja, ker pa se dogodki na Bližnjem vzhodu še naprej odvijajo oz. je pojav arabske pomladi še vedno aktualen, so odprte tudi možnosti za nadaljnje raziskovanje. Dobro bi bilo spremljati, kako in kdaj se bo končala sirska državljanska vojna, kakšen razplet bo doživela egiptovska politična kriza ter tudi kako dolgo časa bo trajalo, da si države arabske pomladi povsem opomorejo od izbruha množičnih protestov. Obenem bi bilo nujno raziskati tudi to, ali je arabska pomlad dejansko pomenila val demokratizacije v arabskem svetu, ali se bo politična svoboda na tem delu sveta še naprej omejevala. Ključno je namreč vprašanje, ali bo arabska pomlad na dolgi rok vendarle prinesla pozitivne spremembe za politične režime držav bližnjevzhodne regije in s tem zadovoljila apetite milijonov Arabcev, ki so si s protestiranjem na ulicah želeli predvsem dostojnejšega in boljšega življenja.

6 LITERATURA

Aarts, Paul. 1999. The Middle East: a region without regionalism or the end of exceptionalism? *Third World Quarterly* 20 (5): 911–25.

Abbasi, Arshad M. 2012. The Arab World: Democratization and Islamization? *International Journal on World Peace* 29 (1): 7–19.

Abdullah, Abdulkhaleq. 2012. *Repercussions of the Arab Spring on GCC states. Research Paper*. Doha: Arab Center for Research and Policy Studies.

AbuZayyad, Ziad. 2012. The Arab Spring: Progress Report and Conclusions. *Palestine-Israel Journal* 18 (1). Dostopno prek: <http://www.pij.org/details.php?id=1423> (9. december 2012).

Agnew, John A. 2000. Global Political Geography beyond Geopolitics. *International Studies Review* 2 (1): 91–9.

Ahram Online. 2012. Tunisia's Islamic finance push has political echoes, 13. oktober. Dostopno prek: <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/55514/Business/Economy/Tunisias-Islamic-finance-push-has-political-echoes.aspx> (28. februar 2013).

Ajami, Fouad. 2012. The Arab Spring at One. *Foreign Affairs* 91 (2). Dostopno prek: <http://www.foreignaffairs.com/articles/137053/fouad-ajami/the-arab-spring-at-one> (28. januar 2013).

Al-Momani, Mohammad. 2011. The Arab “Youth Quake”: Implications on Democratization and Stability. *Middle Eastern Law & Governance* 3 (1/2): 159–70.

Alvi, Hayat. 2012. Women’s Rights Movements in the ‘Arab Spring’: Major Victories for Human Rights, or Symbolic Accommodations to Strengthen Regime Change Movements? *Social Science Research Network*, 18. avgust. Dostopno prek: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2130995 (10. april 2013).

Amara, Tarek. 2013. Tunisian lawmakers set timetable for constitution, elections. *Reuters*, 15. marec. Dostopno prek: <http://www.reuters.com/article/2013/03/15/us-tunisia-constitution-idUSBRE92E0P320130315> (29. avgust 2013).

Andoni, Lamis. 2011. The resurrection of pan-Arabism. *Aljazeera*, 11. februar. Dostopno prek: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/02/201121115231647934.html> (9. januar 2013).

Anzalone, Christopher. 2012. Civil Society and Democratization in the Arab World: The Dynamics of Activism By Francesco Cavatorta and Vincent Durac. *Journal of Islamic Studies* 23 (1): 106–9.

Apps, Peter. 2013. Arab Spring aftermath batters Mideast tourism, Dubai booms. *Reuters*, 1. februar. Dostopno prek: <http://www.reuters.com/article/2013/02/01/us-mideast-tourism-idUSBRE9100UC20130201> (25. april 2013).

Arabian Gazette. 2013. The Economic Reasons behind the Arab Spring, 6. februar. Dostopno prek: <http://arabiangazette.com/economic-reasons-arab-spring-20130206/> (22. april 2013).

Arabska liga. 2013. Member States. Dostopno prek: <http://www.lasportal.org> (17. avgust 2013).

Ayoob, Mohammed. 2012. The Arab Spring: Its Geostrategic Significance. *Middle East Policy* 19 (3): 84–97.

Bacik, Gokhan. 2011. The Genesis, History, and Functioning of the Organization of Islamic Cooperation (OIC): A Formal-Institutional Analysis. *Journal of Muslim Minority Affairs* 31 (4): 594–614.

Baker, Aryn. 2011. The Woman at the Head of Yemen's Protest Movement. *Time*, 16. februar. Dostopno prek: <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2049476,00.html> (15. april 2013).

Bâli, Aslı Ü. 2011. A Turkish Model for the Arab Spring? *Middle Eastern Law & Governance* 3 (1/2): 24–42.

Banks, Michael. 1969. Systems Analysis and the Study of Regions. *International Studies Quarterly* 13 (4): 335–60.

Baylis, John, Steve Smith in Patricia Owens (ur.). 2008. *Globalizacija svetovne politike. Mednarodni problemi*. 4. izdaja, Oxford in New York: Oxford University Press.

BBC. 2011. Turkey's PM Erdogan urges Col Muammar Gaddafi to quit, 3. maj. Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-13265825> (11. marec 2013).

Bebler, Anton. 2012. The European Union, NATO and the "Arab Spring". *Serbian Political Thought* 5 (1): 97–106.

Behr, Timo in Aaretti Siitonen. 2013. Building bridges or digging trenches? Civil society engagement after the Arab Spring. *FIIA Working Paper* No. 77 January. Dostopno prek: http://www.fiaa.fi/en/publication/308/building_bridges_or_digging_trenches/ (5. maj 2013).

Benko, Vladimir. 2000. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Berman, Sheri. 2013. The Promise of the Arab Spring. *Foreign Affairs* 92 (1). Dostopno prek: <http://www.foreignaffairs.com/articles/138479/sheri-berman/the-promise-of-the-arab-spring> (29. januar 2013).

Bertman, Jonathan. 2011. The Arab League's Hypocritical Suspension of Syria. *Policy mic*, november. Dostopno prek: <http://www.policymic.com/articles/2419/the-arab-league-s-hypocritical-suspension-of-syria> (15. maj 2013).

Bill, James A. in Robert Springborg. 2000. *Politics in the Middle East*. Združene države Amerike: Addison Wesley Longman.

Bobb, Donn. 2013. Rethink economic growth for Arab social justice: UNDP and ILO. *United Nations Radio*, 5. februar. Dostopno prek: <http://www.unmultimedia.org/radio/english/2013/02/rethink-economic-growth-for-arab-social-justice-undp-and-ilo/> (22. april 2013).

Bojinović Fenko, Ana. 2010. *Premoščanje ločnice med proučevanjem mednarodnih odnosov in zunanje politike: primer mednarodnega regionalizma*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Boose, Jason William. 2012. Democratization and Civil Society: Libya, Tunisia and the Arab Spring. *International Journal of Social Science and Humanity* 2 (4): 310–5.

Bottici, Chiara in Benoit Challand. 2012. Civil Society in Revolt: From the Arab Spring to Occupy Wall Street. *Jadaliyya*, 30. oktober. Dostopno prek: http://www.jadaliyya.com/pages/index/8073/civil-society-in-revolt_from-the-arab-spring-to-oc (10. maj 2013).

Bowden, Brett. 2006. Civil society, the state, and the limits to global civil society. *Global Society: Journal of Interdisciplinary Relations* 20 (2): 155–78.

Bøås, Morten, Marianne H. Marchand in Timothy M. Shaw. 1999. The weave-world: regionalisms in the south in the new millennium. *Third World Quarterly* 20 (5): 1061–70.

Bugaighis, Iman. 2012. The new Libya: preparations for the elections, opportunities and challenges. V *The Arab Spring one year later: voices from North Africa, Middle East and Europe*, ur. Janning, Josef in Andrea Frontini, 5–8. Bruselj: European Policy Centre.

Burch, Jonathon. 2013. Syrian refugee numbers could triple by year-end: UN. *Reuters*, 10. marec. Dostopno prek: <http://www.reuters.com/article/2013/03/10/us-syria-crisis-refugees-idUSBRE92904R20130310> (11. marec 2013).

Business Wire. 2012. Research and Markets: Arab Spring and its Impact on Economies in the Middle East and North Africa: a Detailed Report, 7. februar. Dostopno prek: <http://www.businesswire.com/news/home/20120207006906/en/Research-Markets-Arab-Spring-Impact-Economies-Middle> (20. april 2013).

Buzan, Barry in Ole Waever. 2003. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.

Byman, Daniel. 2012. Regime Change in the Middle East: Problems and Prospects. *Political Science Quarterly* 127 (1): 25–46.

Carli, Maria Rosaria in Luca Forte. 2012. Economic and Trade Relations between North Africa and the Leading Players in the Mediterranean Basin: What can be Expected after the Arab Spring. *The German Marshall Fund*, 9. marec. Dostopno prek: <http://www.gmfus.org/archives/economic-and-trade-relations-between-north-africa-and-the-leading-players-in-the-mediterranean-basin-what-can-be-expected-after-the-arab-spring/> (1. maj 2013).

Castells, Manuel. 2008. The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616: 78–93.

Cavatorta, Francesco. 2012. *Arab Spring: The Awakening of Civil Society. A General Overview*. Dostopno prek: http://www.iemed.org/observatori-en/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2012/Cavatorta_en.pdf (5. februar 2013).

Charafeddine, Raed H. 2012. *The Economic and Financial Impacts of the Arab Awakening*. Dostopno prek: <http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/The%20Economic%20and%20Financial%20Impacts%20of%20the%20Arab%20Awakening%20-%20Raed%20H%20%20C%20harafeddine%20-%20Sep%20%202011.pdf> (20. april 2013).

Chellaney, Brahma. 2012. Lull after the storm. *Hindustan Times*, 19. februar. Dostopno prek: <http://www.hindustantimes.com/News-Feed/ColumnsOthers/Lull-after-the-storm/Article1-813901.aspx> (6. marec 2013).

Colombo, Silvia. 2012a. Foreword. V *The GCC in the Mediterranean in Light of the Arab Spring*, III–VI. Združene države Amerike: The German Marshall Fund of the United States. Dostopno prek: http://www.gmfus.org/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/1356109016ColomboEtAl_GCCMed_Nov12_web.pdf (22. maj 2013).

--- 2012b. The GCC and the Arab Spring: A Tale of Double Standards. *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs* 47 (4): 110–26.

Cornell University Library Guides. 2013. *Arab Spring: A Research & Study Guide*. Dostopno prek: http://guides.library.cornell.edu/arab_spring (28. januar 2013).

Council on Foreign Relations. 2011. Interview: Demographics of Arab Protests, 14. februar. Dostopno prek: <http://www.cfr.org/egypt/demographics-arab-protests/p24096> (14. april 2013).

Crouch, Caroline. 2012. Gulf Considers Political Union to Handle Iran and Arab Spring. *The Iran Primer*, 1. maj. Dostopno prek: <http://iranprimer.usip.org/discussion/2012/may/01/gulf-considers-political-union-handle-iran-and-arab-spring> (22. maj 2013).

Dalacoura, Katerina. 2012. The 2011 uprisings in the Arab Middle East: political change and geopolitical implications. *International Affairs* 88 (1): 63–79.

--- 2013. The Arab Uprisings Two Years On: Ideology, Sectarianism and the Changing Balance of Power in the Middle East. *Insight Turkey* 15 (1): 75–89.

Delo.si. 2012. Volitve v Egiptu: zmaga Muslimanske bratovščine, 21. januar. Dostopno prek: <http://m.delo.si/clanek/193232> (4. februar 2013).

Delong-Bas, Natana J. 2013. Insight: Women of the Arab Spring, Beyond Objects and Subjects. *Middle East Voices*, 29. januar. Dostopno prek: <http://middleeastvoices.voanews.com/2013/01/insight-women-of-the-arab-spring-beyond-objects-and-subjects-70868/> (10. april 2013).

Diehl, Paul F. in Young-Im D. Cho. 2006. Passing the Buck in Conflict Management: The Role of Regional Organizations in the Post-Cold War Era. *The Brown Journal of World Affairs* 12 (2): 191–202.

Dnevnik.si. 2011a. Hamadi Jebali bo oblikoval novo začasno tunizijsko vlado, 14. december. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/svet/1042495464> (29. avgust 2013).

--- 2011b. Mineva natanko leto dni od samosežiga, ki je sprožil arabsko pomlad, 17. december. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/svet/1042496247> (9. december 2012).

--- 2013. Nemiri v Turčiji: Umik policije s trga Taksim, protest pred turškim veleposlaništvom v Ljubljani (foto in video), 1. junij. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/svet/okoljevarstveni-protesti-v-turciji-po-posredovanju-policije-postali-protirezimski-in-zajeli-celo-drzavo-video> (30. junij 2013).

Doran, Michael. 2004. Egypt: Pan-Arabism in Historical Context. V *Diplomacy in the Middle East, The International Relations of Regional and Outside Powers*, ur. L. Carl Brown, 97–121. London in New York: I. B. Tauris.

Doron, Daniel. 2012. Free Markets Can Transform the Middle East. *Middle East Quarterly* 19 (2): 15–22.

Elleithy, Amr. 2011. The Promising Role of Civil Society After Arab Spring. *Institute of Strategic Thinking*, 2. december. Dostopno prek: <http://www.sde.org.tr/en/newsdetail/the-promising-role-of-civil-society-after-arab-spring/2785> (10. maj 2013).

Euro-Mediterranean Study Commission. 2012. *Europe, the Mediterranean and the Arab Spring: Crisis as an Opportunity*. Tretje poročilo EuroMeSCo Annual Conference, 4.–5. oktobra, v Barceloni, Španija.

Farrell, Mary. 2005. The Global Politics of Regionalism: An Introduction. V *Global Politics of Regionalism: Theory and Practice*, ur. Mary Farrell, Björn Hettne in Luk Van Langenhove, 1–17. London: Pluto Press.

Fawcett, Louise. 2005a. Regionalism from an Historical Perspective. V *Global Politics of Regionalism: Theory and Practice*, ur. Mary Farrell, Björn Hettne in Luk Van Langenhove, 21–38. London: Pluto Press.

--- 2005b. *International Relations of the Middle East*. New York: Oxford University Press.

Flexible Business Solutions. 2012. Arab Spring countries announce key Islamic finance measures, 2. oktober. Dostopno prek: <http://fbsco.com/news/a-137.html> (28. februar 2013).

Freedom House. 2012. *Middle East and North Africa*. Dostopno prek: <http://www.freedomhouse.org/regions/middle-east-and-north-africa> (10. december 2012).

Frontini, Andrea. 2012. Towards a common Mediterranean home? Four principles to enhance democracy, development, security and cooperation in the Middle East and North Africa region. V *The Arab Spring one year later: voices from North Africa, Middle East and Europe*, ur. Janning, Josef in Andrea Frontini, 39–49. Bruselj: European Policy Centre.

Gartner, Scott Sigmund. 2011. Signs of Trouble: Regional Organization Mediation and Civil War Agreement Durability. *The Journal of Politics* 73 (2): 380–90.

Gause III, F. Gregory. 2007. Saudi Arabia: Iraq, Iran, the Regional Power Balance, and the Sectarian Question. *Center for Contemporary Conflict* 6 (2): 1–8.

--- 2011. Why Middle East Studies Missed the Arab Spring. *Foreign Affairs* 90 (4). Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/detail?vid=11&hid=24&sid=4711>

27d9-e399-4790-ab1c-6d608482d7fb%40sessionmgr13&bdata=Jmxhbm9c2wmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=61295102 (10. december 2012).

Ghannam, Jeffrey. 2011. Social Media in the Arab World: Leading up to the Uprisings of 2011, A Report to the Center for International Media Assistance. *CIMA Research Report: Social Media in the Arab World*, 3. februar. Dostopno prek: http://cima.ned.org/sites/default/files/CIMA-Arab_Social_Media-Report%20-%2010-25_11.pdf (18. april 2013).

Giacomo, Carol. 2012. Women Fight to Define the Arab Spring. *The New York Times*, 10. november. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2012/11/11/opinion/sunday/women-fight-to-define-the-arab-spring.html?_r=1& (10. april 2013).

Global Partnership for the Prevention of Armed Conflict. 2012. *Responding to the Arab Spring: Enhancing Civil Society and Regional Intergovernmental Organisations Collaboration to Meet New Peace and Security Challenges. Conference Report*. Dostopno prek: [http://www.partners4peace.com/documents/125878116/0/MENA+Conference+Report+-+Final+\(3\).pdf](http://www.partners4peace.com/documents/125878116/0/MENA+Conference+Report+-+Final+(3).pdf) (5. februar 2013).

Goodenough, Patrick. 2012. Watchdog Assesses Degree of Religious Freedom in Muslim States' Constitutions. *Cnsnews.com*, 6. avgust. Dostopno prek: <http://cnsnews.com/news/article/watchdog-assesses-degree-religious-freedom-muslim-states-constitutions> (27. februar 2013).

Goodspeed, Peter. 2011. Peter Goodspeed: As Arab Spring topples dictators, Iran's influence grows. *National Post*, 26. november. Dostopno prek: <http://fullcomment.nationalpost.com/2011/11/26/peter-goodspeed-the-arab-spring-has-allowed-iran-to-expand-its-sphere-of-influence/> (12. marec 2013).

Grugel, Jean in Wil Hout. 1999. Regions, regionalism and the South. V *Regionalism Across the North-South Divide: State strategies and globalization*, ur. Jean Grugel in Wil Hout, 3–14. London in New York: Routledge.

Gubser, Peter. 2002. The Impact of NGOs on State and Non-state Relations in the Middle East. *Middle East Policy* 9 (1): 139–48.

Guzansky, Yoel in Eran Oded. 2012. The Rise of Qatar. *The Institute for National Security Studies*, 6. marec. Dostopno prek: <http://www.inss.org.il/publications.php?cat=21&incat=&read=6180> (6. marec 2013).

Halaseh, Rama. 2012. Civil Society, Youth and the Arab Spring. V *Change and Opportunities in the Emerging Mediterranean*, ur. Stephen Calleya in Monika Wohlfeld, 254–73. Malta: Mediterranean Academy of Diplomatic Studies.

Halime, Farah. 2012. Islamic finance's fortune turns in Egypt. *The National*, 25. julij. Dostopno prek: <http://www.thenational.ae/thenationalconversation/industry-insights/finance/islamic-finances-fortune-turns-in-egypt> (28. februar 2013).

Hamid, Shadi. 2012. Old Friends, New Neighborhood: The United States, the GCC, and their responses to the Arab Spring. V *The GCC in the Mediterranean in Light of the Arab Spring*, 30–6. Združene države Amerike: The German Marshall Fund of the United States. Dostopno prek: http://www.gmfus.org/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/1356109016ColomboEtAl_GCC_Med_Nov12_web.pdf (22. maj 2013).

Harcet, Marjana. 2013. Intervju z avtorico prek elektronske pošte. 30. maj.

Heneghan, Tom. 2011. *Arab Spring and the Rise of Political Islam*. Dostopno prek: <http://www.onislam.net/english/politics/africa/454517-arab-spring-and-the-rise-of-political-islam.html> (26. februar 2013).

Hill, Christopher. 2003. *The Changing Politics of Foreign Policy*. Houndmills, Basingstoke in Hampshire: Palgrave Macmillan.

Hinnebusch, Raymond. 2002. The Middle East Regional System. V *The Foreign Policies of Middle East States*, ur. Raymond Hinnebusch in Anoushiravan Ehteshami, 29–55. Colorado in London: Lynne Rienner Publishers.

Hoffman, Michael in Amaney Jamal. 2012. The Youth and the Arab Spring: Cohort Differences and Similarities. *Middle East Law and Governance* 4 (1): 168–88.

Hossain, Ishtiaq. 2012. The Organization of Islamic Conference (OIC): Nature, Role, and the Issues. *Journal of Third World Studies* 29 (1): 287–314.

Human Rights Watch. 2012. *World Report 2012, Events of 2011*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/wr2012.pdf> (29. januar 2013).

Hurriyet Daily News. 2011. OIC supports national dialogue in Arab Spring, 12. julij. Dostopno prek: <http://www.hurriyetaidailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=oic-supports-national-dialogue-in-arab-spring-2011-07-12> (6. junij 2013).

Ihsanoglu, Ekmeleddin. 2011a. *Address By H.E. Prof. Ekmeleddin Ihsanoglu, Secretary General Of The Organisation Of The Islamic Conference (OIC)*. London, 29. marec. Dostopno prek: http://www.oic-oci.org/topic_detail.asp?t_id=5115&x_key= (6. junij 2013).

--- 2011b. *Address Of H.E. Prof. Ekmeleddin Ihsanoglu, OIC Secretary General, To The 38Th Session Of The Council Of Foreign Ministers*. Astana, 30. junij. Dostopno prek: http://www.oic-oci.org/topic_detail.asp?t_id=5460&x_key= (6. junij 2013).

--- 2012a. *Ihsanoglu: OIC in Forefront of Changes in Muslim World*. New York, 14. marec. Dostopno prek: <http://www.ipinst.org/events/speakers/details/343-hsanolu-oic-in-forefront-of-changes-in-muslim-world.html> (6. junij 2013).

--- 2012b. *Speech Of Professor Ekmeleddin Ihsanoglu Secretary General Of The Organisation Of Islamic Cooperation At The Senior Officials Preparatory Meeting For The Thirty- Ninth Session Of The Council Of Foreign Ministers*. Jeddah, 9. september. Dostopno prek: http://www.oic-oci.org/topic_detail.asp?t_id=7135&x_key= (6. junij 2013).

Inbar, Efraim. 2012. The Arab Uprisings' Impact. *Middle East Quarterly* 19 (1): 39–46.

Janardhan, N. 2011. N. Janardhan: GCC response to Arab Spring: Continuity amidst change. *Al Arabiya News*, 18. julij. Dostopno prek: <http://www.alarabiya.net/articles/2011/07/18/158083.html> (22. maj 2013).

Johnson, Toni in Lauren Vriens. 2013. Islam: Governing Under Sharia. *Council on Foreign Relations*, 9. januar. Dostopno prek: <http://www.cfr.org/religion/islam-governing-under-sharia/p8034> (27. februar 2013).

Jones, Seth G. 2013. The Mirage of the Arab Spring. *Foreign Affairs* 92 (1). Dostopno prek: <http://www.foreignaffairs.com/articles/138478/seth-g-jones/the-mirage-of-the-arab-spring> (28. januar 2013).

Kaldor, Mary. 2003. *Global Civil Society, An Answer to War*. Velika Britanija: Polity Press.

Khan, Shahbaz Israr. 2012. Reconstructing the Notion of Youth. *Peace & Conflict Monitor*, 1. junij. Dostopno prek: http://www.monitor.upeace.org/innerpg.cfm?id_article=913 (11. december 2012).

Khorrami Assl, Nima. 2012. Islamic finance flourishing in wake of Arab Spring. *Global Times*, 22. marec. Dostopno prek: <http://www.globaltimes.cn/NEWS/tabid/99/ID/701655/Islamic-finance-flourishing-in-wake-of-Arab-Spring.aspx> (27. februar 2013).

Kühnhardt, Ludger. 2012. The Resilience of Arab Monarchy. *Policy Review* (173): 57–67.

Leyne, Jon. 2011. Arab Spring revolution at the Arab League. *BBC*, 13. november. Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15714771> (15. maj 2013).

Maddy-Weitzman, Bruce. 2012. The Arab League Comes Alive. *Middle East Quarterly* 19 (3): 71–8.

Malik, Adeel in Bassem Awadallah. 2011. The economics of the Arab Spring. *Centre for the study of African Economies Working Paper* WPS/2011–23. Dostopno prek: <http://www.csae.ox.ac.uk/workingpapers/pdfs/csae-wps-2011-23.pdf> (1. maj 2013).

Malin, Carrington. 2010. Facebook Reach Beats Newspapers in Middle East & North Africa, Press Release. *Spot on Public Relations*, 24. maj. Dostopno prek: <http://www.spotonpr.com/mena-facebook-demographics/> (18. april 2013).

Mann, Sean. 2012. How the Arab League turned against Syria. *Open Democracy*, 9. februar. Dostopno prek: <http://www.opendemocracy.net/sean-mann/how-arab-league-turned-against-syria> (15. maj 2013).

Mansfield, Edward D. in Jack Snyder. 2012. Democratization and the Arab Spring. *International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations* 38 (5): 722–33.

Masetti, Oliver, Kevin Körner, Magdalena Forster in Jacob Friedman. 2013. Two years of Arab Spring. Where are we now? What's next? *Deutsche Bank Research*, 25. januar. Dostopno prek: http://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD000000000300328.pdf;jsessionid=211920697CB109908F030035313EF7FD.srv-loc-dbr-com (25. april 2013).

Mayer, Arno, Michael G. Fry in Arthur N. Gilbert. 1982. A Historian and Linkage Politics: Arno Mayer. *International Studies Quarterly* 26 (3): 425–44.

McManus, Allison L. 2012. "Arab Spring," Moroccan Winter. *Jadaliyya*, 9. september. Dostopno prek: <http://www.jadaliyya.com/pages/index/7278/arab-spring-moroccan-winter> (6. februar 2013).

Mednarodni denarni sklad. 2011. World Economic and Financial Surveys, World Economic Outlook. Slowing Growth, Rising Risks. Dostopno prek: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/pdf/text.pdf> (1. maj 2013).

--- 2012a. World Economic and Financial Surveys, Regional Economic Outlook. Middle East and Central Asia. Dostopno prek: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2012/mcd/eng/pdf/mreo1112.pdf> (25. april 2013).

--- 2012b. World Economic and Financial Surveys, World Economic Outlook. Coping with High Debt and Sluggish Growth. Dostopno prek: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/pdf/text.pdf> (1. maj 2013).

--- 2013. World Economic and Financial Surveys, World Economic Outlook. Hopes, Realities, Risks. Dostopno prek: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/pdf/text.pdf> (1. maj 2013).

Mihalakas, Nasos. 2011. A League of Nations in Transition – Regional Integration for the Arab Spring! *Foreign Policy Association*, 13. december. Dostopno prek: <http://foreignpolicyblogs.com/2011/12/13/a-league-of-nations-in-transition-%E2%80%93-regional-integration-for-the-arab-spring/> (13. avgust 2013).

Milton-Edwards, Beverley. 2011. *Contemporary Politics in the Middle East*. Cambridge: Polity Press.

Munn, Meg in Nicole Cleminshaw. 2013. Has the Arab Spring been Beneficial for Women? *The EastWest Institute*, 28. marec. Dostopno prek: <http://www.ewi.info/has-arab-spring-been-beneficial-women> (10. april 2013).

Nafeez, Mosaddeq Ahmed. 2012. From clash to alliance: why the Organisation for Islamic Cooperation is an indispensable partner for western diplomacy. *Le Monde diplomatique*, april. Dostopno prek: <http://mondediplo.com/blogs/from-clash-to-alliance-why-the-organisation-for> (6. junij 2013).

Nawaat. 2013. *About Nawaat*. Dostopno prek: <http://nawaat.org/portail/about/> (11. avgust 2013).

Ocvirk, Drago K. 2012. Islam in sekularizem v arabski pomladi. *Bogoslovni vestnik* 72 (1): 33–44.

Oğuzlu, Tarık. 2012. The 'Arab Spring' and the Rise of the 2.0 Version of Turkey's 'zero problems with neighbors' Policy. *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs Center for*

Strategic Research, februar. Dostopno prek: http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/SAM_Paper_TarikOguzlu2.pdf (11. marec 2013).

Pastor, Robert A. 2005. North America and the Americas: Integration among Unequal Partners. V *Global Politics of Regionalism: Theory and Practice*, ur. Mary Farrell, Björn Hettne in Luk Van Langenhove, 202–22. London: Pluto Press.

Perenič, Anton. 2004. Svet Evrope in človekove pravice. V *Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili*, ur. Miro Cerar, Jon Jamnikar in Maja Smrkolj, 49–59. Ljubljana: Mirovni inštitut in Amnesty International Slovenije.

Phillips, Christopher. 2011. The International Relations of the Middle East after the Arab Spring. *The Economist Intelligence Unit: Middle East Regional Overview*, januar. Dostopno prek: <http://cjophillips.wordpress.com/2011/12/30/the-international-relations-of-middle-east-after-the-arab-spring/> (11. december 2012).

Primorski dnevnik. 2011. Arabska pomlad je rezultat dvajsetletnega boja proti diktaturam, 8. oktober. Dostopno prek: <http://www.primorski.it/stories/kultura/197525/> (28. januar 2013).

Rafati, Naysan. 2012. Iran and the Arab Spring. *The London School of Economics and Political Science*, 25. april. Dostopno prek: http://www2.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR011/FINAL_LSE_IDEAS__IranAndArabSpring_Rafati.pdf (12. marec 2013).

Ragab, Eman. 2012. A Formative Stage: Relations between GCC and North African Countries after the Arab Spring. V *The GCC in the Mediterranean in Light of the Arab Spring*, 9–20. Združene države Amerike: The German Marshall Fund of the United States. Dostopno prek: http://www.gmfus.org/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/1356109016ColomboEtAl_GCCMed_Nov12_web.pdf (22. maj 2013).

Rassas, Mohammad Sayed. 2012. How the Arab Spring Altered the Region and the World. *Al-Monitor*, 5. oktober. Dostopno prek: <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2012/10/geopolitical-changes-caused-by-the-arab-spring.html> (6. marec 2013).

Raymond, Paul Adrian. 2012. Interest-free but growing fast: Islamic banking comes of age. *Your Middle East*, 21. oktober. Dostopno prek: http://www.yourmiddleeast.com/features/interestfree-but-growing-fast-islamic-banking-comes-of-age_10288 (27. februar 2013).

Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. 2013. *Policy of Zero Problems with our Neighbors*. Dostopno prek: <http://www.mfa.gov.tr/policy-of-zero-problems-with-our-neighbors.en.mfa> (11. marec 2013).

RIA Novosti. 2011. World's Richest Countries by Oil and Gas Reserves. Dostopno prek: <http://en.rian.ru/infographics/20130320/180136761.html> (14. avgust 2013).

Riedel, Bruce. 2013. Revolution in the Kingdom of Saudi Arabia? *The Daily Beast*, 20. januar. Dostopno prek: <http://www.thedailybeast.com/articles/2013/01/20/revolution-in-the-kingdom-of-saudi-arabia.html> (7. februar 2013).

Rosenau, James N. 1969. Introduction: Political Science in a Shrinking World. V *Linkage Politics: Essays on the Convergence of National and International Systems*, ur. James N. Rosenau, 1–17. New York: Free Press.

--- 1969. Toward the Study of National-International Linkages. V *Linkage Politics: Essays on the Convergence of National and International Systems*, ur. James N. Rosenau, 44–63. New York: Free Press.

Roy, Amlan, Sonali Punhani in Liyan Shi. 2011. Middle East and North Africa: Demographic Highlights. Global Demographics Research. *Credit Suisse*, 25. februar. Dostopno prek: https://doc.research-and-analytics.csfb.com/docView?language=ENG&format=PDF&document_id=869242491&source_id=em&serialid=x9pPNVpG8UK1GOvmxxsujmfc00LHpneu58dBx9eJ06M%3D (27. avgust 2013).

Rtvslo.si. 2012a. Zmerni islamisti na volitvah v Libiji porazili Muslimansko bratovščino, 18. julij. Dostopno prek: <http://www.rtvsllo.si/svet/zmerni-islamisti-na-volitvah-v-libiji-porazili-muslimansko-bratovscino/287631> (27. februar 2013).

--- 2012b. Egipt dobil novo ustavo, napisano po meri islamistov, 26. december. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/egipt-dobil-novo-ustavo-napisano-po-meri-islamistov/298837> (4. februar 2013).

--- 2013a. Ker mu ni uspelo sestaviti tehnične vlade, je tunizijski premier odstopil, 19. februar. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/ker-mu-ni-uspelo-sestaviti-tehnicne-vlade-je-tunizijski-premier-odstopil/302779> (29. avgust 2013).

--- 2013b. Turški protestniki dosegli zmago – trg Taksim ostaja nespremenjen, 3. julij. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/turski-protestniki-dosegli-zmago-trg-taksim-ostaja-nespremenjen/312376> (6. avgust 2013).

--- 2013c. Egiptovskega predsednika Mursija je kljubovanje vojski stalo položaja, 3. julij. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/egiptovskega-predsednika-mursija-je-kljubovanje-vojski-stalo-polozaja/312340> (29. avgust 2013).

Russell, James A. 2008. *Beyond Regionalism? Regional Cooperation, Regionalism and Regionalization in the Middle East. Book Review*. Dostopno prek: <http://mepc.org/create-content/book-review/beyond-regionalism-regional-cooperation-regionalism-and-regionalization-middle-east> (11. januar 2013).

Russett, Bruce M. 1967. *International Regions and the International System: A Study in Political Ecology*. Chicago: Rand McNally & Company.

Saideman, Stephen M. 2012. When Conflict Spreads: Arab Spring and the Limits of Diffusion. *International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations* 38 (5): 713–22.

Saif, Ibrahim in Muhammad Abu Rumman. 2012. The Economic Agenda of the Islamist Parties. *Carnegie Endowment for International Peace*, 29. maj. Dostopno prek: <http://carnegieendowment.org/2012/05/29/economic-agenda-of-islamist-parties/b0fh> (1. maj 2013).

Samad, Ziad Abdel. 2012. Towards a sustainable economic development in the MENA region. V *The Arab Spring one year later: voices from North Africa, Middle East and Europe*, ur. Janning, Josef in Andrea Frontini, 12–3. Bruselj: European Policy Centre.

Schwartz, Stephanie. 2011. Youth and the ‘Arab Spring’. *United States Institute of Peace*, 28. april. Dostopno prek: <http://www.usip.org/publications/youth-and-the-arab-spring> (14. april 2013).

Seddiq, Yasser. 2012. Arab League under Arab Spring fire. *Ahram Online*, 21. januar. Dostopno prek: <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/32282/World/Region/Arab-League-under-Arab-Spring-fire-.aspx> (15. maj 2013).

Shadid, Anthony. 2011. Tiny Qatar takes outsize role in Arab Spring. *New York Times*, 14. november. Dostopno prek: <http://www.startribune.com/world/133853168.html?%20refer=y> (7. marec 2013).

Shlaim, Avi. 2012. Regional Consequences – The Geopolitics of the Changing Middle East. *Council on Foreign Relations*, 30. marec. Dostopno prek: <http://www.cfr.org/middle-east/regional-consequences-geopolitics-changing-middle-east/p27838> (19. junij 2013).

Siddique, Abul-Hasanat in Casper Wuite. 2013. The Rise of Islamists. *Fair Observer*, 7. januar. Dostopno prek: <http://www.fairobserver.com/article/rise-islamists> (19. februar 2013).

Singhatey, Peter. 2008. *The Role of Regional Organizations in the Maintenance of International Peace and Security*. Dostopno prek: <http://www.petersinghatey.com/papers/The%20Role%20of%20Regional%20Organizations%20in%20the%20Maintenance%20of%20International%20Peace%20and%20Security.pdf> (4. april 2013).

Slackman, Michael. 2011. Bullets Stall Youthful Push for Arab Spring. *The New York Times*, 17. marec. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2011/03/18/world/middleeast/18youth.html?pagewanted=all&_r=2& (14. april 2013).

Sleiman, Mirna. 2012. Small Businesses Reap Benefits of Arab Spring. *The New York Times*, 12. april. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2012/04/12/world/middleeast/small-businesses-reap-benefits-of-arab-spring.html?pagewanted=all&_r=0 (1. maj 2013).

Social Bakers. 2013. *Facebook Statistics by Country*. Dostopno prek: <http://www.socialbakers.com/facebook-statistics/?interval=last-month#chart-intervals> (18. april 2013).

Spencer, Richard. 2011. Yemen: women lead protests against Ali Abdullah Saleh's regime. *The Telegraph*, 17. april. Dostopno prek: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/yemen/8457182/Yemen-women-lead-protests-against-Ali-Abdullah-Salehs-regime.html> (10. april 2013).

Spencer, Claire. 2012. The Changing Role of Civil Society in the Euro-Mediterranean Area. V *Change and Opportunities in the Emerging Mediterranean*, ur. Stephen Calleya in Monika Wohlfeld, 219–33. Malta: Mediterranean Academy of Diplomatic Studies.

Spindel, Chad. 2011. The People Want to Topple the Regime: Exploring the Arab Spring in Egypt, Syria, and Jordan. *SAGE Open* 1 (3): 1–7.

Steinberg, Guido. 2012. Qatar and the Arab Spring. *German Institute for International and Security Affairs*, februar. Dostopno prek: http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2012C07_sbg.pdf (7. marec 2013).

Svetovna banka. 2006. *Civil Society and Peacebuilding: Potential, Limitations and Critical Factors*. Dostopno prek: http://siteresources.worldbank.org/EXTSOCIALDEVELOPMENT/Resources/244362-1164107274725/3182370-1164110717447/Civil_Society_and_Peacebuilding.pdf (5. april 2013).

--- 2013. *World Development Indicators. Global Links*. Dostopno prek: <http://data.worldbank.org/sites/default/files/wdi-2013-ch6.pdf> (25. april 2013).

Svetovna trgovinska organizacija. 2013. Documents and resources, Statistics database. Time Series on international trade. Dostopno prek: <http://stat.wto.org/StatisticalProgram/WSDBViewData.aspx?Language=E> (1. maj 2013).

Šterbenc, Primož. 2011. *Zahod in muslimanski svet: akcije in reakcije*. Ljubljana: Založba Fakultete za družbene vede.

Švegl, Karmen. 2013. Protestniki v Egiptu vztrajajo: »Mursi, odstopi!« *Rtvslo.si*, 2. februar. Dostopno prek: <http://www.rtvsl.si/svet/protestniki-v-egiptu-vztrajajo-mursi-odstopi/301534> (4. februar 2013).

Tapas, Ray. 2011. The 'story' of digital excess in revolutions of the Arab Spring. *Journal of Media Practice* 12 (2): 189–96.

Tavares, Rodrigo. 2006. *Understanding Regional Peace and Security: A Framework for Analysis*. Göteborg: Göteborg University.

Telecompaper. 2012. Number of internet users in Arab region rises 23 % in 2 yrs, 12. oktober. Dostopno prek: <http://www.telecompaper.com/news/number-of-internet-users-in-arab-region-rises-23-in-2-yrs--901467> (18. april 2013).

Temsamani, Said. 2012. Arab Spring: An Opportunity To Reform The Arab League – OpEd. *Eurasia Review*, 28. oktober. Dostopno prek: <http://www.eurasiareview.com/28102012-arab-spring-an-opportunity-to-reform-the-arab-league-oped/> (15. maj 2013).

The Economist. 2011a. Pygmy with the punch of a giant, 5. november. Dostopno prek: <http://www.economist.com/node/21536659> (6. marec 2013).

--- 2011b. Women and the Arab awakening: Now is the time, 15. oktober. Dostopno prek: <http://www.economist.com/node/21532256#footnote1> (10. april 2013).

--- 2012a. Islamic finance, 10. april. Dostopno prek: <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2012/04/focus-2> (24. junij 2013).

--- 2012b. Arab spring economies: Unfinished business, 4. februar. Dostopno prek: <http://www.economist.com/node/21546018> (25. april 2013).

The Graduate Institute Geneva. 2013. *Arab Spring: Challenges during Political Transitions and Comparative Lessons for Civil Societies in the Middle East and North Africa*. Dostopno prek: <http://graduateinstitute.ch/ccdp/ccdp-research/projects/current-projects/arabspring.html> (5. april 2013).

The Guardian. 2011. Timeline: Libya's civil war, 19. november. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/world/2011/nov/19/timeline-libya-civil-war> (18. junij 2013).

--- 2013. Syrian opposition takes Arab League seat, 26. marec. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/world/2013/mar/26/syrian-opposition-appeals-nato-support> (25. junij 2013).

Türk, Danilo. 2007. *Temelji mednarodnega prava*. Ljubljana: GV Založba.

Vallianatos, Stefanos. 2013. Arab civil society at the crossroad of democratization: the Arab spring impact. *Neighbourhood Policy Paper*, 28. februar. Dostopno prek: [http://www.khas.edu.tr/cms/cies/dosyalar/files/NeighbourhoodPolicyPaper\(10\)\(2\).pdf](http://www.khas.edu.tr/cms/cies/dosyalar/files/NeighbourhoodPolicyPaper(10)(2).pdf) (5. maj 2013).

Videmšek, Boštjan. 2013. Intervju z avtorico. Ljubljana, 17. april.

Wulf, Herbert in Tobias Debiel. 2010. Systemic Disconnects: Why Regional Organizations Fail to Use Early Warning and Response Mechanisms. *Global Governance* 16 (4): 525–47.

Yousef, Tarik M. 2013. The Arab Spring and the Youth Agenda: Tarik M. Yousef. *Silatech*, 24. marec. Dostopno prek: <http://www.silatech.com/home/news-events/the-arab-spring-and-the-youth-agenda-tarik-m-yousef> (14. april 2013).

PRILOGA A: Intervju z Boštjanom Videmškom, dolgoletnim novinarjem Dela za svetovna krizna žarišča

1. Ali s pojavom arabske pomladi lahko govorimo o ponovni aktivaciji regionalne civilne družbe? Kaj prelomnega se je zgodilo?

BV: Za arabsko civilno družbo ni enoznačnega odgovora, saj je razumevanje arabske družbe kot monolita lahko velika metodološka napaka. Tako ne moremo primerjati Iraka, ki je bil razgrajen do kartaginskih tal in Egipta, v katerem se civilna družba vse od leta 2001 dalje postavlja na noge. V Egiptu ni šlo za 'strajke', ampak za intenzivno komuniciranje mladih med sabo, civilna družba pa se je v tej državi tudi dejansko aktivirala. Poleg tega ne moremo primerjati niti sirske civilne družbe, saj v Siriji obstajajo zametki le-te. Primerjati ne moremo niti Jemna in Egipta, pa čeprav situacija v obeh državah sodi v podoben čas in regijo, vendar pa nima nobene povezave s civilno družbo. Skratka, arabska družba je celostno generirana, v njej vlada pravilo starejšega, ki preprečuje razrast civilnega. Res pa je, da se civilna družba širi z razvojem informacijske tehnologije, ki je omogočila varno in angažirano komuniciranje. Kar naenkrat so namreč vsi razmišljali enako, podobno, počutili so se varne. V tem kontekstu lahko govorimo o aktivaciji regionalne civilne družbe.

V Egiptu se je aktivacija civilne družbe pričela junija 2010, ko se je v Egiptu zgodil Khaled Said, egiptovski Bouaziz. Saida so do smrti pretepli policisti v civilu pred spletno kavarno v Aleksandriji, 'štos' pa je v tem, da je Said teden dni pred smrtjo objavil posnetke policistov, iz katerih je bilo jasno razvidno, da so si policisti med seboj delili zaplenjeno drogo. Egiptovske oblasti so nato dejale, da je bil Said sam preprodajalec drog in da so ga policisti ubili v samoobrambi. Seveda Said ni bil preprodajalec drog, saj se je na internetu boril za človekove pravice, slike njegovega iznakaženega trupla pa so kmalu preplavile egiptovsko javnost. K temu je veliko pripomogel Wael Ghonim, Googlov vodja marketinga za Bližnji vzhod in severno Afriko ter internetni aktivist, ki je s pomočjo kolegov iz 'digitalne generacije' poskrbel za to, da se je Saidova zgodba razširila po egiptovskih domovih in postala čustveno središče upora proti Mubarakovi vladavini. Poleg tega je Ghonim na Facebooku ustanovil in upravljal stran, ki se imenuje *We are all Khaled Said*, obiskalo pa jo je na sto tisoče ljudi. Vedeti moramo, da je oblikovanje internetnih skupin že samo po sebi revolucionarno, prvič v egiptovski zgodovini pa se je zgodilo tudi to, da so se ljudje, ki se niso poznali, združevali med seboj. Nihče izmed ljudi, ki so se pridružili Ghonimovi strani, namreč ni vedel, s kom se

pogovarja – vsi so se med seboj klicali Khaled. Saidova smrt in posledično združevanje oz. povezovanje ljudi prek interneta je vodilo do prvih protestov v Aleksandriji, ki jih je Mubarakov režim brutalno in uspešno zatrl. Vodilno vlogo za obveščanje na medmrežju je nato prevzelo aktivistično gibanje 6. april, ki se je oblikovalo leta 2008 in ki je bilo v središču upora proti Mubaraku, z njim pa sta bila povezana tudi Ghonim in Said. Egipčani sploh niso verjeli, da se tako množični protesti dejansko lahko zgodijo, gonilo protestov iz leta 2011 pa je bila izguba strahu, saj so ljudje zaradi nevzdržnih razmer v državi dobesedno ponoreli. Drži tudi to, da je uspeh revolucije v Tuniziji Egipčanom dal upanje, da menjava režima lahko uspe tudi njim.

V Siriji na primer je civilna družba osnovana bolj na politično aktivni ravni, saj je civilna družba politično usmerjena proti Assadu. V Libiji civilna družba nima jasne politične agende. Skratka, civilna družba v arabskem svetu se dejansko šele zdaj rojeva, saj prej ni bilo prostora za neposredno participacijo le-te.

2. Kdo je bil po vašem mnenju v središču civilne družbe, njeno glavno gonilo in zakaj? So proteste povzročile zamere do avtoritarnih režimov ali prej kot to priložnosti drugačnega načina življenja zunaj teh režimov?

BV: 27. januarja 2011 je Mubarakov režim blokiral internet in mobilna omrežja, kar pomeni, da informacijska tehnologija v ključnih dnevih protestov ni delovala. Izmenjava informacij med ljudmi je zato potekala prek efekta 'telefončkov', nato pa so se vsi skupaj zbrali na trgu Tahrir, ki danes velja za 'srčiko arabske pomladi'. Šlo je za *grassroot* dogodek, ki se je širil s pozitivnim namenom in je ljudem dajal občutek spremembe. Protestov so se povečini udeležili mladi ljudje, ki so opazovali, kako je vse zavoženo. Ključen razlog za mobilizacijo ljudi je bila kot že rečeno izguba strahu, ljudje pa so znoreli tudi zaradi dejstva, ker so izgubili brate, bratrance, sorodnike. Poudaril bi tudi to, da je bila informacijska tehnologija pospešek in orodje, vsekakor pa ne ključna stvar za generiranje protestov.

Protesti so se zgodili zaradi želje po nečem boljšem, seveda pa tudi zaradi zamer do režimov. Nekateri izmed vzrokov za arabsko pomlad so bili brezposelnost, epidemična korupcija, hitro naraščanje cen hrane ter neoliberalne reforme med leti 2005 in 2009 v Siriji in Egiptu, ki so vodile v nepotizem. Vse do zadnjega so vladarji v arabskem svetu testirali višino bolečinskega praga svojega ljudstva.

Po izbruhu protestov v Egiptu je Mubarak nad upornike poslal vojsko, le-te pa je nato 'rešil' SCAF (op. *The Supreme Council of the Armed Forces* – vrhovni vojaški svet). Šlo je za izrazito oportunistično ekonomsko odločitev (turizem itd.) s strani SCAF-a, ki se je zavestno odločil, da bo oblast dobila Muslimanska bratovščina, sam pa bo obdržal privilegije. Vendar pa je SCAF-u sedaj že žal za to potezo, saj Muslimanska bratovščina nima vzvodov za vodenje države.

3. Kako uspešne so bile pri mobilizaciji civilne družbe tradicionalne organizacije civilne družbe? Kakšno vlogo so imele te organizacije pri samih protestih? Zgolj postransko?

BV: Sindikati so v Egiptu obstajali že prej, pri arabski pomladi pa so nudili izjemno logistično pomoč, saj so za proteste lahko zbrali med 10 in 15 tisoč ljudi. Res pa je, da sindikati zgolj skrbijo za delavce, kar pomeni, da v arabski pomladi niso odigrali vloge na aktivistično-ideološki ravni.

Zanimivo je tudi to, da so si protestniki v Egiptu sposodili oz. prisvojili slogan sindikatov, ki so že pred leti pri Gizi v Kairu protestirali s sloganom 'kruh, svoboda in pravičnost'.

4. Islam ima v državah arabske pomladi pomembno vlogo ne samo na družbenem in kulturnem, ampak tudi na političnem področju. Arabska pomlad je tako povzročila vzpon zmernih islamistov, zanima pa me, kaj konkretno to pomeni za arabski svet in politiko v teh državah? Ima politični islam še pomembnejšo vlogo kot prej?

BV: Tunizijska Ennahda je skrajna organizacija, niti slučajno ne gre za zmerno islamistično stranko. Muslimanska bratovščina na drugi strani tudi ni monolit, saj spominja na Hamas in je veliko bolj skrajna kot se zdi na prvi pogled. Že pred volitvami je Muslimanska bratovščina ustanovila več političnih strank, med katerimi je islamistična stranka salafistov, tj. Al Nur, ki je na parlamentarnih volitvah v Egiptu osvojila 25 % glasov, le na videz skrajna. Muslimanska bratovščina je namreč pred zahodno javnostjo ohranila 'dobro ime', dejanja pa prepustila Al Nurju oz. Al-Nusra Frontu (op. najbolj agresivna in uspešna veja uporniških sil v Siriji). Poleg tega je Muslimanska bratovščina trg Tahrir zasedla ne le fizično in ideološko, ampak tudi družbeno. Nič ni bilo predvideno, vse je bilo sponzorirano s političnimi in ekonomskimi cilji Katarja in Saudske Arabije, ki sta gospodarsko najmočnejši državi Bližnjega vzhoda. Poleg tega so Muslimanska bratovščina, policija in ostanki Mubarakovega

režima tisti, ki stojijo za množičnimi posilstvi žensk na trgu Tahrir v času revolucije, s čimer so bile ženske popolnoma onečaščene in tako veljajo za kolateralno škodo egiptovskih protestov.

Glede mladih – prej so bili mladi odrinjeni s političnega odra, zdaj pa jih je težko generalizirati. Politični islam se je izkazal za nepovratno neporaženo politično opcijo, ki je zasedla izjemno velik družbeno-ideološki vakuum.

5. Pri oblikovanju novih režimov so se mnogi zgledovali po turški vladi Recepta Tayyipa Erdogana, po t. i. turškem modelu. Se vam ta model za arabske države zdi ustrezen? Kje so njegove prednosti in slabosti?

BV: Turški model je popolnoma neaplikativen za ta svet. Turčija je pozitiven zgled zgolj zato, ker je do nedavnega v pravem trenutku sprejemala prave odločitve, zaradi zahodnjaškega načina življenja pa je v arabskem svetu priljubljena tudi med mladimi. Poleg tega je Turčija boljše sklicateljsko mesto od Bruslja in Washingtona.

6. Arabska pomlad je povzročila ponoven vpliv in zanimanje za islamsko bančništvo, še posebno v Tuniziji, Egiptu in Libiji. Zakaj je po vašem mnenju temu tako?

BV: Islamsko bančništvo ni v porastu zaradi arabske pomladi, ampak zaradi propada svetovnega bančništva. Dubaj, ki nima političnih ambicij, ima pomembno finančno vlogo, saj lahko tam kupiš prav vse. Dubaj je arabska Švica in velika pralnica denarja. Islamsko bančništvo je pop-kulturni fenomen in ne toliko fenomen zaradi arabske pomladi. Res pa je, da je zaradi kolapsiranja obstoječega bančnega sistema islamsko bančništvo v porastu.

PRILOGA B: Intervju z dr. Marjano Harcet, strokovnjakinjo na področju islama in vloge žensk s Teološke fakultete v Ljubljani

1. S kakšnega vidika je arabska pomlad revolucionarna (če sploh) za ženske in njihovo vlogo v regiji? Se je z novimi vladami na območju severne Afrike, tj. v Tuniziji, Egiptu in Libiji, povečala pravna zaščita žensk ali je ostala nespremenjena?

MH:³⁶ Med pozitivnimi vidiki arabske pomladi je zagotovo tudi aktivistična angažiranost muslimank v uporabi proti opresivnim režimom. V želji po spremembi, demokratizaciji, vzpostavitvi socialne pravičnosti in uveljavljanju človekovih pravic, so ženske v Libiji, Egiptu in Tuniziji bile ne le podpornice, temveč večinoma pobudnice revolucij. Dve leti po padcu diktatorskih voditeljev in njihovih vlad pa je vprašanje, ali so te revolucije dejansko prispevale k izboljšanju položaja žensk. Če namreč menimo, da arabska pomlad ni zaključena in da poslednje besede revolucije še niso bile izrečene, potem ostaja nekaj upanja tudi za tamkajšnje ženske. V nasprotnem primeru, če so sadovi revolucije že požeti, pa lahko rečemo, da se položaj žensk, vključno s pravno zaščito žensk v omenjenih državah, ni kaj prida spremenil in še manj na bolje. V tem smislu arabska pomlad tudi ni revolucionarna. Vsaj ne za ženske.

Dokler je beseda demokracija zgolj zapisana na papir in je njen edini namen utišanje bodisi prikrajšanih ali pa tistih, ki želijo zaradi kakšnih drugih interesov razširiti lastni svetovni nazor, demokratičnih sprememb ne bo. Pogoj za vzpostavitev demokracije namreč ni le padec samodržcev, tisto, kar je bistveno, je predvsem sprememba družbenega duha. Ta mora stremeti k strpnosti, pravičnosti, spoštovanju in enakopravnosti. Po drugi strani pa pogoj za vzpostavitev demokracije tudi ni nujno opustitev religije, kakor menijo nekateri sekularisti. V nasprotju s temi namreč menim, da je celostno upoštevanje religije lahko ravno tako revolucionarno. Seveda ob upoštevanju egalitarnega duha religije (ali če hočemo v tem primeru islama) in razvojne narave religije. Seveda je tudi to lažje reči ali zapisati, kot pa dejansko uveljaviti. Dejstvo, ki zavira, ali celo onemogoča uveljavljanje demokratičnih pravic žensk v nekaterih državah, kjer je večina prebivalstva islamske veroizpovedi, je namreč šariat in dejstvo, da je v posameznih državnih ustavah zapisano, da noben zakon ne sme biti v nasprotju s šariatom, ki pa načeloma zagovarja enakost vseh pred Bogom, ne pa tudi ljudi med seboj. Med temi ljudmi po islamskem prepričanju vladajo načela, utemeljena v pojmu časti, ta pa podpirajo hierarhično razumevanje družbe. Tako so določeni narodi razumljeni kot boljši od drugih, moški imajo drugačne pravice in dolžnosti od žensk (in to zgolj na podlagi biološkega spola), arabščina velja več kot vsak drug jezik, saj je v arabščini Bog poslanec Mohamedu razodel Kor'an, islamska vera je več vredna od drugih verstev, pa tudi krščanstvo in judovstvo sta iz islamske perspektive razumljena kot več vredna od vseh ostalih verstev (razen islama seveda) itn.

---

³⁶ Dr. Harcet je bila v času pisanja magistrskega dela na delu v tujini, zato sva intervju opravili prek elektronske pošte.

Kljub temu, da arabska pomlad (še) ni prinesla sprememb na vseh teh področjih in da so spremembe duha proces, ki ga ni mogoče pripeljati k cilju v kratkem časovnem obdobju, arabski pomladi lahko v določeni meri pripišemo tudi revolucionarnost. Revolucionarna je namreč za vsako žensko, ki je stopila na ulico, prijela plakat, se uprla sistemu, podprla soaktivistke, bila vzor svojim hčeram, sinovom, možem in celo tistim, ki živimo v drugačnih okoljih, pa se morda ne postavimo vselej za lastne pravice kljub temu, da vemo, da zanje ne bomo plačali s svojo svobodo, telesom ali celo z lastnim življenjem.

2. Kako uspešne so bile ženske pri naslavljanju svojih zahtev? Kaj jim je dalo pogum, da stopijo na ulice in tam protestirajo? Kot vemo, so se ženske uprle tudi v Saudski Arabiji, za katero je nasploh značilen izjemno sovražen odnos do žensk.

MH: Čeprav tudi uspešnosti pri uveljavljanju zahtev ne moremo meriti na kratki rok, lahko rečemo, da so določene spremembe, ki bodo potencialno imele vpliv na demokratizacijo v posameznih državah, bile dosežene. Tako so denimo v Egiptu umaknili zadržke, ki so jih imeli pri ratifikaciji CEDAW (*Convention to Eliminate All Forms of Discrimination Against Women* – Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk), do sprememb je prišlo na področju družinske zakonodaje, v Tuniziji so oktobra 2011 imeli prve demokratične volitve, ženske pa so imele aktivno in pasivno volilno pravico itn. Ker so si ženske v času revolucije privzele pomembno, aktivno in v marsikaterem vidiku moškimi enakopravno vlogo, so tudi neposredne spremembe zakonov bile v skladu z egalitarnim vzdušjem, ki je prevladovalo med revolucijo.

Poleg tega ne gre spregledati poudarka Fatime Mernissi v delu *Islam and Democracy*. Pravi namreč, da je tisto, česar Zahod ne ve prav dobro ali pa to zanemarja, dejstvo, da muslimanke niso več zaprte v hareme, niti niso zakrite ali molčeče (2002, 157). Razen tega so danes tiste, ki imajo dostop do izobrazbe, pogosto zelo dobro izobražene. In če k vsemu temu prištejemo še dejstvo, da imajo muslimanke veliko zgledov močnih žensk v svoji verski in kulturni dediščini, lahko sklenemo, da jim poguma pravzaprav ni nikoli manjkalo. Tisto, česar prej niso imele in zaradi česar so leta 2011 stopile na ulice, je kolektivna želja po spremembi, nezadovoljstvo spričo zatiralskih vlad in mačehovskega odnosa vladajočih do državljanek in državljanov.

Kar sama tu vidim kot problematično, je, da se na moč muslimanskih žensk in njihov družbeni angažma opozarja le v zgodovinsko pomembnih in pogojno prelomnih trenutkih, sicer pa se nanje gleda pretežno skozi zahodnjaške stereotipe, ki te ženske predstavljajo kot nemočne in uboge. Takšen diskurz zagotovo ne vodi v sodelovanje, temveč le pogloblja razkorak v razumevanju islama na eni strani ter demokracije in človekovih pravic na drugi. Toda muslimanke, ki menijo, da so jim v lastni domovini kratene pravice, imajo dovolj dela z angažmajem na posameznih področjih in se ne ukvarjajo s predsodki t. i. Zahodnjakov, ki bi morali sami opraviti z lastnimi percepcijami o muslimankah.

3. Zakaj je po vašem mnenju prihajalo do množičnih posilstev žensk na trgu Tahrir v Kairu? Se strinjate, da za vsem tem stoji Muslimanska bratovščina, policija in ostanki Mubarakovega režima?

MH: Težko rečem, kdo stoji za vsem tem, dokaj razločno pa se da razbrati, kaj stoji za temi posilstvi in to potrjuje tudi domnevna izjava Adel Afifija, ki je izjavil, da ženske včasih same izzovejo posilstva, saj se postavljajo v položaje, ki iz njih naredijo objekte posilstva. Iz tega vidimo, da so posilstva odraz ustoličene patriarhalne in seksistične miselnosti, ki si prizadeva ženske zadržati med ženskami, tj. v tradicionalnih vlogah žene, matere in vzgojiteljice ter na tradicionalnih krajih. Ženska nima kaj početi med moškimi na trgu Tahrir, če pa se tam znajde, je lahko kaznovana, nadlegovana, zlorabljen, posiljena in umorjena.